

kroniek van afrika

paus paulus in afrika

soedans tweede staatsgreep

biafra's tweede verjaardag

de verschoppeling van afrika

tom mboya, man van het midden

de uitwaartse politiek van zuid-afrika

tanzania's second five-year plan

demografie van afrika

**afrika—studiecentrum
leiden holland**

1969|3

inhoud

Afrika van 1 mei tot 1 augustus 1969.

153 Algemeen

Niet-verbonden staten 153, Associatie met de Europese Economische Gemeenschap 154, Arabische staten 155

157 Paus Paulus in Afrika

UNHCR 159, Organisatie van Afrikaanse Eenheid 160

160 Noordelijk Afrika

Maghreb 160, Algerije 161, Libië 162, Marokko 162, Mauretanië 163, Soedan 163

165 Soedans tweede staatsgreep

Tunesië 168, Verenigde Arabische Republiek 168

169 Westelijk Afrika

Westafrikaanse Douane-Unie 169, Entente-Raad 170, Boven-Volta 170, Dahomey 170, Gambia 171, Ghana 171, Guinee 172, Guinee (Port.) 173, Ivoorkust 174, Liberië 175, Mali 175, Nigerië 175

180 Biafra's tweede verjaardag

Senegal 184, Sierra Leone 186, Togo 186

187 Midden-Afrika

Congo-Brazzaville 187, Congo-Kinshasa 187

188 De verschoppeling van Afrika

Equatoriaal-Guinee 192, Tsjaad 192

192 Oostelijk Afrika

Ethiopië 192, Kenia 193

193 Tom Mboya, man van het midden

Oeganda 196, Somalië 196, Tanzania 197

197 Zuidelijk Afrika

VN-dekolonisatiecommissie 197, Portugese gebieden 197, OAU-Bevrijdingscomité 198, ECOSOC 198, Angola 198, Botswana 198, Madagascar 199, Malawi 199, Mozambique 199, Rhodesië 200, Swaziland 201, Zambia 201, Zuid-Afrika 202

204 De uitwaartse politiek van Zuid-Afrika

Zuidwest-Afrika 208

107 Eilanden

Komoren 209, Mauritius 209, Seychellen 209, St. Helena 209

210 Some characteristics of Tanzania's second Five-Year Plan

door J.J. Sterkenburg

222 Demografie van Afrika. Van 'fiction' tot 'science'

door Kl. de Jonge

228 Boekbespreking

kroniek van afrika

voor het Afrika-Studiecentrum uitgegeven door Koninklijke Van Gorcum & Comp. nv, Assen

redactie

drs. A. E. Bayer, hoofdredacteur
oostelijk Afrika, franssprekend midden-Afrika, Malawi, Rhodesië, Zambia, Madagascar

drs. J. van der Meulen
noordelijk Afrika, franssprekend westelijk Afrika, Spaanse gebieden, Arabische Liga, OAU, OCAM

dr. K. L. Roskam
engelsprekend westelijk Afrika, Portugese gebieden, Congo-Kinshasa, zuidelijk Afrika en de eilanden

ontwerp omslag en basislayout: Han de Vries GKf

administratie

voor abonnementen, adreswijzigingen, enz.: Koninklijke Van Gorcum & Comp. nv te Assen
telefoon (05920) 1 56 47
postgiro 80 22 55

jaarabonnement f 15,—
studentenabonnement f 10,—
losse nummers f 4,50

verschijnt vier maal per jaar

afrika: 1 mei '69 — 1 aug. '69

algemeen

Niet-verbonden staten De voorbereidende conferentie van niet-verbonden landen is op 11 juli gesloten, nadat de gedelegeerden van 53 deelnemende landen een slotcommuniqué hadden aanvaard waarin een 'goed-voorbereide topconferentie van niet-verbonden landen' wordt aanbevolen. In het communiqué wordt de 'politiek der grote blokken' afgewezen en de deelnemende landen bevestigen hun trouw aan het principe der niet-verbondenheid. Een aanwijzing voor disharmonieën op de conferentie kwam, na vier dagen van besprekingen, bij het sluiten der bijeenkomst. De leider der Algerijnse delegatie verklaarde dat het slotcommuniqué door twintig delegaties niet werd gesteund. Hij oefende kritiek op de wijze waarop het communiqué was goedgekeurd (nl. bij acclamatie) en stelde dat een groot aantal landen het op verschillende punten oneens was met de redactie van de slottekst. De Algerijnse afgevaardigde, Tayeb Boulharouf, stelde echter met tevredenheid vast dat 'dank zij de interventie van enkelen en het inzicht van anderen, besloten is, een topconferentie eerst dan te houden als zij die eraan deel zullen nemen, het eens zullen zijn over de belangrijkste problemen die aan de orde moeten worden gesteld.'

Daartegenover stond dat de Joegoslavische onderminister van buitenlandse zaken, dr. Radiowowe Uvalcic, die na afloop van de conferentie door verschillende gedelegeerden waaronder die van India en de Verenigde Arabische Republiek werd gelukgewenst, zei, dat de twee grote blokken op volkomen dezelfde voet in het slotdocument zijn behandeld. In Joegoslavische politieke kringen verluide dat de topconferentie in de herfst van 1970, waarschijnlijk in New Delhi zal worden gehouden, voorafgegaan door een overleg op beperkte schaal te Rabat. Het slotcommuniqué bevatte o.m. nog de volgende aanbevelingen: De deelnemers aan deze consultatieve vergadering stellen vast dat de huidige wereldpolitiek wordt gekenmerkt door de controversen tussen volken die worstelen voor hun politieke en economische, sociale en culturele onafhankelijkheid aan de ene kant en het imperialisme, kolonialisme, neo-kolonialisme en andere vormen van vreemde overheersing aan de andere. Deze mogendheden, die

zich in de zaken van andere mensen doen dat door het uitoefenen van druk waaronder subversieve activiteiten en interventie in de binnenlandse gelegenheden van andere landen waarbij ze de soevereiniteit en de territoriale onschendbaarheid van deze staten geweld aandoen. De deelnemers hebben goede nota genomen van pogingen tussen de grote mogendheden, onderlinge conflicten te vermijden. Dit betekent echter op zichzelf nog geen verzekering van vrede en onafhankelijkheid voor allen. In het document werden de 'imperialistische, racistische en kolonialistische machten, voornamelijk in Rhodesië, Zuid-Afrika en in de onder Portugese bezetting levende gebieden, veroordeeld. Er worden concrete maatregelen verlangd om de volledige en strikte uitvoering te verzekeren van de verklaring der Verenigde Naties over de onafhankelijkheid van volken die nu nog onder vreemde overheersing leven.'

Verder is volledig herstel van de rechten der Arabische bevolking op Palestina geëist. T.a.v. Israël werd het veroveren van gebieden door oorlog ontoelaatbaar genoemd. Er werd een beroep gedaan op dit land, zijn troepen uit alle Arabische gebieden die sedert 1967 zijn bezet, terug te trekken.

De gedelegeerden hebben vastgesteld dat de economische situatie van de ontwikkelingslanden achteruit gaat daar de voorwaarden voor hun handelsrelaties en economische relaties met de ontwikkelde landen niet gunstig zijn. Een snelle actie om te komen tot maatregelen die toegang tot de markten der ontwikkelde landen verzekeren, financiering van ontwikkelingsprojecten, prijsstabiliseringsovereenkomsten en internationale steun voor de grotere uitbreiding van hun economie, werd gevraagd. Een voorstel van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid tot het houden van een conferentie van de groep van 77 (alle ontwikkelingslanden), werd steun toegezegd.

Verder eiste de vergadering het herstel van de rechten van de Volksrepubliek China en toelating van dit land tot de Verenigde Naties. Ook werd uiting gegeven aan het verlangen, die landen die verklaren de politiek van niet-verbondenheid te zijn toegedaan, in het bijzonder die landen die onafhankelijkheid hebben verkregen na de confe-

rentie van Kairo en de leden van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid, eveneens uit te nodigen, vergaderingen van de niet-verbonden landen bij te wonen.

Associatie met de Europese Economische Gemeenschap Na maandenlange voorbereidende onderhandelingen konden de ministers van de zes landen der Europese Economische Gemeenschap (EEG) en de ministers van de 17 met de EEG geassocieerde Afrikaanse staten en Madagascar (GASM) op 28 juni te Luxemburg de tekst van het nieuwe associatieverdrag paraferen. De officiële ondertekening vond 29 juli plaats in Jaoundee, de stad die indertijd voor dezelfde soort plechtigheid bij het oude verdrag, dat op 31 mei van dit jaar was verstreken, werd gebruikt. Het oude verdrag wordt daarom nu met Jaoundee I, het nieuwe met Jaoundee II aangeduid. Het nieuwe verdrag treedt in werking zodra alle parlementen van de 24 partners het hebben geratificeerd en het eindigt op 31 januari 1975.

(De 18 landen van de GASM zijn: Boven-Volta, Boeroendi, Centraalafrikaanse Republiek, Congo-Brazzaville, Congo-Kinshasa, Dahomey, Gaboen, Ivoorkust, Kameroen, Madagascar, Mali, Mauretanië, Niger, Rwanda, Senegal, Somalië, Togo en Tsjaad.)

De belangrijkste wijzigingen in vergelijking tot Jaoundee I zijn:

– Produktiehulp in de vorm van systematische ondersteuning van de prijs is verlaten. Alleen in uitzonderlijke omstandigheden, zoals een sterke daling van de wereldmarktprijs, die de economie van een geassocieerd land ernstig in gevaar brengt, kan van geval tot geval hulp worden verleend.

– Regionale samenwerking in Afrika wordt door de volgende beschikkingen bevorderd:

a De GASM-landen hebben de vrijheid onderling douane-unies, vrijhandelszones en andere vormen van economische samenwerking in te stellen, zelfs al gaat dit ten koste van het vrijhandelsbeginsel dat heerst tussen de Gemeenschap en de GASM;

b De Gemeenschap is bereid af te zien van de voordelen, die de clause van het meest begunstigde land biedt als het gaat om organisatie van regionale

samenwerking tussen geassocieerde staten met derde Afrikaanse staten;

c Er wordt voorzien in het recht van initiatief inzake financieringsaanvragen ten gunste van regionale of interstatelijke organisaties.

– De Gemeenschap stelt 1 mld. dollar (was onder Jaoundee I 800 mln.) ter beschikking aan de GASM, de Franse en Nederlandse overzeese gebieden samen. 918 (was: 720) mln. dollar is bestemd voor de GASM, hiervan bestaat 748 (620) mln. uit schenkingen, 80 (46) mln. uit speciale leningen en 90 (64) mln. uit gewone leningen. Deze laatste worden verstrekt door de Europese Investeringsbank (EIB); de schenkingen en de speciale leningen komen uit het Europese Ontwikkelingsfonds (EOF). Onder Jaoundee I lag de nadruk op het ontwikkelen van de infrastructuur, onder het nieuwe verdrag zijn de investeringen van EOF en EIB meer direct gericht op de bevordering van de industriële en agrarische productie.

– De GASM krijgen meer mogelijkheden hun industrieën – en speciaal de opkomende industrieën – te beschermen.

– Als concessie, voornamelijk aan Duitsland en Nederland, worden de buitentarieven van een aantal tropische producten, waaronder koffie, cacao en palmolie, verlaagd.

Op 9 juli werd te Brussel overeenstemming bereikt over de vernieuwing van het associatieverdrag van Arusha, dat 26 juni 1968 tussen de Gemeenschap enerzijds, Kenia, Oeganda en Tanzania anderzijds, was gesloten. Het Arusha-verdrag, dat 31 mei dit jaar was verstreken, trad nooit in werking, omdat de procedure van de parlementaire ratificatie voor die datum nog niet was voltooid. Het nieuwe verdrag, dat 31 januari 1975 afloopt, voorziet evenmin als het vorige in financiële hulp van de Gemeenschap aan de drie Oostafrikaanse staten. Bij dit verdrag stelt de EEG voor een aantal producten (o.a. koffie, ananas en kruidnagelen) uit de drie landen tariefcontingenten vast en verlenen Kenia, Oeganda en Tanzania aan een vijftigtal Europese producten voorkeurstarieven. Vergeleken met het vorige verdrag zijn de tariefcontingenten vergroot en de voorkeurstarieven verlaagd.

De associatieakkoorden van de EEG met Marokko

en met Tunesië (zie Kroniek van Afrika 1969/2 p. 97 en 98) zullen 1 september in werking treden.

Arabische Staten De vertegenwoordigers van de vier grote mogendheden in de Veiligheidsraad, die sinds 3 april besprekingen voerden over de mogelijkheid tot gezamenlijke actie in het Arabisch-Israëlische conflict, besloten 1 juli tijdens hun veertiende ontmoeting, voorlopig niet meer bijeen te komen. De besprekingen hadden geen tastbare resultaten opgeleverd. Wel bleek eensgezindheid te bestaan over een aantal algemene beginselen, zoals: a de Veiligheidsraadsresolutie van 22 november 1967 moet de basis vormen voor een regeling van het conflict; b de grote vier kunnen geen oplossing opleggen; eventuele voorstellen zullen door middel van de VN-afgezant Gunnar Jarring aan belanghebbende partijen worden doorgegeven; c toe te passen grenscorrecties mogen niet tot substantiële gebiedsuitbreiding leiden.

Het overleg tussen de Verenigde Staten en Rusland over de crisis in het Midden-Oosten werd wel voortgezet. De Amerikaanse waarnemend minister van buitenlandse zaken, belast met zaken betreffende het Midden-Oosten, Joseph Sisco, voerde van 11 tot 17 juli hierover in Moskou besprekingen met de Russische minister van buitenlandse zaken, Gromyko. Over resultaten werd niets meegedeeld, maar algemeen wordt aangenomen dat de standpunten van de twee mogendheden nog te ver uiteen liggen om Gunnar Jarring in staat te stellen zijn bemiddelingspogingen te hervatten.

Minister Gromyko had 11 en 12 juni in Kairo een ontmoeting met president Nasser. Hij zou het Egyptische staatshoofd een door de vs bij Rusland ingediend plan hebben voorgelegd dat voorziet in het terugtrekken van de Israëlische troepen uit Egyptisch grondgebied, de legering van een internationale troepenmacht in de Sinai, vrije doorvaart van Israëlische schepen door Suezkanaal en straat van Tiran, en in onderhandelingen tussen Jordanië en Israël over de toekomstige status van Gaza. Om aan het Arabische bezwaar tegen een vredesverdrag met Israël tegemoet te komen, zouden deze regelingen moeten worden vastgelegd in een door Egypte en Israël te ondertekenen contractueel akkoord. Dit plan dat door de vs nooit officieel is

bekend gemaakt, maar dat uitvoerig in de Egyptische pers is besproken, werd door president Nasser verworpen omdat Egypte geen afzonderlijke regeling buiten de andere Arabische staten om met Israël wil treffen. Na afloop van Gromyko's bezoek werd een communiqué uitgegeven, waarin de twee landen een Israëlische terugtocht uit alle sinds juni 1967 bezette Arabische gebieden en een volledige toepassing van de Veiligheidsraadsresolutie van 22 november 1967 eisen. Gromyko zou Nasser hebben verzekerd dat Rusland nooit een plan zou steunen dat niet de goedkeuring van de Arabische staten heeft en Nasser zou ingestemd hebben met voortzetting van het Russisch-Amerikaanse overleg inzake het Midden-Oosten.

Volgens niet-officiële berichten van midden juli zou Rusland in antwoord op de Amerikaanse voorstellen het volgende plan bij Amerika, Groot-Brittannië en Frankrijk hebben ingediend: in een periode van twee maanden trekken de Israëlische troepen zich terug achter de grenzen van voor 5 juni 1967; Egypte verleent Israëlische schepen het recht van vrije doorvaart door het Suezkanaal en straat van Tiran; gedurende 5 jaar zullen VN-troepen langs de grenzen van Israël worden gestationeerd.

Eind juli verklaarde de Palestijnse bevrijdingsbeweging, El Fath, dat zij een dergelijk leger als haar vijand zou beschouwen omdat het een belemmering zou vormen voor haar taak, de bevrijding van Palestina.

In zijn rede ter herdenking van de Egyptische revolutie van 23 juli 1952, betoogde Nasser dat nu na de mislukking van Gunnar Jarrings missie, het afbreken van de besprekingen tussen de grote vier en het uitblijven van de resultaten van het Amerikaans-Russische overleg, een lange en moeilijke uitputtingsoorlog de enige mogelijkheid vormt alle Arabische gebieden terug te winnen. Bij deze gelegenheid deed Nasser een beroep op de Arabische staatshoofden in gezamenlijke overleg de situatie in het Midden-Oosten te bestuderen.

Naar aanleiding van het Israëlische besluit vier Arabische huizen en een Arabische school bij de Klaagmuur in Jeruzalem af te breken, diende Jordanië een klacht in bij de Veiligheidsraad, die op

3 juli Israël eenstemmig veroordeelde en de door dit land genomen maatregelen, waarbij de status van Jeruzalem werd gewijzigd, ongeldig verklaarde. Israël heeft deze resolutie evenals de vorige resoluties van gelijke strekking (op 4 en 14 juli 1967 van de Algemene Vergadering en in mei 1968 van de Veiligheidsraad) naast zich neer gelegd.

In een rapport aan de Veiligheidsraad (begin juli) achtte de algemeen secretaris Oe Thant de mogelijkheid niet uitgesloten dat de militaire VN-waarnemers, belast met het toezicht op het staakt het vuren aan het Suezkanaal, moeten worden teruggetrokken. Sinds de instelling van het staakt het vuren zijn VN-waarnemers 26 maal beschoten (21 door Egyptenaren en 5 maal door Israëliërs). Op 27 juli werd een Zweeds VN-officier door een Israëlische granaat gedood. Hierop besloot de VN-commandant, generaal Odd Bull, drie waarnemersposten te sluiten.

In de afgelopen drie maanden namen de gevechtshandelingen in omvang en intensiteit sterk toe. Vooral het Egyptische leger ontplooidde aan het Suezkanaal grote activiteiten. Voor het eerst sinds de juni-oorlog van 1967 traden de Egyptische en Syrische luchtmachten niet alleen defensief op: Egyptische en Syrische toestellen deden respectievelijk op 27 en 31 juli aanvallen op Israëlische stellingen. Israël behield tot nog toe het overwicht in de lucht, zo zeer zelfs dat op 17 juni Israëlische vliegtuigen ongehinderd boven Kairo konden vliegen. Aan het Suezkanaal vonden vrijwel dagelijks artillerieduels plaats. De belangrijkste wapenfeiten aan het Egyptisch-Israëlische front waren:

29 op 30 juni – Israëlische aanval op de hoogspanningskabel tussen Aswan en Kairo (de derde aanval op deze kabel binnen 10 maanden).

2 juli – luchtgevecht boven golf van Suez. Verliezen: geen eigen en 4 Egyptische toestellen volgens Israëlische opgave; geen eigen en 2 Israëlische toestellen volgens Egyptische opgave.

7 juli – omvangrijke Egyptische landing (ongeveer 100 man) op de oostelijke oevers van het Suezkanaal.

10 juli – voor de eerste maal een Egyptische landing

op de oostelijke oever van het Suezkanaal op klaarlichte dag.

20 juli – Israëlische troepen houden 4 uur lang het kunstmatige eilandje, Khadra, 4 km ten zuidwesten van Port Tewfik bezet en vernietigen alle aanwezige geschutsstellingen. Luchtslag boven Port Said en El Kantara. Verliezen: 2 eigen en 5 Egyptische toestellen volgens Tel Aviv; 19 Israëlische en 1 eigen volgens Kairo.

24 juli – Israëlische luchtmacht bombardeert Egyptische stellingen. Zeven Egyptische vliegtuigen, 4 raketbases en 1 radarpost zouden hierbij zijn vernietigd.

Ook aan de Syrische en Jordaanse grenzen met Israël bleef het onrustig. Hier waren de belangrijkste wapenfeiten:

21 mei – Israëlische troepen doen een aanval op een militair kamp van Palestijnen te Safi in Jordanië.

27 en 28 mei – Jericho vanaf Jordanië beschoten.

18, 25, 30 juni en 1 juli – Israëlische vliegtuigen bombarderen Palestijnse en Jordaanse stellingen.

22 en 23 juni – een Israëlische commando-eenheid vernietigt een belangrijk irrigatiekanaal in Jordanië.

18 juli – luchtslag boven de hoogten van Golon. Verliezen: geen eigen en 7 Syrische toestellen volgens Israël; 3 eigen en 4 Israëlische toestellen volgens Syrië.

De Palestijnse bevrijdingsbewegingen bleven Israël bestoken met sabotagedaden. Het werd duidelijk dat deze beweging nu ook aanhangers telt onder de Israëlische Arabieren. De twee meest opzienbarende sabotagedaden waren:

30 mei – het oplazen in het door Israël bezette deel van Syrië van de olie-pijpleiding, die Dharan (Saoedi-Arabië) met Saida (Libanon) verbindt. Het Volksfront voor de Bevrijding van Palestina (vBP), dat niet in de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie is vertegenwoordigd, beweerde verantwoordelijk voor deze daad te zijn. Het Egyptische blad *Al Ahram* keurde de daad af.

24 juni – Palestijnen blazen een oliepijpleiding in Haifa op. Zowel *El Fath* als de vBP beweren hiervoor verantwoordelijk te zijn.

Volgens een omstreeks midden juni door de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie uitgebracht rap-

port aan de commissie voor Palestina van de Arabische Liga, zouden sinds het einde van de juni-oorlog van 1967, 5000 Palestijnse burgers en strijders zijn omgekomen. Het aantal gewonde, verbannen, gearresteerde en verdwenen Palestijnen zou 16 000 bedragen. In dit rapport vroeg de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie aan de Arabische staten om een jaarlijkse bijdrage van ruim f 135 mln.

De Israëliische minister van defensie, generaal Dayan, maakte bekend dat in de periode na de juni-oorlog tot 31 juli van dit jaar aan de verschillende fronten 400 Israëliërs, waarvan 369 in de laatste 4 maanden, waren gesneuveld en dat er

1 694 gewonden waren gevallen. In dezelfde periode verloor Egypte 40 en Israël 5 militaire vliegtuigen.

Bij haar terugkeer op 17 juni uit Groot-Brittannië, waar zij met premier Wilson had gesproken, ont-hulde de Israëliische premier, mevrouw Golda Meïr, dat er serieuze meningsverschillen tussen Londen en Tel-Aviv bestonden. Zij doelde o.a. op de Britse weigering Israël de *Chieftain*-tank te leveren. Dit type tank, dat op aanwijzing van het Israëliische leger werd verbeterd, wordt wel aan Libië geleverd.

Paus Paulus in Afrika

De reis, die paus Paulus VI van 31 juli tot 2 augustus naar Afrika maakte, heeft meer publiciteit gekregen dan het eerste Panafrikaanse festival van de cultuur, dat op 1 augustus in Algiers werd besloten. Het hoofd van de Katholieke kerk werd gevolgd door 400 journalisten (waaronder 120 uit Italië), die de details van deze kerkelijke manifestatie beschreven. Mede door opgeschroefde publiciteit over de mogelijke pauselijke invloed t.o.v. apartheid, kolonialisme en de oorlog in Biafra, werden verwachtingen gewekt die wel teleurgesteld moesten worden.

In dagelijkse televisieuitzendingen kon ook in Europa meebeleefd worden hoe paus Paulus twaalf nieuwe Afrikaanse bisschoppen wijdde en hoe hij in Namugongo, twaalf kilometer van Kampala, een gedachtenismonument inwijdde voor de 22 katholieken die in 1886 het slachtoffer werden van koning Mwanga's christenvervolging. In een achttiental toespraken, o.a. tot het parlement van Oeganda en de slotzitting van het Afrikaanse episcopaaals symposium, liet de paus zich voorname-lijk uit over de zielzorg en sociale problemen.

Het was zeker een romantisch gebeuren, deze eerste reis van een katholiek kerkvorst naar het moderne Afrika, maar op de lange duur wellicht van minder historisch belang dan het in Europa vrijwel genegeerde festival en symposium van Algiers. Maar ongetwijfeld was deze reis van paus Paulus VI naar Oeganda van grote rituele betekenis voor de katholieke kerk in Afrika, die – anders dan de zusterkerk in Zuid-Amerika – onder haar priesters nauwelijks onverzoenlijke tegenstellingen lijkt te kennen. Toch lijkt het erop alsof er beweging komt in het wat starre conformisme, dat de katholieke kerk in Afrika kenmerkte, al is die vooruitgang ook nog zo gering, want religieuze gezagsdragers in Afrika zijn doorgaans verdedigers van de status quo en conservatieve bondgenoten van de machthebbers (*Jeune Afrique*, nr. 449 van 12 tot 18 augustus 1969, p. 19). Zo blijkt, dat – ook onder de bisschoppen – steeds meer stemmen opgaan die pleiten voor afrikanisatie (ook wel dekolonisatie genoemd) van theologie en liturgie, van geestelijkheid en hiërarchie. Met andere woorden: de kerk-in-Afrika moet Afrikaanse kerk worden. De paus waarschuwde tegen separa-

tisme, stammezucht en folklore en ook beklemtoonde hij de noodzaak van gehoorzaamheid aan Rome, maar daarmee heeft hij de weerstanden in Afrika tegen het financiële en missionaire overwicht van het Vaticaan, niet overwonnen, integendeel. Uit het feit, dat de paus wel de slotrede, maar niet de openingsrede uitsprak, kan worden opgemaakt dat de Afrikaanse bisschoppen zich vóór hun beraadslagingen niet al te zeer wilden laten vastleggen. Het was met gemengde gevoelens, dat zij wel met een door de paus uitgesproken slotrede wilden instemmen, maar zij hielden hun vergadering, ook topografisch, strikt gescheiden van die slotrede (zie Jan Simmers: *De vislucht van Petrus is beter*, in de *Groene Amsterdammer* van 9 augustus 1969).

De bisschoppen (die de uitbuiting van rijk door arm een 'onverdragelijk schandaal' noemden; het onrecht van discriminatie en kolonialisme aan de kaak stelden, evenals de ellende van de honger en de ziekte; en de noodzaak van onderwijs en ontwikkeling beklemtoonden) konden van Rome maar weinig gedaan krijgen.

Hun voorgestelde Panafrikaanse bisschoppenconferentie werd vervangen door een contactcommissie met minder zelfstandige bevoegdheden. Rome bleek bevreesd voor pluralisme, separatisme en sectarisme in Afrika – elementen, die ook kennelijk vermoed worden in Afrikanisering en eigenheid. De bisschoppen uit Mozambique en Angola waren niet toegelaten, maar de diplomatieke wending, die het Vaticaan gaf aan de weigering, was lijnrecht in strijd met de motivering van de bisschoppen, die zich tegen hun toelating hadden verzet. Het Vaticaan stelde dat de geweigerde bisschoppen ressorteerden onder Lissabon, waarmee juist de gewraakte aanspraken van Portugal op 'overzeese provincies' werden onderstreept. Ondanks het verzoek van de regering van Oeganda hen niet toe te laten, waren de bisschoppen uit Zuid-Afrika wèl aanwezig. Hoewel de paus zich uitsprak tegen het racisme en discriminatie, vermeed hij zorgvuldig om de apartheid in Zuid-Afrika en Rhodesië met name te noemen. Hij sprak zich uit tegen oorlog, maar vermeed even zorgvuldig de Portugese oorlog in de kolonies te noemen. Afgezien van de vraag of de paus het nodig vindt om dergelijke situaties te benoemen (hij deed dat wel terzake van Biafra) zijn er diplomatieke motieven voor zijn stilzwijgen op dit stuk. Volgens de *Volkscrant* van 4 augustus 1969 heeft een dergelijk ontwijken van conflictsituaties ook positieve kanten, want terwijl voor de goede verstaander algemene formuleringen duidelijk zijn, zullen zij, die het er niet mee eens zijn (de Zuidafrikaanse blanken en de Portugezen), de pauselijke opmerkingen als 'niet terzake of niet voor hen bestemd' terzijde kunnen schuiven. In een redactioneel artikel van 7 augustus 1969 acht de *New York Times* de pauselijke aanval (in algemene termen) op het racisme van fundamentele en historische betekenis. Dit zijn nogal voorbarige optimistische conclusies, want ook uit de andere pauselijke opmerkingen bleek een soortgelijke vrijblijvendheid; soms een bloemrijke nietszeggenheid, dan weer een poging veranderingen tegen te houden.

Zo verdedigde de paus in zijn toespraak tot het parlement van Oeganda wel het recht van volken op zelfbestuur, maar hij stelde ook, dat in bepaalde situaties boven soevereiniteitsoverdracht de voorkeur gegeven moet worden aan de langzame maar zekere methodes, waarbij eerst mensen en instellingen worden voorbereid, voordat het volk rijp is voor zelfbestuur. Uit deze laat-koloniale redeneertrant, en het verzwijgen van Portugal, Rhodesië en Zuid-Afrika blijkt, dat het Vaticaan

de katholieke kerk en Afrika wel een zekere, langzame evolutie toewenst, maar die zelf niet wil bevorderen, integendeel (zie ook Jac. Vroemen: Balans van een pauselijke reis, *De Nieuwe Linie*, 9 augustus 1969). In dit opzicht heeft de reis van de paus evenmin aan de verwachtingen voldaan, al zou het enigszins naïef zijn geweest te verwachten, dat de Vaticaanse diplomatie de Portugese oorlog in Afrika ronduit zou veroordelen, terwijl de Portugese kerk (Rome het meest verwant) die oorlog met zijn zegen begeleidt.

Zo was het wellicht even voorbarig om resultaten te verwachten van de pauselijke bemiddelingspogingen in de oorlog tussen Nigerië en Biafra. Toch waren twee protestantse presidenten, Nyerere en Kaunda, kennelijk i.v.m. deze bemiddelingspoging, ook naar Kampala gekomen. Vooral door de humanitaire activiteiten van Caritas heeft het Vaticaan in Nigerië aan prestige ingeboet, waardoor de paus (zoals de *Daily Times* in Lagos, geciteerd in de *International Herald Tribune* van 30 juli 1969, opmerkte) nauwelijks meer als een neutrale, boven de partijen staande bemiddelaar kon worden aanvaard. (Om soortgelijke redenen moesten de Britse regering en de OAU in hun verzoeningspogingen wel falen, aangezien zij het Nigeriaanse standpunt aanvaardden als onvoorwaardelijk uitgangspunt voor onderhandelingen.) Het is trouwens overdreven om van de paus als staatshoofd (in een redactioneel commentaar door het *Algemeen Handelsblad* van 2 augustus vergeleken met staatshoofden van vorstendommen als Monaco of Liechtenstein) enige politieke invloed te verwachten, en zijn aanbod om desnoods een maand in Afrika te blijven om te bemiddelen, heeft dan ook niets uitgehaald. Daarvoor is de paus politiek te onbelangrijk; de gretigheid-frustratie van de Nigeriaanse regering te tastbaar en de Britse invloed te groot. Toch wordt er nog een positief resultaat verwacht van de pauselijke bemiddelingspoging, die vrij algemeen mislukt wordt genoemd. Zo meent de *Volkskrant* op 4 augustus 1969 'dat de paus er goed aan heeft gedaan door zijn persoonlijke bemiddeling het perspectief van een herstelde vrede in Nigerië te scheppen' hoewel ook deze optimistische schrijver moest erkennen dat het resultaat 'niet zo duidelijk' was.

De reis van paus Paulus naar Afrika heeft bevestigd, dat het Vaticaan nog steeds afziet van een leidende rol bij de veranderingen in de derde wereld. De rituele romantiek van de uiterlijke kerk werd bejubeld, maar of paus Paulus met zijn wijdingen en toespraken, zijn vaagheden en vermaningen een wezenlijker daad van historische betekenis heeft gesteld dan het Panafrikaanse congres van de cultuur, kan op zijn minst worden betwijfeld.

klr

UNHCR De Hoge Commissie voor Vluchtelingen van de Verenigde Naties (UNHCR) heeft op 14 mei bekend gemaakt dat uit het noodfonds voor hulpverlening \$50 000 ter beschikking is gesteld voor hulp aan 20 000 vluchtelingen uit de Soedan, die op het ogenblik in Gambella, in het zuidwesten van Ethiopië, een toevlucht hebben gezocht. Het vluchtelingenprogramma van de UNHCR voor zover het Afrika betreft voorziet

verder in hulpverlening aan vluchtelingen in de Centraalafrikaanse Republiek (\$300 000) voor de vestiging van Soedanese vluchtelingen in M'Boki. Aan Congo-Kinshasa (\$876 000) voor de vestiging van Soedanese, Angolese en Zambiaanse vluchtelingen. Aan Marokko (\$35 000) voor plaatselijke vestiging van een groep Europese vluchtelingen. Aan Senegal (\$100 000) voor gezondheidszorg, onderwijs en individuele hulpverlening. Aan Soe-

dan (\$820 000) voor de eerste behoeften van vluchtelingen uit Ethiopië en Congo. Aan Tanzania (\$235 000) voor vestiging van vluchtelingen uit Mozambique en Rwanda. Aan Oeganda (\$523 000) voor hulp aan Soedanese en Congolese vluchtelingen en bevordering van het onderwijs. Aan Zambia (\$260 000) voor vestiging van vluchtelingen uit Angola.

Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAU/OUA) Voor het eerst sinds 1965 is een der gespecialiseerde commissies van de Organisatie weer bijeen gekomen. Het betrof de commissie voor onderwijs, wetenschap, cultuur en gezondheidszorg, die van 30 juni tot 3 juli in Addis Abeba vergaderde. Van de 41 OAU-leden waren er 28 aanwezig, d.w.z. dat het noodzakelijke quorum (tweederde van het ledental) precies was bereikt. Er werd onder meer gesproken over het onderwijs op alle niveaus, de lerarenopleiding, het onderwijs in de toegepaste wetenschappen, voorkoming en beheersing van besmettelijke ziekten en over voedselproblemen.

Op 13 juni werd te Genève tussen de OAU en de Hoge Commissie van de Verenigde Naties voor de Vluchtelingen (UNHCR) een overeenkomst voor nauwe samenwerking en regelmatige consultatie betreffende Afrikaanse vluchtelingen ondertekend. Op het ogenblik zouden er meer dan 600 000 vluchtelingen in Afrika zijn. De UNHCR zal dit jaar voor \$5,6 mln. hulp aan deze vluchtelingen verschaffen.

Van 15 tot 21 juli hield het OAU-Coördinatie

Comité voor de Bevrijding van Afrika (Bevrijdingscomité) zijn vijftiende zitting in Dakar. Het Comité wordt gevormd door elf OAU-leden en zijn zittingen kunnen worden bijgewoond door waarnemers van de door de OAU erkende nationale bevrijdingsbewegingen. Het Comité besloot de OAU-ministersconferentie, die van 27 augustus tot 4 september a.s. in Addis Abeba zal worden gehouden, aan te bevelen de financiële steun aan de Revolutionaire Angolese Regering in Ballingschap (GRAE) op te schorten. (Deze regering, in Congo-Kinshasa gevestigd, is een schepping van het FNLA, het Nationale Angolese Bevrijdingsfront, en staat onder leiding van Holden Roberto.) Een *ad hoc* militair subcomité dat in opdracht van het Bevrijdingscomité onlangs het midden-oosten van Angola heeft bezocht, was namelijk tot de conclusie gekomen dat de strijd binnen het land zelf voornamelijk wordt gevoerd door de Volksbeweging voor de Bevrijding van Angola (MPLA), een met het FLNA rivaliserende beweging. Aanbevolen wordt om de MPLA als enige Angolese bevrijdingsbeweging in aanmerking te laten komen voor de financiële steun van de OAU. Tijdens deze vijftiende zitting kwamen ook de militaire OAU-deskundigen bijeen o.a. om de militaire commandanten van het merendeel der bevrijdingsbewegingen te horen. Volgens de uitvoerend secretaris van het Bevrijdingscomité, Magoumba, hebben de militaire deskundigen besloten een nieuwe strategie voor de vrijheidsstrijd uit te werken. De nieuwe strategie zal ter goedkeuring worden voorgelegd aan de komende OAU-ministersconferentie.

Noordelijk Afrika

Maghreb Op verzoek van Algerije en Libië werd de zesde conferentie van de Maghrebijnse ministers van economische zaken die voor 12 en 13 juni was uitgeschreven, naar september verschoven. Algerije en Libië wensten meer tijd ter beschikking te krijgen om de plannen voor samenwerking, speciaal op industrieel gebied, die door het Permanente Consultatieve Comité voor de Maghreb zijn opgesteld, te bestuderen. De vier natio-

nale scheepvaartmaatschappijen onderhandelden 19 en 20 mei over de exploitatie van een gemeenschappelijke scheepvaartlijn, die de *Maghreb Coastal Line* zal heten.

Midden juni werd in Tunis een akkoord over samenwerking tussen de drie Maghrebijnse spoorwegmaatschappijen (van Algerije, Marokko en Tunesië) ondertekend.

Eind juni vergaderden in Tunis vertegenwoordig-

gers van de vakcentrales uit de vier Maghreb-landen met het doel te onderzoeken welke activiteiten zij op nationaal vlak kunnen ontwikkelen om het werk dat de regeringen verrichten voor de opbouw van de 'Grote Maghreb' te steunen. (Marokko, het enige Maghrebland waar meer dan één vakcentrale bestaat, werd door de *Union Marocain du Travail* vertegenwoordigd.) Besloten werd eenmaal per jaar bijeen te komen om de activiteiten op dit gebied te coördineren en om er een grotere werkingskracht aan te geven.

Op 16 juni werden de doorlaatposten aan beide zijden van de Algerijnse-Marokkaanse grens heropend. Op één uitzondering na waren alle grenspos-ten na het gewapende conflict tussen de twee landen van oktober 1963 gesloten gebleven.

Algerije Op 25 mei werden verkiezingen gehouden voor de 15 provinciale assemblees, die de in januari 1968 ingestelde departementale economische en sociale assemblees, waarvan de leden waren aangewezen, zullen vervangen. Met deze verkiezing trad de nieuwe wet op de provincie in werking. Aan het hoofd van de provincie (wilaya genoemd, naar de militaire districten waarin het nationale bevrijdingsleger het land tijdens de Algerijns-Franse oorlog had verdeeld) staat een door de regering benoemde prefect (wali). De prefect vertegenwoordigt niet zoals voorheen de minister van binnenlandse zaken, maar de regering. Hij wordt bijgestaan door een uitvoerende raad, bestaande uit leden van de assemblee en uit vertegenwoordigers van de openbare diensten. De belangrijkste taak van de uitvoerende raad en de assemblee is toezicht houden op de agrarische-, industriële- en handelsondernemingen in de provincie. Dit betekent dat een groot deel van de Algerijnse economie wordt gedecentraliseerd. Belastingen, onderwijs, voorlichting en financieel beheer blijven echter voorbehouden aan de centrale overheid. Evenals bij de gemeenteraadsverkiezingen van februari 1967 stonden er op de kandidatenlijsten voor de assemblees tweemaal zoveel namen als er zetels beschikbaar waren. De assemblees, die voor vijf jaar worden gekozen, tellen naar gelang het inwoneraantal van de provincie, 35 tot 55 leden. De gemeenteraden vormden de eerste, de

provinciale assemblees de tweede fase in het plan tot bestuurs Hervorming van de regering Boumediène, dat pas met de instelling van een nationale assemblee zal zijn voltooid.

Van 10 tot 23 juli stonden voor het Revolutionaire Hof van Oran 192 personen terecht, die ervan waren beschuldigd een aandeel te hebben gehad in de opstand van 14 december 1967 (zie: *Kroniek van Afrika* 1968/1). Van de 192 beklaagden waren er 12 voortvluchtig, waaronder de hoofdverdachte, de voormalige chef-staf van het leger, kolonel Tahar Zbiri. De directeur van de nationale veiligheidsdienst trad op als openbare aanklager. Het Hof veroordeelde Zbiri en vier andere officieren ter dood. Onder deze vier officieren bevindt zich Amar Mellah, hoofdverdachte van de aanslag op Boumediène van 25 april 1968, een zaak die het Hof nog moet berechten. Elf verdachten werden vrijgesproken, de overige kregen gevangenisstraffen variërend van 5 tot 20 jaar. In een brief aan *Le Monde* (27-28 juli) noemde Zbiri het Revolutionaire Hof een kunstmatige schepping om een schijn van wettigheid te geven aan een daad van politieke wraak. Hij betoogde dat niet hij maar Boumediène onwettig heeft gehandeld, namelijk door beloften bij de staatsgreep van 19 juni 1965 gedaan, niet in te lossen (o.a. bijeenroepen van een partijcongres, uitwerken van een nieuwe grondwet en handhaving van collectief leiderschap) en door de weigering de *Conseil national de Révolution*, het hoogste staatslichaam, bijeen te roepen.

Het derde congres van het Algerijnse vakverbond, de *Union générale des Travailleurs algériens* (UGTA) werd van 5 tot 9 mei in Algiers gehouden. Het vakverbond telt ongeveer 400 000 leden; in de laatste drie jaar verloor het 466 000 leden. In de plaats van Mouloud Oumeziane koos het congres Abdelkader Benikous tot algemeen secretaris. Oumeziane blijft lid van de uitvoerende commissie van de UGTA. Het congres bepaalde dat het vakverbond ten aanzien van de staatssector in het economische leven geen eisende rol mag spelen en voor de particuliere sector geldt dat alleen in het uiterste geval naar het wapen van de werkstaking gegrepen mag worden. In een resolutie legde het congres vast dat de activiteiten van het vakverbond onder toezicht van partij en staat worden geplaatst.

Op 19 juni, de vierde verjaardag van de staatsgreep, stelde Boumediène een hoogovencomplex in Annaba (het vroegere Bône) in gebruik. Het project nog afkomstig uit het door generaal de Gaulle in 1958 gelanceerde *Plan de Constantine*, is met Franse financiële en technische hulp tot stand gekomen. De hoogovens kunnen 350 000 tot 400 000 ton ijzer per jaar produceren. Algerije wil op den duur een produktie van 1,2 mln. ton halen. Het geproduceerde ijzer zal worden verwerkt in een staalfabriek, waaraan met Russische hulp wordt gebouwd en die in 1971 bedrijfsklaar moet zijn. Bij de ingebruikstelling kondigde Boumediène de vestiging van een tiental grote industrieën (o.a. een scheepswerf, een buizenfabriek, een fabriek voor vrachtwagens en personenauto's) over het gehele land aan. Ingevolge een ordonnantie van 17 juni zal in Constantine de derde Algerijnse universiteit worden opgericht. De twee andere zijn gevestigd in Algiers en Oran.

Eind juli werd een beginselakkoord gesloten over de levering aan Algerije van 28 militaire vliegtuigen door de Franse maatschappij, *Sud Aviation*. Tot nu toe betrof Algerije de meeste wapens van Rusland. Het Algerijnse dagblad *El Moudjahid* sprak geruchten tegen als zouden er Russische raketbases in Algerije zijn geïnstalleerd.

De voormalige Congolese premier Moïse Tshombe, die na zijn ontvoering op 1 juli 1967 in Algerije werd vastgehouden, is op 30 juni overleden aan een hartaanval, zoals een aantal artsen, waaronder een Franse hoogleraar, hebben vastgesteld. Tshombe werd 8 juli in Brussel begraven.

Marien Ngouabi, de president van Congo-Brazzaville, bracht van 15 tot 19 mei een officieel bezoek aan Algerije. Een slotcommuniqué vermeldde een Congolees-Algerijnse gelijkheid van standpunten met betrekking tot Afrikaanse en Palestijnse vrijheidsbewegingen, de Organisatie van Afrikaanse Eenheid en ten aanzien van de te voeren politiek tegen Rhodesië en Zuid-Afrika.

Van 21 tot 31 juli werd in Algiers onder auspiciën van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid het Panafrikaanse culturele festival gehouden.

Libië In mei besloot de regering de parlementsverkiezingen, die dit jaar moesten worden gehou-

den, een jaar uit te stellen en de zittingsduur van het huidige parlement met een jaar te verlengen. Dit besluit zou zijn genomen omdat de gegevens van de volkstelling waarop de kiezerslijsten zijn gebaseerd, door omvangrijke interne migratie sterk zijn verouderd.

Op 9 juni bracht premier Wanis El Gaddafi wijzigingen aan in zijn regering. De ministers van buitenlandse zaken, binnenlandse zaken en volksgezondheid werden vervangen en een aantal ministers wisselden van portefeuilles.

Midden juni werd bekend dat Groot-Brittannië *Chieftain*-tanks aan Libië zal leveren. Een Israëli-sche aanvraag voor deze tanks heeft de Britse regering vooralsnog afgewezen.

Marokko In Rabat werden op 13 mei de instrumenten van de ratificatie van het verdrag van Fes (4 januari 1969) uitgewisseld. Bij dit verdrag (zie *Kroniek van Afrika* 1968/1) staat Spanje zijn souvereiniteit over Ifni aan Marokko af en verlenen de twee landen elkaar visrechten in hun territoriale wateren. De bestuursoverdracht van Ifni vond 30 juni plaats.

Koning Hassan II bracht van 28 juni tot 3 juli een particulier bezoek aan Spanje. Op 1 juli had hij een ontmoeting met generaal Franco. Er werden geen officiële mededelingen over dit onderhoud verstrekt, maar algemeen wordt aangenomen dat is gesproken over Marokko's territoriale aanspraken op de Spaanse Sahara en op de in Noord-Marokko gelegen steden, Ceuta en Melilla, waarover Spanje de souvereiniteit uitoefent. Ook zou gesproken zijn over de afzet van de Marokkaanse fosfaatproduktie in Europa die gevaar loopt als binnenkort de bijzonder rijke fosfaatmijnen in Spaans-Sahara worden geëxploiteerd.

Tijdens een diplomatieke ontvangst ter gelegenheid van de herdenkingsdag van Mohammeds geboorte (Moëd) op 30 mei, pleitte koning Hassan voor het beleggen van een Islamconferentie op het hoogste niveau. Deze conferentie moet acties beramen tegen Israël, dat erop uit is 'onze beschaving en onze geheiligde waarden te vernietigen'. In april 1968 had de koning ook al aangedrongen op het bijeenroepen van een dergelijke conferentie (zie *Kroniek van Afrika* 1968/2).

Mauretanië Birane Mamadou Wane, oud-minister van buitenlandse zaken en Haiba Ould Hammedi, voormalig burgemeester van Atar, beide lid van het politieke bureau van de enige partij, de *Parti du Peuple Mauritanien*, zijn 24 mei gearresteerd op beschuldiging van verspillings van openbare fondsen.

Na het officiële bezoek van de Zambische President, Kaunda, werd op 23 juni een communiqué uitgegeven waarin de twee staatshoofden constateren dat zij tegenover de Afrikaanse politiek van Portugal een gelijk standpunt innemen. Er werd besloten tot bilaterale samenwerking op economisch, sociaal, cultureel en politiek gebied. De uitwisseling tussen de twee landen zal worden geïnstitutionaliseerd op partij- en regeringsniveau.

Soedan Mohammed Maghoub bood op 22 mei voor de tweede maal binnen een maand zijn ontslag als premier aan. Ook nu weer werd de aanleiding hiertoe gevormd door de wens van de *Democratic Unionist Party* (DUP) zich te ontdoen van haar regeringspartner, de *Umma Party*, waarvan de twee delen zich 12 april jl. hadden herenigd (zie: *Kroniek van Afrika* 1969/2 p. 98). Drie dagen na Maghoub's demissionering deden een groep officieren onder leiding van kolonel Jaafar Mohammed Nimeiry met succes een greep naar de macht. Een Revolutionaire Bevelsraad (RBR) van 11 leden werd gevormd onder voorzitterschap van Nimeiry, die tot generaal-majoor en opperbevelhebber der strijdkrachten werd bevorderd. Abu Bakr Awadallah, die tot premier werd benoemd, heeft als enige burger zitting in de RBR.

Abu Bakr Awadallah had in oktober 1964 een belangrijk aandeel in de val van het militaire regime van generaal Abboud. In 1965 werd hij, nadat hij het premierschap had geweigerd, benoemd tot opperrechter, een functie die hij in mei 1967 neerlegde, vermoedelijk uit protest tegen het regeringsbesluit om het arrest van het Opperste Gerechtshof, waarbij het verbod op de communistische partij ongrondwettig werd verklaard (december 1966), naast zich neer te leggen.

In de nieuwe regering die direct na de staatsgreep werd gevormd en die na een kleine aanvulling op 19 juni voltallig was, hebben 3 militairen en 21

burgers, waaronder 2 Zuidsoedanezen, zitting. Van de 21 burgerministers zouden er 3 tot de communistische partij en 9 tot de in januari 1967 opgerichte socialistische partij behoren.

In zijn radiotoespraak van 25 mei zei Nimeiry dat Soedan sinds de onafhankelijkheid 'geen stabiliteit, doch alleen maar drama's heeft gekend, veroorzaakt door de veelheid van partijen die aan de macht waren en die slechts hun eigen belang dienden. Chaos en corruptie hebben in het land wortel geschoten en de politieke partijen hebben de zaak van het imperialisme gediend', aldus de president. Hij beloofde dat het nieuwe bewind de economische problemen van het land definitief zou oplossen en dat de kwestie Zuid-Soedan zou worden geregeld. Het volk wil dat Soedan de plaats onder de Arabische landen inneemt die het toekomt, dat het strijdt voor Palestina en dat imperialistische en zionistische infiltraties in het land worden bestreden, zo betoogde hij. Hij kondigde aan dat ieder die bijeenkomsten organiseert, boeken uitgeeft of politieke groeperingen in het leven roept als vijand van de revolutie zal worden beschouwd.

Premier Awadallah zette op 26 mei op een bijeenkomst van de in Chartoem geaccrediteerde buitenlandse vertegenwoordigers, de buitenlandse politiek die zijn regering zal volgen, uiteen. Centraal hierin staan de kwestie Palestina en de betrekkingen met de Arabische staten, vooral die met Egypte. De betrekkingen van Soedan met de andere en speciaal de grote mogendheden, zullen afhankelijk zijn van de houding die zij innemen tegenover Palestina. Later verklaarde hij dat zijn regering de Veiligheidsraadsresolutie van november 1967 (zie: *Kroniek van Afrika* 1968/1 p. 11) onderschrijft. Volgens de premier heft het Arabische karakter van de Soedan zijn Afrikaans karakter niet op, omdat zij elkaar in alle opzichten aanvullen.

In radioboodschappen van 25 mei en 9 juni lichtte de premier de economische politiek toe. Het nieuwe bewind is socialistisch, maar zal niet overgaan tot naasting van Soedanees of buitenlands privaat bezit, noch van private banken, het zal investeringen in de private sector aanmoedigen om het 'nationale kapitalisme' te versterken en om de voorwaarde te scheppen voor de buitenlandse

investerings die de belangen van het land niet in gevaar brengen.

De eerste daad van de RBR was het buitenwerking stellen van de voorlopige grondwet van 1964 en het ontbinden van de Constituanten alsook van de Opperste Raad, het lichaam dat de functie van staatshoofd had.

Direct na de staatsgreep werden de regeringsleiders van het vorige bewind en een aantal partijleiders gearresteerd. Onder de gearresteerden bevonden zich: ex-premier Maghoub, Ismaël El Azhari, de gewezen permanente voorzitter van de Opperste Raad, alle ministers van de regering-Maghoub en Sadik El Mahdi, algemeen secretaris van de *Umma Party*, die van augustus 1966 tot mei 1967 premier was geweest. Van de gevangenen werden er 8 vrijwel onmiddellijk weer vrijgelaten. Op 27 mei organiseerde de Moslim Broederschap in Omdurman een demonstratie tegen het nieuwe bewind. Het gevolg hiervan was dat 13 militairen en 64 burgers, waaronder alle leden van het politieke bureau van de Broederschap, werden gearresteerd.

Mohammed Osman El Mirghani, de leider van de Khatmiya-orde (de grote tegenspeler van de Ansar-secten, die politiek in de *Umma-Party* is georganiseerd), sprak zich voor het nieuwe regime uit. Alle politieke partijen werden ontbonden en hun bezittingen werden begin juni door de politie in beslag genomen. De premier kondigde aan dat een eenheidspartij, gevormd door arbeiders, boeren, intellectuelen en soldaten, zal worden opgericht. Op 10 juni bood generaal Nimeiry de drie Zuidsoedanese provincies, die worden bewoond door niet-gearabiseerde volken, het recht op zelfbestuur aan. Hij deed dit aanbod omdat zijn regering zich bewust is van de historische en culturele verschillen tussen noord en zuid en 'teneinde de gelijkheid tussen de twee delen van het land te herstellen om op deze wijze een authentieke nationale en socialistische eenheid te scheppen'. Hij ontvouwde het volgende programma:

1. Handhaving en uitbreiding van de door het vorige bewind ingestelde amnestie voor zuidelijke opstandelingen;
2. Een intensief sociaal, economisch en cultureel ontwikkelingsprogramma voor het zuiden;

3. De benoeming van een minister voor Zuidsoedanese zaken;

4. Het opleiden van zuidelijken voor verantwoordelijke posities.

De uit 1967 daterende voorlopige Zuidsoedanese regering van Aggrey Jaden en de hiermee rivaliserende voorlopige regering van de Nijlstaat, die Gordon Mortat Mayen in maart jl. vormde, wezen de voorstellen van Nimeiry van de hand. Zij wensden alleen met Chartoem te onderhandelen over volledige zelfstandigheid voor Zuid-Soedan. Eenzelfde standpunt nam ook de Anyidi revolutionaire regering in. Deze regering werd in juli gevormd door generaal Emidio Tafeng Lodongo, de commandant van de Zuidsoedanese militaire organisatie, de Anya Nya. Aggrey Jaden zou zich bij deze regering hebben aangesloten.

Twee leden van het *Azania Liberation Front*, een van de Zuidsoedanese bevrijdingsbewegingen, gaven echter op 24 juni in Kampala te kennen dat zij op basis van deze voorstellen besprekingen wilden voeren met de Soedanese regering.

De minister van binnenlandse zaken, majoor Farouk Osman Hamadallah, deelde 20 juni mee dat een complot tegen het nieuwe bewind was ontdekt. Een beweging, die zich Organisatie van Vrije Negers noemt, zou in samenwerking met vertegenwoordigers van buitenlandse mogendheden, Sadik El Mahdi aan de macht willen brengen. Er werden 19 juni een groot aantal mensen, waaronder leiders van de *Umma Party* en de DUP, gearresteerd en 2 Amerikaanse diplomaten kregen het verzoek Soedan te verlaten. (Soedan brak met de Verenigde Staten tijdens de Arabisch-Israëliëse oorlog van juni 1967, maar 16 diplomatieke ambtenaren bleven in Chartoem, waar de Nederlandse ambassade de belangen van de VS behartigt.) Op 24, 26 en 30 juli werden eveneens meldingen gemaakt van samenzweringen en sabotagegedaden.

Op 27 mei erkende Soedan de Democratische Republiek Duitsland, uit waardering voor 'de juiste houding die dit land inneemt in alle Arabische kwesties en speciaal inzake de Israëliëse agressie tegen Arabisch Palestina'. Tijdens het bezoek van de eerste vice-premier van Oost-Duitsland, dr. Werner Titel, werd in Chartoem op 7 juni een overeenkomst getekend over de vestiging van diplomatieke betrekkingen.

Soedans tweede staatsgreep

'De staat van verval, chaos en instabiliteit' veroorzaakt door 'de bittere politieke strijd tussen partijen, die proberen langs alle wegen en met alle middelen persoonlijk gewin veilig te stellen,' noopte ons tot ingrijpen. Het nieuwe bewind zal streven naar verbetering in de betrekkingen met de Verenigde Arabische Republiek. Alle politieke partijen worden ontbonden, vergaderingen en demonstraties verboden, de voorlopige grondwet wordt buiten werking gesteld en het parlement ontbonden. Deze uitspraken en mededelingen, die een greep bevatte uit de radiorede¹ van generaal Abboud, op 17 november 1958 uitgesproken, komen vrijwel woordelijk overeen met de verklaringen van generaal Nimeiry tijdens de militaire staatsgreep van 25 mei. Het enige opvallende verschil is dat Nimeiry in tegenstelling tot Abboud de solidariteit van Soedan met Arabisch Palestina met grote nadruk verkondigde. Maar dit is slechts een schijnverschil, want in 1958 twee jaar na de Suezcrisis, toen een voor de Arabieren militair debacle langs diplomatieke weg min of meer ongedaan was gemaakt, stond de Palestijnse zaak minder op de voorgrond dan dit nu, na de juni-oorlog van 1967, het geval is. De nadruk op die solidariteit roept de suggestie op als zou het vorige regime het er in deze kwestie bij heeft laten zitten. En dat is toch bepaald niet waar. In ieder geval steunde en volgde het Egypte in diens politiek met betrekking tot Israël. Evenals Egypte brak het met West-Duitsland, toen dit land in mei 1965 Israël erkende; brak het met de Verenigde Staten tijdens de juni-oorlog en schaarde het zich achter de besluiten van de Arabische topconferentie, die van 29 augustus tot 1 september 1967 in Chartoem werden gehouden en waarvan ex-premier Maghoub een van de belangrijkste architecten was. Het onderschreef samen met alle Arabische Staten, uitgezonderd Algerije en Syrië, de Veiligheidsraadsresolutie van 22 november 1967. Als het nieuwe bewind een veel hardere politiek jegens Israël zou voeren, dan was toch te verwachten dat het deze resolutie, waarin gesproken wordt over territoriale integriteit en onafhankelijkheid van iedere staat in het Midden-Oosten, zou afwijzen, maar dat doet het niet. Weliswaar werd op 27 mei Oost-Duitsland erkend, uit waardering voor de houding van deze staat in het Midden-Oosten-conflict, maar dit is nauwelijks op te vatten als een bewijs voor een hardere politiek in dit opzicht. Een van de leiders van de conservatieve *Umma-Party* had hierop al aangedrongen in begin mei. Als het nieuwe regime dan toch de Palestijnse zaak zo centraal stelt dan is dat geen voorbereiding op een geheel nieuw beleid, maar uitsluitend en alleen het beklemtonen van een der weinige zaken waarover de Noordsoedanezen het eens zijn. Met deze eensgezindheid als enig bindend element, zal Nimeiry moeten woekeren. Want voor de verwerkelijking van zijn overige politieke ideeën zal hij slechts op een betrekkelijk kleine groep, namelijk die van de links-progressieven, mogen rekenen.

De vergelijking tussen de twee militaire staatsgrepen in Soedan loopt, ondanks treffende overeenkomsten, dan ook mank. De voorwaarden die in beide gevallen tot de staatsgreep hebben geleid zijn ongeveer dezelfde: een falend parlementair stelsel, dat de totstandkoming van een krachtige regering belette, een stagnerende economie en het probleem van de seperatistische beweging in Zuid-Soedan.

Het bewind van generaal Abboud volgde het later als gebruikelijk gebleken patroon voor militaire

regeringen in Afrika. Dit patroon kan onder het motto 'orde op zaken stellen' worden samengevat, en komt meestal neer op een politieke benadering van de problemen, die in de eerste plaats vanuit het standpunt van economisch nut worden bekeken. In de praktijk zijn dit soort regimes behoudend, omdat bij afwezigheid van een duidelijk uitgesproken politieke ideologie, de neiging bestaat de economische machtsverhoudingen onaangetaast te laten. Het enige waarin Abboud van dit patroon afweek, was het feit dat hij geen machtsoverdracht aan een burgerregering in het vooruitzicht stelde, nadat orde op zaken was gesteld. Achteraf bleek dit een fout te zijn: het militaire bewind werd weggevaagd door een massabeweging, die onder de naam van oktoberrevolutie 1964 de geschiedenis is ingegaan. Het is heel goed denkbaar dat dit lot van de regering-Abboud voor vele Afrikaanse militaire machthebbers een waarschuwing betekent.

In tegenstelling tot Abboud heeft generaal Nimeiry een duidelijk politiek programma². Hem gaat het niet alleen om economisch herstel – dat natuurlijk ook – maar om een totale politieke en sociale omvorming van de Soedanese maatschappij. Allereerst wil hij een eind maken aan de politieke macht van de traditionalisten, die zich verschanst hebben in de elkaar bestrijdende politiek-religieuze bewegingen, zoals de Ansarsecte, de Khatmiya-secte en de Moslim Broederschap. Met name de twee eerstgenoemden hebben tot nog toe het politieke leven in Soedan beheerst. De Ansarsecte, voortgekomen uit de Mahdistische beweging die in de tachtiger jaren van de vorige eeuw met succes in opstand was gekomen tegen het Turks-Egyptische bewind in Soedan, is politiek georganiseerd in de *Umma Party*.

De Kahtmiya die altijd een pro-Egyptische houding heeft aangenomen, ook tijdens het in 1899 ingestelde Brits-Egyptische bestuur over Soedan, heeft een minder duidelijke partij-politieke binding. Deze secte opereerde via de *Peoples' Democratic Party* (PDP) en na november 1968 via de *Democratic Unionist Party* (DUP) die door fusie van PDP en *National Unionist Party* tot stand was gekomen. De laatste verkiezingen in februari 1968 gaven de DUP een absolute meerderheid in de grondwetgevende vergadering. Zij vormde samen met de rechtervleugel van de *Umma Party* een regering. Nadat linker- en rechtervleugel van de *Umma Party* zich in april van dit jaar hadden herenigd, stelde de DUP echter alles in het werk om zich van haar coalitiegenoot te ontdoen. Was de DUP hierin geslaagd, dan zou dit hebben betekend, dat de regering haar gezag over het noorden en het westen van het land, waar de aanhangers van de Ansar in de meerderheid zijn, had verloren, tenzij zij kon rekenen op de steun van het leger. Maar het leger voelde er natuurlijk niets voor gebruikt te worden door de ene traditionele partij om de andere te onderdrukken. Een ander gevolg van een alleenheerschappij van de DUP zou zijn geweest dat de constituanten haar taak een grondwet te ontwerpen niet zou kunnen volbrengen, want de DUP bezat niet de hiervoor benodigde tweederde meerderheid.

Aan dit politieke geharrewar heeft de militaire staatsgreep een einde gemaakt. De nieuwe machthebbers hebben de lessen van de oktoberrevolutie 1964 ter harte genomen. In deze revolutie hadden de links-progressieve krachten het leeuwenaandeel geleverd, maar de vruchten van hun overwinning werden als gevolg van de wederinstelling van het democratisch parlementaire stelsel door de traditionele partijen geplukt. Nimeiry wil nu voorgoed alle bestaande partijen in Soedan laten

verdwijnen. Daarvoor in de plaats wil hij een partij oprichten, waarvan de kern zal bestaan uit aanhangers van de communistische partij en aanhangers van premier Awadallah's socialistische partij. Als voorbeeld hiervoor dient vermoedelijk de Arabisch-Socialistische Unie van Egypte. In de denkwereld van Nimeiry speelt het Egypte van Nasser een grote rol. Evenals Nasser organiseerde hij in het leger een beweging die zich 'vrije officieren' noemde. Deze beweging, in 1953 ontstaan, een jaar na de Egyptische revolutie, was sterk nationalistisch getint en streefde naar een seculiere staat. Daarmee kwam ze in strijd met de traditionele partijen die van Soedan een Islamitische republiek wilden maken waarvan de grondwet op godsdienstige dogmata moest worden gebaseerd. Uit de recente geschiedenis blijkt duidelijk dat het Soedanese volk in grote meerderheid de traditionele partijen steunt. Het nieuwe bewind zal er voorlopig dan ook niet toe overgaan om verkiezingen uit te schrijven. Eerst moet de nieuwe partij worden opgezet. Het Egyptische en Algerijnse voorbeeld toont aan hoe moeilijk het is en hoeveel tijd het kost om een dergelijke partij van bovenaf te organiseren. Het is natuurlijk een eenvoudige zaak om bij dekreet alle bestaande politieke partijen te ontbinden, maar een werkelijke omvorming van de Soedanese maatschappij vereist meer dan dat, namelijk de vernietiging van het saamhorigheidsgevoel binnen de religieuze secten. Het moet niet uitgesloten worden geacht dat deze opgave te zwaar zal blijken voor het nieuwe bewind. Misschien zal het ondanks alles genoodzaakt zijn compromissen met de traditionele krachten te sluiten.

Voor een zich als progressief socialistisch uitgevend bewind, zijn de verklaringen over het te voeren economische beleid als zeer gematigd te kwalificeren. Nationalisaties worden afgewezen met het argument dat de bestaande bedrijven daarvoor niet belangrijk genoeg zijn. Dit kan zo zijn, maar het is ook mogelijk dat de regering met deze uitspraak hoopt eventuele buitenlandse beleggers niet af te schrikken. Zij stelt wel in het vooruitzicht dat in de toekomst de staatssector in het economische leven een grotere rol zal spelen dan voorheen.

Het meest netelige probleem waarvoor de regering van Nimeiry zich geplaatst ziet, is dat van de drie zuidelijke provincies. De weerstanden van de daar wonende negervolken, die ongeveer 4 mln. mensen omvatten, tegen het opleggen van de Arabische cultuur, uit zich in een staatkundige afscheidingsbeweging. De nieuwe regering heeft nu voorgesteld deze provincies het recht op zelfbestuur te verlenen. Het is moeilijk uit te maken of de meerderheid van de zuidelijke politici met dit voorstel genoeg zal nemen. Zowel bij de onafhankelijkheid van Soedan op 1 januari 1956, als tijdens de oktoberrevolutie 1964, is aan Zuid-Soedan interne autonomie beloofd. De traditionele partijen, die tot nog toe de overhand hadden, losten deze belofte nooit in omdat dit strijdig zou zijn met het streven naar een op Islamitische beginselen gegronde eenheidsstaat. Het is dus begrijpelijk dat de Zuidsoedanezen kopschuw zijn geworden voor ieder uit Chartoem afkomstig voorstel. De door generaal Nimeiry benadrukte banden met de Arabische landen en speciaal met Egypte zullen zij als bewijs opvatten dat deze belofte niet ernstig is gemeend. En inderdaad kan men zich afvragen of een federatie van Noord- en Zuid-Soedan zich wel zo absoluut zou kunnen vastleggen op de strijd tegen Israël als Nimeiry dat heeft gedaan, vooral ook omdat van Zuidsoedanese kant Israël eerder als voorbeeld dan als vijand wordt gezien. Het toegekende recht op

zelfbestuur is volgens de meest militante, naar volledige onafhankelijkheid strevende Zuidsoedane- se bewegingen niet anders dan een poging het Soedaneese leger dat nu voor een belangrijk deel is ingezet tegen de guirilla in het zuiden vrij te maken voor de strijd tegen Israël. Bij deze redenering wordt echter vergeten dat het huidige bewind zich beschouwd als opvolger van het overgangs- regering van Sir Khatim El Khalifa. Deze regering die na de oktoberrevolutie enige maanden aan de macht is geweest, heeft serieuze pogingen in het werk gesteld het Zuidsoedaneese probleem aan de conferentietafel op te lossen. Die poging mislukte en sindsdien is de strijd voor de onafhanke- lijkheid van Zuid-Soedan met grotere hevigheid gevoerd. Toch wil dit niet zeggen dat deze voor- stellen van Nimeiry helemaal geen weerklank hebben gevonden onder de Zuidsoedanezen. De *Southern Front* en de *Sudan African National Union*, de zuidelijke partijen die in de constituaante waren vertegenwoordigd, zullen zich er zeker mee kunnen verenigen. Een tweetal leden van het 'Azania Liberation Front' (ALF) die indertijd naar Oeganda waren uitgeweken, zijn naar Chartoem afgereisd om Nimeiry's voorstellen te bespreken. Het ALF dat bekend staat om zijn linkse sym- pathieën voelt ongetwijfeld verwantschap met het nieuwe bewind. In de nabije toekomst zal blijken welke beweging het meeste vat heeft op het Zuidsoedaneese volk. Uit het bestaan van twee en mogelijk drie voorlopige Zuidsoedaneese regeringen blijkt wel hoe groot de onderlinge verdeeld- heid is. Met duidelijke blijken van goede wil en het tonen van respect voor de Zuidsoedanezen kan de nieuwe regering het ongetwijfeld ver brengen. Maar als zij vervalt in de houding van de Arabische superioriteit, die haar voorgangers stuk voor stuk hebben aangenomen dan zal ook deze regering niets bereiken en mogelijk aan de Zuidsoedaneese kwestie ten ondergaan.

Zelfs als Nimeiry maar een deel van zijn politieke doeleinden wil bereiken, zal hij over veel wijsheid moeten beschikken en bovendien nog veel geluk moeten hebben ook. jvdm

Tunesië Op 4 mei werden voor de vijfde keer sinds de onafhankelijkheid gemeenteraadsverkie- zingen gehouden. Alleen leden van de *Parti Socia- liste Destourien* konden zich kandidaat stellen voor de 1332 zetels. 91,22% van de geregistreerde kie- zers brachten hun stem uit.

Ter gelegenheid van het 'feest der overwinning' van 1 juni, de dag waarop Bourguiba's terugkeer uit ballingschap in 1955 wordt herdacht, schonk presi- dent Bourguiba gratie aan 106 veroordeelden. Onder de gegratiëerden bevonden zich 3 studenten en een docent uit de groep rond het periodiek *Perspective*, die in september 1968 waren berecht en 9 Baäth-leden, die in februari jl. terecht stonden. In juni werden in de Sahel provincie een twintigtal personen gearresteerd wegens het begaan van vijandelijke handelingen tegen de agrarische coöpe- ratie-politiek. In januari van dit jaar was het in deze streek al tot een botsing gekomen tussen

boeren en politie bij de opening van een landbouw- coöperatie.

Op 1 juni trad het tweede vier-jarenplan in wer- king. Het plan voorziet in investeringen tot een bedrag van ongeveer f4,1 mld. en heeft tot doel: een jaarlijkse stijging van het bruto nationaal produkt van 5 tot 6%, waardoor de werkloosheid geleidelijk kan worden opgeheven; en een verbete- ring van de betalingsbalans, teneinde de Tunesische munt inwisselbaar te maken.

Verenigde Arabische Republiek Het congres van de Arabisch-Socialistische Unie (zie hiervoor ook: chronologisch overzicht van de Arabische staten), dat 25 juli eindigde, vroeg om ver- sterking van het oostelijk front tegen Israël door het instellen van een coördinatie tussen de Iraakse, Jordaanse en Syrische legers en om een effectievere samenwerking van deze legers met het Egyptische

leger aan het westelijk front. Het drong erop aan de taken van het volkdefensieleger uit te breiden. Het congres keurde een voorstel van president Nasser goed het grondeigendom voor een persoon tot 21 ha. en voor een familie tot 42 ha. te beperken. Op 25 juni werden de commandant van de luchtmacht en een generaal, die op het ministerie van oorlog belast was met de luchtverdediging, ontslagen. Het schijnt dat de twee officieren verantwoordelijk werden gesteld voor het falen van de luchtverdediging, waardoor het o.a. mogelijk was dat het Israëlische militaire toestellen op 17 juni boven Kairo konden vliegen (een feit dat de Egyptische autoriteiten niet hebben toegegeven).

Twee Egyptische medewerkers van *Associated Press*, de journalist Ali Mahmoud Moussa en de fotograaf Mounir Abdel Ghani, die in november 1968 op beschuldiging van spionage voor Israël waren gearresteerd, stonden eind juni terecht voor het Opperste Hof van Staatsveiligheid. Moussa werd tot 15 jaar gevangenisstraf veroordeeld en Ghani werd vrijgelaten. Op 6 juli werd de ontdekking van een spionnagenet dat voor Israël werkte bekend gemaakt. Er waren vier personen gearresteerd, waaronder twee West Duitsers.

De 13e juli ondertekende de minister van industrie, Aziz Sidky, een contract met SOCIA, een consortium met overwegend Franse en Italiaanse belangen, voor de constructie van een oliepijpleiding tussen Suez en Alexandrië. De kosten hiervan zijn \$175 mln. De leiding zal een capaciteit hebben van 50 mln. ton per jaar, later uit te breiden tot 70 mln.

Westelijk Afrika

Westafrikaanse Douane-Unie (UDEAO) Op 26 juni kwam de ministerraad van de *Union Douanière des Etats de l'Afrique de l'Ouest* in Bamako bijeen. Van de Unie maken Boven-Volta, Dahomey, Ivoorkust, Mali, Mauretanië, Niger en Senegal, deel uit.

In zijn openingstoespraak gaf de president van Mali, Traoré, een historisch overzicht van de UDEAO. De Unie werd in 1959 opgericht en in 1966 bij het verdrag van Abidjan hernieuwd. Sinds deze

ton. In Israël wordt ook aan een oliepijpleiding gebouwd, deze zal Eilath met Ashkelon verbinden. Op 10 juli ging Egypte als vijfde Arabische staat, na Irak, Syrië, Soedan en Zuid-Jemen, over tot erkenning van Oost-Duitsland. De twee landen besloten tot het uitwisselen van ambassadeurs. Een maand tevoren had de Oostduitse minister van buitenlandse zaken Otto Winzer, een officieel bezoek aan Egypte gebracht. Er was toen alleen nog maar sprake van het versterken van de politieke en economische banden tussen beide landen. Egypte had op 13 mei 1965 al met West-Duitsland gebroken, nadat dit land Israël had erkend. De breuk was niet totaal, want de economische en culturele betrekkingen bleven voortbestaan.

De Russische minister van buitenlandse zaken, Andrei Gromyko, voerde 11 en 12 juni in Kairo besprekingen met zijn Egyptische ambtgenoot en met president Nasser over de crisis in het Midden-Oosten (zie: chronologisch overzicht van de Arabische staten).

Deze crisis vormde ook onderwerp van bespreking tussen Nasser en de Ethiopische keizer Haile Selassie, die 14 en 15 juni in Kairo verbleef. Zij spraken ook over de bijeenkomst van niet-gebonden staten, die 8 juli in Belgrado zou beginnen, over versterking van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid, over de betrekkingen tussen hun landen en over de bestaande moeilijkheden (grensincidenten, Zuidsoedanese vluchtelingen in Ethiopië en Eritrese vluchtelingen in Soedan) tussen Soedan en Ethiopië.

hernieuwing is de handel tussen de lid-staten nauwelijks toegenomen. President Traoré wijt deze teleurstellende ontwikkeling aan twee oorzaken, namelijk de afwezigheid van een doelstelling op lange termijn en het ontbreken van een politiek gezagsorgaan. Hij stelde voor om binnen enkele maanden een conferentie van staatshoofden uit de UDEAO-landen te beleggen.

In het slotcommuniqué spraken de ministers zich uit voor een staatshoofdenconferentie.

De resultaten van de ministerszitting waren: een omschrijving van de methoden voor bestuurlijke samenwerking op het gebied van de douane; en een ontwerpovereenkomst betreffende internationaal vervoer van douanegoederen.

Entente-Raad Op 29 mei bestond de Entente-Raad 10 jaar. De Entente werd opgericht door Boven-Volta, Dahomey, Ivoorkust en Niger. In 1965 trad Togo toe.

In een communiqué naar aanleiding van hun ontmoeting op 24 juni drukten de vijf staatshoofden hun tevredenheid uit over het feit dat de Entente in haar tienjarig bestaan had bewezen een werkelijk actieve economische samenwerkingsorganisatie te zijn. De staatshoofden besloten een aantal scholen en opleidingscentra, zoals de technische school van Lomee en een visserijschool van Abidjan te regionaliseren.

De administratieve secretaris van het Wederzijdse Hulp- en Garantiefonds van de Entente kreeg de opdracht een ontwerpovereenkomst te maken ter vergemakkelijking van de handel in vee, in agrarische- en industriële produkten.

Op 25 en 26 juni kwamen deskundigen van de Entente-landen en van Ghana bijeen om te spreken over een regionale regeling voor productie, belasting, opslag, handel en transport van granen.

Boven-Volta Een speciaal hof veroordeelde 8 mei Maurice Yaméogo, die 3 januari 1966 als president werd afgezet en diens voormalige kabinetschef, tot respectievelijk 5 jaar dwangarbeid en 3 jaar gevangenisstraf en tot hoge boeten. Zij werden schuldig bevonden aan verduistering van staatsgelden. Als bijkomende straf verklaarde het hof hen vervallen van hun politieke en burgerlijke rechten en gelaste het confiscatie van een deel van hun bezittingen. Bovendien werd hen een verbod opgelegd tot het uitoefenen van openbare ambten. Op 16 mei kwam Nazi Boni bij een verkeersongeluk in Kokologa om het leven. Hij was leider van de Voltaanse sectie van de interterritoriale partij, de *Parti du Rassemblement africain* (PRA), een socialistische partij, die streeft naar federatie tussen de landen van voormalig Frans-West-Afrika. In

1960 werd Nazi Boni door het bewind-Yaméogo met arrestatie bedreigd. Hij vluchtte toen het land uit en keerde er terug na de val van Yaméogo.

Dahomey Begin mei kwam onder voorzitterschap van president Zinsou het eerste congres van de *Union pour le Renouveau du Dahomey* (URD) bijeen. De URD is de enige partij: de grondwet die 17 juli 1968 in werking trad, verklaart Dahomey tot een één-partij-staat. Het congres besteedde vooral aandacht aan de staatsbegroting, die in 1970 in evenwicht moet zijn. (Vermoedelijk heeft de Franse regering president Zinsou bij diens bezoek aan Parijs in september 1968 laten weten dat zij niet altijd kan blijven doorgaan met het verlenen van budgetaire hulp aan Dahomey.) Als belangrijkste maatregel om dit begrotingsevenwicht te bereiken, besloten de 1500 congresgangers, waaronder de leiders van de verschillende vakbonden, dat kinderbijslag voor gehuwde ambtenaren en werknemers in openbare bedrijven moest worden verlaagd.

Nadat de regering de nieuwe regeling voor de kinderbijslag bekend had gemaakt, braken op 20 mei een reeks stakingen uit onder overheidspersoneel, leerkrachten en werknemers in openbare bedrijven. In de nieuwe regeling, die 1 september a.s. zal ingaan, wordt de kinderbijslag voor ambtenaren enz. gelijkgesteld aan die voor werknemers in de particuliere bedrijven, d.w.z. de bijslag wordt met 72% gereduceerd en hogere uitkeringen voor het tweede en volgende kind vervallen. Op 29 mei verklaarde president Zinsou zich bereid met de vakorganisaties van de stakers te praten als het werk zou worden hervat. Een coördinatiecomité van de vakbonden bereikte 2 juni een akkoord met de regering, waarin werd overeengekomen dat de stakingen worden opgeheven en dat de regering met de bonden overleg zal plegen over de bestaande geschillen.

Een ordonnantie van 2 juli bepaalt dat de regering in geval van staking alle werknemers van openbare diensten of particuliere bedrijven kan dwingen het werk te hervatten en dat zij een lijst kan opstellen van functionarissen die niet mogen staken.

President Zinsou maakte 5 mei bekend dat vorige maand een complot tegen zijn bewind was ontdekt.

Een 25-tal personen werd gearresteerd, onder wie Gabriel Lozes, oud-minister van buitenlandse zaken en Septime Dodde, raadslid van het Opperste Hof. Volgens de president was de vrouw van Ahomadegbe, een van de voormalige burgerpresidenten, medeplichtig aan dit complot. Ahomadegbe zelf verblijft in Togo, waar hij onmiddellijk na de bekendmaking door Zinsou een waarschuwing van de Togolese president ontving zich niet met subversieve activiteiten tegen Dahomey bezig te houden.

Op 14 juli werd kolonel Alley gearresteerd. De arrestatie zou in verband staan met de twee dagen tevoren mislukte poging de chefstaf van het leger, majoor Kouandete te ontvoeren. Alley fungeerde als staatshoofd tijdens het militaire bewind dat op 17 december 1967 door een staatsgreep onder leiding van Kouandete aan de macht was gekomen. In september 1968 benoemde de regering Kouandete in de plaats van Alley tot chefstaf. Alley zou bezwaren hebben gehad tegen de kandidatuur van Zinsou voor het presidentschap en hij zou te maken hebben gehad met een tegen de militaire regering gericht complot in juni 1968. Eind 1968 werd hij benoemd tot militair attaché van een ambassade. Hij weigerde de benoeming te aanvaarden, waarop ontslag uit het leger volgde.

De 30e juli hield president Zinsou in Lagos besprekingen met zijn Nigeriaanse ambtgenoot, generaal Gowon, over de hulpacties van het Rode Kruis aan Biafra, die vanuit Dahomey plaatsvinden.

Gambia Het dagelijks bestuur van de regerende PPP heeft er eind mei bij de regering op aangedrongen voor de komende algemene verkiezingen van 1971 een referendum te houden over een republikeinse grondwet. (Bij het referendum van 1965 over hetzelfde onderwerp verloren de voorstanders van een republiek met een krappe 700 stemmen).

Op 20 mei nam Alhaji Njie om persoonlijke redenen ontslag als minister van *local government, land and mines*. Twee dagen later maakte minister-president Sir Dawda Jawara bekend dat hij werd opgevolgd door Yaya Sisay, minister van landbouw en natuurlijke hulpbronnen.

In de troonrede die op 16 juni werd uitgesproken

door gouverneur-generaal Sir Farimang Singhateh, werd verklaard dat voor het derde opeenvolgende jaar geen financiële steun gezocht behoefde te worden in Groot-Brittannië. Het voorspelde begrotings-tekort was weggewerkt door toegenomen efficiëntie bij de belasting-inning en door een grotere opbrengst voor een goede prijs van aardnoten, zo verklaarde S.M. Dibba, minister van financiën, op 17 juni. Voor het komende financiële jaar daarentegen werd weer een tekort verwacht. De territoriale wateren, die vorig jaar van drie tot zes zeemijlen werden uitgebreid, zijn nu verdubbeld tot twaalf zeemijlen, zo werd op 19 juli bekend gemaakt.

Ghana Op 29 augustus zullen verkiezingen worden gehouden, waarna op 30 september de macht zal worden overgedragen aan een burgerregering. Naar verwachting zullen 74% van de kiezers opkomen.

Na 92 zittingen heeft de Constituerende Vergadering op 18 juli zijn werk beëindigd en een nieuwe grondwet aangeboden, die, naar verluidt op 15 augustus zal worden gepubliceerd.

Aan de verkiezingen wordt deelgenomen door de *Progress Party*, onder leiding van dr. Kofi A. Busia (voormalig UP-lid), door de *National Alliance of Liberals*, o.l.v. K.A. Gbedemah (ex-minister van financiën) en door de *United National Party*, waarvan Modesto K. Apaloo (voormalig UP-lid) secretaris-generaal is. De UNP is een begin juli ontstane combinatie van de *Ghana Democratic Party* van John Alex Gamah, de *Nationalist Party* van Joe Appiah, de *Republican Party* van P.K. Quaidoo en de *All People's Congress* van dr. John Bilson. Na tien dagen verbrak Quaidoo de banden met de UNP aangezien deze combinatie nu de *United Nationalist Party* werd genoemd. Zijn RP heeft met de *All People's Party* van dr. E. V. C. de Graft-Johnson de *All People's Republican Party* gevormd o.l.v. Quaidoo als voorzitter en de Graft-Johnson als leider. Verder doen aan de verkiezingen mee de *People's Action Party* van Imoru Ayarna en de *Liberal Party* van Laurence Oteng-Ghan, die pas half juli werd opgericht. De *People's Popular Party* van dr. Willie Lutterodt werd op 4 juni verboden en de 68 stichtingsleden werden voor de verkiezingen

gediskwalificeerd wegens een uitlating van een partijlid op 4 mei, dat de PPP Nkrumah tot president van Ghana zou maken.

Op 5 mei werd het lid van de NLC, J.E.O. Nunoo, ontslagen en uit de politiedienst gepensioneerd omdat hij twee dagen eerder, in een verklaring voor de pers, de juistheid had bestreden van de NLC-verklaring van 2 mei t.z.v. de politici, die betrokken waren bij de Ankrah-affaire.

Na 306 zittingen en het verhoren van 161 getuigen heeft de Jagge-commissie op 12 mei een rapport gepubliceerd van drie delen, dat vergezeld gaat van een witboek van de NLC. Van de 33 onderzochte personen bleken elf legale inkomsten te hebben. Volgens het rapport kan uit het onvermogen van de overigen om een bevredigende verklaring te geven van hun inkomsten slechts worden geconcludeerd dat zo'n verklaring niet bestaat. De regering aanvaardde dat Gbedemah f171 090,— onwettige inkomsten had genoten, die hij terug moet betalen. Gbedemah ontkende dit.

Op 18 juli werd bekend gemaakt dat een ambtenaar, die zich voor het parlement verkiesbaar stelt, ontslag moet nemen uit zijn functie (tenzij hij met pensioen gaat), ook al wordt hij niet verkozen. De Constituerende Vergadering had op 19 juni een bepaling opgenomen over diskwalificatie van kandidaten voor openbare functies.

Een commissie van onderzoek zal een persoon onbenoembaar verklaren als hij tijdens de uitoefening van zijn functie onwettige inkomsten had, de staat fraudeerde, misbruik maakte van zijn functie, of opzettelijk tegen het staatsbelang handelde.

Een bepaling in de grondwet moet leden van de NLC vrijwaren tegen juridische actie wegens hun optreden in februari 1966.

Luchtmaarschalk Michael Otu en luitenant B.O. Kwapong werden op 5 juni uit huisarrest ontslagen, dat hen meer dan zeven maanden geleden werd opgelegd.

Nadat op 2 juni onder de 4 600 mijnwerkers van de Tarkwa-goudmijn een staking was uitgebroken, werden zeven personen gewond in een botsing met de politie, die van traangas gebruik maakte. Van de stakers werden 76 personen gearresteerd, die later op borgtocht werden vrijgelaten. De staking eindigde op 10 juni. In de Dunkwagoudmijn werd

vanaf 14 juni gestaakt ten gunste van het ontslag van vier employees, die niet in het belang van de mijnwerkers en de maatschappij zouden optreden. Op 16 juni begon een sit-down staking van 2000 man van de *Railways and Port Workers Union*, die twee dagen later werd beëindigd.

Het Internationale Monetaire Fonds heeft voor de komende twaalf maanden stand-by credieten verleend tot de tegenwaarde van vijf miljoen dollar, zo werd op 29 mei in Parijs bekend gemaakt.

Drie Ghanese dagbladen, *Pioneer*, *Graphic*, *Ghanaian Times*, hebben op 2 juli president Kenneth Kaunda van Zambia fel aangevallen wegens zijn recente uitlating in Guinee, dat de NLC 'verraders en marionetten' zijn. Ook had Kaunda verklaard dat Nkrumah terugkeren zou ter completering van de revolutie van zijn volk.

De voorzitter van de NLC, A.A. Afrifa, heeft op uitnodiging van generaal Gowon van 24 tot 25 juli Nigerië bezocht. Het doel van het bezoek werd niet bekend gemaakt. Als mogelijke reden werd genoemd Nigerië's poging voor de komende zitting van de OAU-ministerraad meer steun te krijgen voor zijn standpunt terzake van Biafra. Afrifa vertrok daarna naar Boven-Volta, waar hij op 26 juli generaal Sangoulé Lamizana ontmoette.

Guinee De *Conseil national de la Révolution* (CNR), het hoogste orgaan van de *Parti démocratique de Guinée* (PDG), kwam van 11 tot 14 mei als revolutionair hof in buitengewone zitting bijeen ter berechting van de deelnemers aan het complot van februari van dit jaar (zie: *Kroniek van Afrika* 1969/2, p. 103). Dertien beklaagden waarvan twee bij verstek, werden ter dood veroordeeld. Onder hen bevonden zich kolonel Kaman Diaby, waarnemend stafchef van het leger en staatssecretaris van de burgerlijke arbeidsdienst. Kéita Fodiba, staatssecretaris van rurale economie en ambacht, voormalig minister van defensie, Barry Diawadou, ambassadeur in Egypte en ex-minister van financiën en Karim Fofana, voormalig staatssecretaris van openbare werken. Het is niet bekend of de vonnissen ten uitvoer zijn gebracht. Een twintigtal beklaagden werd veroordeeld tot straffen variërend van 5 tot 10 jaar dwangarbeid, enkele anderen kregen lichtere straffen.

Het doel van het complot was het huidige bewind omver te werpen. Bij de daarna te vormen regering zou ook gerekend worden op Guineërs die thans in het buitenland verblijven. In dit verband werd de naam van Diallo Telli, de algemeen secretaris van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid, genoemd. In een brief gepubliceerd in het PDG-weekblad, *Horoya* van 12 tot 18 juli, smeekte Diallo Telli de Guineese president geen geloof te hechten aan deze aantijging.

Tijdens het proces zou Kaman Diaby hebben bekend dat in Ivoorkust 400 gewapende leden van het *Front de Libération nationale de Guinée* (FLNG), een oppositionele beweging van Guineërs in het buitenland, gereed staan Guinee binnen te vallen. Na beëindiging van het proces vroeg de CNR in een resolutie om een zuivering van het partij- en staatsapparaat en van het leger.

President Sékou Touré bracht 16 mei wijzigingen in zijn regering aan. De verdwijning van het ministerie van defensie was wel de belangrijkste verandering. Defensie en burgerlijke arbeidsdienst zijn nu samen ondergebracht in een staatssecretariaat dat direct met het presidentschap is verbonden.

Op 24 juni werd een aanslag op president Sékou Touré gepleegd, toen hij samen met president Kaunda van Zambia, die voor een officieel bezoek in Guinee was, en met ex-president Nkrumah van Ghana, in een auto een rit maakte door Konakry. Sékou Touré wist de dader Tadiane Kéita van zich af te werpen. Omstanders doodden Kéita ter plaatse. Twee van zijn handlangers, onder wie de broer van de ter dood veroordeelde Barry Diawadou, werden gearresteerd. De 21-jarige Kéita was in 1965 naar Ivoorkust gegaan, waar hij lid werd van het FLNG. In Parijs maakten de Ivoorkuster sectie van het FLNG en de *Regroupement des Guinéens en France* bekend dat zij verantwoordelijk waren voor deze aanslag, die niet tot doel had Sékou Touré te doden, maar hem te waarschuwen. In *Horoya* van 12-18 juli werd de Ivoorkuster president Houphouët-Boigny aangemerkt als instigator van de aanslag.

De regering beschuldigde het Portugese leger in Guinee-Bissao ervan tussen 24 mei en 4 juni verschillende malen twee Guineese dorpen te hebben

gebombardeerd. Er zouden hierbij 3 doden en 7 gewonden onder de burgerbevolking zijn gevallen. In juni werd bekend dat de *Liberian American-Swedish Mineral Company* (LAMCO) ijzererts in winbare hoeveelheden heeft gevonden in het gebied grenzend aan Liberïë. Dit ijzererts zal worden gewonnen door een internationale groep, waaraan maatschappijen uit de Verenigde Staten (met het grootste aandeel), Italië, Roemenië, Zuidslavië en mogelijk ook uit Japan zullen deelnemen.

Na afloop van het bezoek van president Kaunda werd op 27 juni een communiqué gepubliceerd, waarin de twee presidenten zich uitspreken voor een versterking van de samenwerking tussen hun beide landen op alle gebieden, voor uitbreiding van de contacten tussen de twee regeringen en voor een verhoogde krachtsinspanning ter consolidering van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid. President Kaunda zwaaide in een van zijn toespraken Nkrumah, die officieel co-president van Guinee is, veel lof toe. Hij verklaarde dat 'voor het Zambiese volk, evenals voor het Guineese volk, Kwame Nkrumah nog steeds de wettige president van de Ghanese republiek is'.

Op 28 juli had de Mauretaanse president, Moktar Ould Daddah, in Guinee een ontmoeting met Sékou Touré. Waarschijnlijk werd voornamelijk gesproken over de Organisatie van Oeverstaten van de Senegal (OERS), waartoe Guinee, Mali, Mauritanië en Senegal behoren. De spanningen tussen Mali en Guinee ontstaan door de val van de Malinese president Modibo Kéita op 19 november 1968, verhinderden een normale voortgang van het werk van de Organisatie.

Guinee (Port.) De Portugese staatspolitie, de PIDE, heeft geprobeerd twee leiders van de PAIGC te vermoorden, zo werd door de secretaris-generaal van de PAIGC, Amílcar Cabral, op 27 mei in Dakar bekend gemaakt. Zijn broer, Luis Cabral, en Francisco Mendes, beide leden van het politieke bureau van de bevrijdingsbeweging, waren de aangewezen slachtoffers. In opdracht van de PIDE infiltreerde Juan Fonseca Gomez in de PAIGC, maar hij had zich met zijn wapens overgegeven en de details van het plan bekend gemaakt.

Tijdens zijn bezoek aan Tanzania verklaarde Ca-

bral op 12 juni dat er op alle fronten van de strijd in dit lopende jaar meer actie te zien zou zijn dan in enig ander voorgaand jaar. Het doel is nu om de vijand in de kazernes terug te dringen en hem in ieder deel van het land te verlammen en te isoleren.

De kleinere, vanuit Dakar opererende, bevrijdingsbeweging, FLING, stelde op 12 juli bij monde van zijn leider Pinto Bull voor dat Portugal aan het gebied interne autonomie verleent (FLING is niet erkend door de OAU).

In Portugese communiqué's en persberichten is toegegeven dat in de maanden februari, maart en april 109 militairen zijn gedood. In de periode van 28 april tot 29 juni werden 107 guerrilleros gedood, en een groot aantal gewond, terwijl zeven Portugese militairen en twee burgers werden gedood. Op 28 mei verklaarde Cabral dat in de eerste vijf maanden van dit jaar 332 Portugese militairen werden gedood en een groot aantal gewond. Acht Portugese kampen werden overvallen, waarbij negen vliegtuigen en helicopters werden vernield. Het aantal hinderlagen bedroeg in die periode 64 en het aantal aanvallen 170. Volgens Cabral stond nu twee-derde deel van het land en 45% van de bevolking onder bestuur van de PAIGC. Volgens een Portugees communiqué in Bissao op 22 juni waren in Naga drie ton militaire goederen buitgemaakt, waaronder automatische wapens en artillerie en hadden zich twee stamhoofden overgegeven. De PAIGC maakte op 6 juni in Algiers bekend, dat in de maand mei 97 Portugese militairen werden gedood, waaronder vier officieren en twee sergeants. Zeven boten en twaalf vrachtwagens werden vernietigd bij aanvallen in Gabu in het oosten en in Canchungo in het middenwesten.

Ivoorkust Studenten van de Universiteit van Abidjan, die zich niet konden verenigen met de exclusieve vertegenwoordigingsrechten van de in april jl. opgerichte studenten- en leerlingenvereniging, de *Mouvement des Etudiants et Elèves de Côte d'Ivoire* (MEECI), begonnen op 19 mei een staking. Toen stakers bij het universiteitsgebouw gingen posten, greep de politie in. Vierhonderd studenten werden aangehouden. Uit protest tegen dit politie-ingrijpen trad de rector, de Franse

hoogleraar Renaud Paulean, af. Op bevel van president Houphouët-Boigny werd de universiteit 24 mei gesloten. Op 27 mei kondigde de algemeen secretaris van de *Parti démocratique de Côte d'Ivoire* (PDCI), Philippe Yacé, aan dat vanaf die dag de MEECI een orgaan van de partij was geworden, dat alle scholieren en studenten lid moesten worden van de MEECI en dat geen beurzen aan niet-leden zouden worden gegeven. De volgende dag leverde de MEECI kritiek op de beslissing de universiteit te sluiten en deed zij een beroep op de president een generaal pardon voor alle studenten 'ongeacht de fouten die sommigen hadden begaan', af te kondigen. Drie dagen later zei Houphouët-Boigny op een massa-bijeenkomst in Abidjan dat hij had besloten, 'de protesterende studenten te vergeven'. De studenten hadden hun fouten toegegeven en hem verontschuldigen aangeboden, aldus de president. Op 2 juni werd de universiteit weer geopend.

De 24e mei riep Ivoorkust zonder opgaaf van redenen, al zijn ambassadepersoneel uit Moskou terug. Op 30 mei deelde de minister van buitenlandse zaken, Usher Assouan, de Russische *chargé d'Affaires* mee dat zijn land had besloten met de Sovjet-Unie te breken. (De diplomatieke betrekkingen tussen de twee landen dateren van februari 1967.) Van officiële zijde werd geen reden voor dit besluit bekend gemaakt. Uit Moskou werd bericht dat de breuk zou zijn uitgelokt door een publikatie, die 22 mei werd verspreid en die in de kop de naam van het Russische persbureau, Novosti, vermeldde. Het persbureau ontkent dat deze publikatie, waarin felle kritiek op de Ivoorkuster regering wordt geleverd, van hem afkomstig is. Het Ivoorkuster dagblad *Fraternité Matin* van 30 mei, schreef dat de diplomatieke breuk niet een gevolg was van een al of niet vervalste publikatie, maar van het gedrag en de handelingen van de Russische diplomaten gedurende de universitaire crisis. Het blad wees er overigens op dat vorig jaar twee tegen de Ivoorkuster regering gerichte artikelen in de Russische pers waren verschenen.

Op de bijeenkomst van 3 mei van het politieke bureau van de PDCI antwoordde Philippe Yacé op de Guinese beschuldiging als zou president Houphouët-Boigny complotten smeden tegen het bewind

van Sékou Touré, dat Ivoorkust geen huurlingen opleidt maar dat het wel 200 000 Guineërs heeft ontvangen, die het politie-bewind en de ellende zijn ontvlucht. Het politieke bureau kwalificeerde later de Guinese beschuldiging dat Houphouët-Boigny de hand heeft gehad in de aanslag van 24 juni op Sékou Touré als 'fantastisch en monsterlijk'.

Op 17 juni ontving Houphouët-Boigny president Bongo van Gaboen. Van 30 juni tot 3 juli bracht de Zambias president een bezoek aan Ivoorkust. Vrijwel zeker heeft Houphouët-Boigny met de twee staatshoofden de kwestie Biafra besproken. Gaboen en Zambia hebben evenals Ivoorkust, Biafra erkend. Ivoorkust overweegt op de nieuwe zitting van de algemene vergadering der Verenigde Naties, die midden september begint, de kwestie Biafra aanhangig te maken, met als doel: de tot standkoming van een staakt het vuren en de regeling van humanitaire hulp aan Biafra.

Liberië Van de 133 studenten die in maart werden geschorst (zie: *Kroniek van Afrika* 1969/2, p. 104) zijn er 41 weer tot de universiteit van Monrovia toegelaten, nadat zij bevestigende excuses hadden gemaakt en geldige redenen hadden gegeven waarom zij hun semi-militaire plichten niet waren nagekomen.

De Wereldbank heeft een lening goedgekeurd van 3,6 miljoen dollar (tegen 6½% rente) voor verbetering van de haven van Monrovia, waardoor de kosten van het transport van ijzererts verminderen zullen.

Een Amerikaanse firma heeft een concessie gekregen om in een gebied van 600 000 hectare in Sice County tropische houtsoorten te winnen.

Mali Op 19 juni vergaderde de regering met het *Comité militaire de Libération nationale* (het hoogste gezagsorgaan) over oprichting, samenstelling en bevoegdheden van een Consultatieve Raad. Deze Raad krijgt tot taak de terugkeer van een grondwettelijk bewind voor te bereiden en moet hierbij een zo groot mogelijk aantal representatieve personen betrekken. Bovendien moet de Raad plannen uitwerken voor financieel en economisch herstel van het land.

Van 25 tot 31 juli werd een nationale conferentie van het kader gehouden, waaraan 1 400 personen deelnamen. In zijn slottoespraak verklaarde president Traoré dat het leger geen onherroepelijke politieke keuze zou maken, een dergelijke keuze blijft aan het volk voorbehouden. 'Het bevestigen dat wij voor het Oosten of voor het Westen, voor het liberale kapitalisme of voor het socialisme zijn, geeft geen oplossing van onze problemen, die alleen door onze eigen krachtsinspanning uit de weg kunnen worden geruimd.' Het leger streeft naar een dynamisch naast elkaar bestaan van de staats-, gemengde- en private sector in de economie en het zal pas naar de kazernes terugkeren als de voorwaarden voor een op gang komen van de economie zijn geschapen, aldus de president, die eraan toevoegde dat het leger de macht niet kan afstaan om wanorde te laten heersen.

In Bamako vond van 1 tot 3 juni een Mauretaans-Malisch overleg plaats. Het belangrijkste gespreksonderwerp vormde de kwestie van de grens tussen beide landen, die tot nog toe nooit exact is vastgelegd. Ook kwamen vraagstukken als volkstelling, belastingen, grensincidenten, handelsbetrekkingen en radioverbindingen aan de orde. De Mauretaanse delegatieleider, de minister van binnenlandse zaken, Abdul Aziz Sall, verklaarde na terugkeer uit Bamako dat met dit overleg de weg was geopend voor een effectieve toepassing van het verdrag van Kayes. Dit verdrag dat tijdens de ontmoeting van Modibo Kéita en Moktar Ould Daddah in Kayes (Mali) op 17 februari 1963 werd gesloten, bevat een overeenkomst over de grens.

President Moussa Traoré bezocht de staatshoofden van Niger (15 juni), van Boven-Volta (17 juni) en van Ivoorkust (21 juni). Ongeveer tegelijkertijd zond hij ministers met persoonlijke boodschappen naar de president van Senegal en het staatshoofd van Ghana. Op de vraag of hij werkte aan de oprichting van een nieuwe Westafrikaanse landengroepering, antwoordde de Malische president dat dit een zaak van de toekomst was.

Nigerië Biafraanse troepen rukten in de maanden mei, juni en juli op in de richting van Port Harcourt, in de richting van de olievelden van de Midwest-staat, en bereikten Aba en Umuahia.

Op 26 juni verklaarde de Nigeriaanse opperbevelhebber, brigade-generaal Hassan Katsina, te geloven dat er snel een einde zou komen aan de oorlog, en twee dagen later bevestigde de Nigeriaanse commissaris van voorlichting, Chief Anthony Enahoro, dat er een algemeen offensief op drie fronten was geopend – de operatie Lawal. Eind juli bleek de derde Marine commando divisie (sinds 17 mei onder leiding van kolonel O. Obasango) tot op 25 kilometer van Owerri gevorderd te zijn, maar ondanks zware gevechten slaagde de tweede divisie (sinds 17 mei o.l.v. luitenant-kolonel G.S. Jalo) er niet in om ten zuiden van Onitsha op te trekken. Terzelfdertijd dreigden Biafraanse troepen Onitsha en Aba te omsingelen en werden de westelijke, zuidelijke en zuidoostelijke buitenwijken van Umuahia op de Nigerianen heroverd. Volgens Biafraanse berichten werden vanaf de eerste week van mei vorderingen gemaakt ten westen van de Niger in de Midwest-staat. Op 11 juli werd bekendgemaakt, dat 60% van de olievelden daar in Biafraanse handen waren, hetgeen door Nigerië werd ontkend. De Biafraanse acties ten westen van de Niger bestonden volgens Lagos uit incidentele gevallen, die geen ernstige militaire bedreiging vormden. Maar uit persberichten in Lagos en met name van de *Daily Sketch* in Ibadan van 21 mei bleek, dat het strijdtoneel aanzienlijk was uitgebreid en dat zelfs dorpen in de buurt van Benin daarbij betrokken waren. Zeker is dat ten westen van Kwale (noordwestelijk van Aboh) tijdens de verslagperiode door Biafraanse troepen met succes werd geopereerd. Op 4 juni berichtte Biafra nog steeds in bezit te zijn van de westelijke steden Aboh en Okpai, die volgens Lagos op 31 mei werden heroverd. Op 13 juni werd in Owerri bekend gemaakt dat de commando-aanvallen achter de Nigeriaanse linies zouden worden opgevoerd. Alle oliemaatschappen en de andere grote bedrijven in de 'disputed areas' (bedoeld bleek het Middenwesten) werden gewaarschuwd, dat de gevolgen voor voortgezette activiteiten voor hun rekening komen. De volgende dag werd in Lagos bekend gemaakt, dat de militaire situatie in alle sectoren onder controle was, maar op 17 juni maakte Biafra bekend, dat de olievelden van Owazza aan de Imo-rivier (juist ten noorden van

Port Harcourt en ongeveer 30 kilometer ten zuiden van Aba) waren heroverd. De daarop volgende weken berichtte Biafra dat zijn troepen ondanks operatie Lawal vorderingen maakten en nog slechts 17 kilometer van Port Harcourt waren verwijderd. Op 5 juli maakte Enahoro bekend dat de federale troepen 'enige vooruitgang' hadden geboekt op de weg naar Owerri en dat de overige posities waren geconsolideerd. Pas op 19 juli bleek de derde Nigeriaanse divisie in noordelijke richting vorderingen te maken, maar op andere fronten – zoals boven geschetst – wisten de Biafranen stand te houden, dan wel de Nigeriaanse troepen terug te dringen.

Bij Nigeriaanse bombardementen (op 14 en 31 mei; 8 tot 14 juni; 24 en 27 juni, 4, 6 en 30 juli) kwamen ruim 200 Biafranen om en werden ruim 500 gewond. De bombardementen (uitgevoerd op Owerri, Okigwi, Orochukwu, Enizifite, Nnewi, Awka, Aguata, Mbosi, Ikemanzizi en Ubuli) troffen doorgaans hospitalen, klinieken, scholen, woonhuizen, winkels, vluchtelingenkampen en het Biafraanse hoofdkwartier van de Wereldraad van Kerken. De onderbrekingen in de bombardementen werden, volgens de Nigeriaanse secretaris-generaal van buitenlandse zaken, Alhaji Baba-Gana (4 juni), gebruikt om te zien of de Biafranen hun les hadden geleerd en hun verzet wilden opgeven. In diezelfde periode van verminderde Nigeriaanse luchtactiviteiten valt het optreden van de 'Biafra Babies', een eskader lichte lesvliegtuigen, bewapend met raketten en gevlogen door drie Zweden en twee Biafranen o.l.v. de Zweedse graaf Carl Gustav von Rosen. Op 22 mei vielen zij het vliegveld van Port Harcourt aan, waarbij twee Mig-straaljagers en een Ilyushin bommenwerper werden vernield, evenals de controletoren en een olieraffinaderij. Dit werd door Lagos ontkend, evenals de Biafraanse bewering, dat twee dagen later op het vliegveld van Benin twee Migs en een DC-toestel met bommen werden verwoest. Von Rosen verklaarde op 27 mei in een interview met het Zweeds dagblad *Expressen* (dat de affaire wereldkundig had gemaakt) met de bombardementen van de Nigeriaanse luchtmachtbases de Nigerianen te willen dwingen tot onderhandelingen. (In zijn boek: 'Biafra as I see it', dat op 17 juni

uitkwam, noemt von Rosen de 'neo-colonialist war of annihilation in Biafra... more atrocious than any past colonial war'.) Nadat op 27 mei door de *Biafra Babies* op het vliegveld van Enugu twee Migs, twee Canberras en een Heron waren vernield, verklaarde de Nigeriaanse schout-bij-nacht J. A. E. Wey twee dagen later, dat de Nigeriaanse luchtmacht harder zal terugslaan als de Biafraanse luchtaanvallen niet ophouden. Op 12 juli ontkende Enahoro, dat Nigerië gebruik maakt van fosforbommen (zoals Biafra beweerde) maar hij waarschuwde op zijn beurt dat Nigerië op grote schaal met dezelfde wapens zou terugslaan als Biafra gebruik zou maken van napalm of fosfor. Ter gelegenheid van de tweede verjaardag van Biafra had generaal Ojukwu (die op 11 mei was bevorderd) op 1 juni verklaard, dat bij voortzetting door de federale luchtmacht van de bombardementen op onschuldigen het hele grondgebied van Nigerië beschouwd zal worden als militair doelwit, maar dat geen burgerdoelen zullen worden bestookt. Door de Nigeriaanse luchtmacht werd bekend gemaakt dat zij op 12 juni twee, op 11 juli vier en op 20 juli twee Biafraanse vliegtuigen had vernield. De Nigeriaanse luchtmacht maakt, aldus de Britse journalist Frederick Forsyth (die op 18 juni terugkeerde na een verblijf van een jaar in Biafra) gebruik van Mig-19, geschikt voor nachtvluchten, die w.s. door Oostduitse piloten worden gevlogen. Het Nigeriaanse Provost-vliegtuig, dat in Dahomey bij Porto Novo een noodlanding moest maken, werd gevolgen door een Nigeriaan en een Brit, aldus werd op 28 juni bekend gemaakt. (Het toestel werd een week later vrijgegeven en door Nigeriaans-Brits luchtmacht personeel over de weg naar Nigerië teruggesleept). Tijdens de verslagperiode werden ook enkele bombardementen uitgevoerd op het vliegveld Annabelle (Uli-Ihiala). Nadat op 6 mei een Rode Kruistoestel was neergestort bij Uli, en twee dagen later een toestel door de Nigeriaanse luchtmacht was neergeschoten, werd op 5 juni een Zweedse DC-7 van het Rode Kruis boven Eket neergeschoten. De verhouding tussen het Internationale Rode Kruis en de autoriteiten in Lagos verslechterde gaandeweg, waardoor de hulpverleningsvluchten van het Rode Kruis op Biafra tot stilstand kwamen. Op 28 mei werd

de Zwitserse Rode Kruis-vertegenwoordiger A. Lindt op het vliegveld Ikeja bij Lagos vastgehouden, wegens landing zonder toestemming. Hij werd na zestien uur vrijgelaten. Nadat Lindt onder de Nigeriaanse beschuldiging (van pers en radio) kwam te staan, dat hij en het Rode Kruis voor Biafra en voor de andere vijanden van Nigerië spioneerden en dat het Rode Kruis wapens leverde aan Biafra, werd hij op 14 juni door Nigerië tot persona non grata verklaard. Vijf dagen later nam hij ontslag en verklaarde dat zijn uitgesproken mening, dat het conflict op vreedzame wijze moest worden opgelost, niet kan worden uitgelegd als een politieke stellingname, maar als gezond verstand. Intussen was in Genève bekend gemaakt, dat er in Biafra nog slechts voedsel beschikbaar was voor een week. Biafra had verklaard dagvluchten te willen aanvaarden (deze bereidheid dateert van minstens vijf maanden eerder) mits effectieve controle van derden zou voorkomen, dat Nigerië daar militaire voordelen van trekt. Ook verklaarde Biafra zich akkoord met voedselzendingen via de Cross-rivier. Enahoro verklaarde op 21 juni, dat Nigerië om technische redenen nog niet kon beginnen met voedselzendingen via deze rivier, al had de commissaris van buitenlandse zaken, dr. Okoi Arikpo, eerder verklaard dat zijn regering in principe daarmee akkoord ging. Vier dagen later werd in Genève door het Internationale Rode Kruis bekendgemaakt, dat de voedselvoorraden in Biafra uitgeput waren en dat de voornaamste medicijnen binnen een week zouden zijn verbruikt. Diezelfde dag maakt de vicevoorzitter van de Opperste Militaire Raad, chief Obafemi Awolowo, bekend, dat hij zich tegen voedselhulp aan Biafra verzette, want uithongering is een oorlogswapen (de opperbevelhebber, brigade-generaal Hassan Katsina, verklaarde zich een etmaal later eveneens een tegenstander van voedselhulp). Op 30 juni maakte Enahoro bekend, dat de rol van het Internationale Rode Kruis zou worden overgenomen door de *Nigerian National Rehabilitation Commission*, die de hulpverlening zou beperken tot de hoogstnodige zaken. Geen hulpverlening zou meer mogelijk worden zonder inspectie door Nigerië. Hierop werd kritiek geuit door de vs, Zweden, Canada en Nederland. Paus

Paulus VI bood twee dagen later directe voedselvluchten naar Biafra aan, die buiten Nigerië door Nigeriaanse autoriteiten zouden kunnen worden gecontroleerd. Na uitvoerige besprekingen tussen het Internationale Rode Kruis en de Nigeriaanse regering werd op 18 juli overeengekomen, dat drie vluchten gemaakt mogen worden met medicijnen en voor vervanging van Rode Kruis personeel in Biafra. Het Internationale Rode Kruis zal op 15 augustus zijn taak overdragen.

Op diplomatiek niveau werd ook tijdens de verslagperiode niets bereikt, dat een vreedzame oplossing van het conflict dichterbij bracht. Met name werd een vergeefse poging ondernomen door Paus Paulus, die van 31 juli tot 2 augustus in Oeganda verbleef (zie verder: Paus Paulus in Afrika). Op een gezamenlijke bijeenkomst van de *Council of Chiefs and Elders* en de Consultatieve Vergadering heeft Ojukwu op 1 mei geopperd dat Nigerië en Biafra een groep Afrikaanse leiders noemen, die naar een oplossing moeten zoeken, wellicht o.l.v. keizer Haile Selassie. Dit plan, dat door Lagos werd afgewezen, was ontstaan, omdat 'it is now absolutely clear from the last performance of the OAU-committee that the organization has failed'. Ojukwu beschuldigde secretaris-generaal Diallo Telli ervan de beraadslagingen in Monrovia te hebben doen mislukken. Telli had de leden voortdurend vastgelegd op de letter van de OAU-resoluties m.b.t. Nigerië, al was in de uitnodiging vermeld dat de beraadslagingen zonder voorwaarden of agenda zouden plaats vinden. Ojukwu verklaarde dat Biafra bereid bleef tot overeenstemming met Nigerië, mits de interne en externe veiligheid werd gegarandeerd, evenals een internationale status. De Nigeriaanse regering daarentegen bleef vasthouden aan de eenheid van Nigerië, dat minimaal uit twaalf staten bestaat. De Opperste Militaire Raad bleef weigeren terug te keren tot het systeem van de vier deelstaten van voor de burgeroorlog (zoals o.a. door de federale procureur-generaal en minister van justitie, dr. T. O. Elias, op 30 mei in Lagos werd verklaard). Nigerië's minister van buitenlandse zaken, dr. Okoi Arikpo, zei aan het begin van een driedaags bezoek aan Parijs op 2 mei dat de toekomst van Nigerië alleen kan worden beslist door de vertegenwoordigers van de twaalf staten

van de federatie. Bijna twee maanden later verklaarde hij op een vergadering van Nigeriaanse ambassadeurs in Lagos op 23 juni, dat Nigerië gebukt gaat onder toenemende druk en kritiek, die geleid en betaald worden door machtige politieke en economische kringen buiten Afrika. Nigerië heeft zich te verdedigen, aldus Arikpo, tegen subversie, spionage en psychologische oorlogsvoering. Kort daarna, op 26 juni, verklaarde Biafra's reizende ambassadeur, dr. Kenneth Dike, in Parijs, dat Biafra bereid is vredesonderhandelingen te beginnen zonder de kwestie van zijn nationale soevereiniteit als voorwaarde te stellen. Hiertegenover zou Nigerië, volgens hem, de eis moeten laten vallen, dat Biafra de secessie herroept. Enahoro, die hierin niets nieuws zag, verklaarde op 26 juli in Parijs, dat interventie door de Verenigde Naties een gevaarlijke precedent zou opleveren, want het ging om een 'zuiver binnenlandse aangelegenheid'. De kans dat de kwestie voor de komende Algemene Vergadering van de Verenigde Naties komt, werd groter geacht nu de Monrovia-conferentie geen resultaten had opgeleverd en het Rode Kruis niet langer kon opereren. Zo zinspeelde de Canadese minister van buitenlandse zaken, M. Sharp, er begin juli op, dat Canada de kwestie aanhangig zou proberen te maken.

De plaatsvervangend secretaris-generaal van de OAU, Mohamed Sahnoun, verklaarde daarentegen op 23 mei in Libreville (Gaboen) dat de Monrovia-conferentie 'een van de meest succesvolle' was van de OAU; dat Haile Selassie nog steeds in contact stond met beide partijen en dat hij niet pessimistisch was. Maar vijf dagen later verklaarde Liberië's president, W. Tubman, dat de wereld niet onverschillig kon blijven tegenover het conflict. De toestand 'is getting worse and worse and we are not finding a solution to the problem'. Kort daarna, op 3 juni, liet de secretaris-generaal van de VN, Thant, weten dat hij zijn invloed niet zou gebruiken om tot een oplossing te komen. Dezelfde dag kwam het weekblad *Jeune Afrique* uit met een petitie aan de OAU om onmiddellijk over te gaan tot de oprichting van een permanente OAU-commissie, die moet werken voor een oplossing door onderhandelingen, op basis van de eenheid van Nigerië en de veiligheid van de Ibo. Petitie en daarmee

samenhangende enquête stonden onder het motto: 'Nigerië, de oorlog moet ophouden. Vrede is mogelijk. Afrikaanse openbare mening kan en moet iets doen'. Op 13 juni werd door Lagos bevestigd, dat Zambia al van 24 mei af probeerde om buiten OAU en VN om de beide oorlogvoerende partijen tot onderhandelingen te bewegen. De Amerikaanse (Democratische) senator, Eugene J. McCarthy, stelde op 16 mei in de senaat voor dat de VS Biafra erkent en een nieuw beleid t.o.v. Nigerië ontwerpt. Hij verklaarde: *'The pattern of American diplomacy in this area is a familiar one, not very different from that of Vietnam. It began with misconception, was followed by self-justification and is ending in tragedy'*. Op 19 juni vroeg senator E. Kennedy aan de VS-president Nixon een vier-mogendheden conferentie te organiseren onder auspiciën van de VN. Onderminister E. Richardson wees dit voorstel een maand later (op 15 juli) voor een senaatscommissie van de hand. Op 21 juni werd in Lagos ontkend dat vertegenwoordigers van Nigerië en Biafra in een niet nader genoemde Europese hoofdstad overlegden, waarbij Nigerië autonomie zou hebben aangeboden in ruil voor handhaving van de federale eenheid – een bericht van de Britse *Guardian* daags tevoren. Op 28 juni noemde een redactioneel hoofdartikel van de Britse *Times* het *'quite simply morally wrong to be accessory to the slaughter of a million people in order to protect oil supplies and anyone who does not see that is a moral imbecile'*.

De vier Afrikaanse staten, die Biafra hebben erkend (Tanzania, Zambia, Gaboen en Ivoorkust) hebben, naar op 15 mei in Rome bekend werd gemaakt, Biafra verzocht achtien op 9 mei gevangengenomen blanke olietechnici van AGIP vrij te laten. De veertien Italianen, drie Westduitsers en een Libanees werden begin juni wegens collaboratie met de vijand ter dood veroordeeld. (Volgens Ojukwu hadden zij drie keer aan Nigeriaanse zijde meegevochten.) Onder druk van Italiaanse, Vaticaanse en Westduitse diplomatie en op aandringen van VN en Internationale Rode Kruis, maar vooral door de bemiddeling van Ivoorkust en Gaboen werden de achttien op 5 juni vrijgelaten. Ojukwu bekritiseerde deze verhoogde diplomatieke activiteit: *'The unnatural haste and vehemence of the*

pressure for their release can only go to underscore the racial undertone of world apathy to this struggle'. Biafra verloor meer dan een miljoen mensen, maar, aldus Ojukwu, *'yet the world is not impressed'*. De vrijgelaten olietechnici werden op 7 juni in Rome begroet door Italië's president, premier en minister van buitenlandse zaken, waarna zij door de paus in audiëntie werden ontvangen. Daags daarna verklaarde Ojukwu dat m.b.t. de levens van de achtien de wereld een indrukwekkende solidariteit had getoond. Hij deed een beroep op Nigerië en alle Afrikaanse landen de les daaruit te trekken. Landen, die Afrikanen aanmoedigen om Afrikanen te doden, onder welk voorwendsel ook, waren geen vrienden van Afrika. Biafra heeft herhaalde malen ontkend, dat de vrijlating was bewerkstelligd door een afkopsom in de vorm van royalties voor olie. In verband met de anti-tax rellen, die in West-Nigerië, ook tijdens de verslagperiode weer voorkwamen, en waarbij ruim 20 personen werden gedood, werden op 11 juli in Ibadan 115 personen veroordeeld tot twee jaar gevangenisstraf. Zij hadden verklaard schuldig te zijn. Ruim 170 andere verdachten werden niet op borgtocht vrijgelaten in het belang van de veiligheid van de staat. Evenals in december en februari werd er op 31 mei in Lagos een razzia gehouden naar deserteurs. Kolonel B. Adekunle van de derde *Marine Commando Division* werd na een bijeenkomst van de *Supreme Military Council* vervangen en overgeplaatst naar Lagos waar hij *Director of Training and Planning* werd op het legerhoofdkwartier. Eveneens met ingang van 17 mei werd kolonel I.B.M. Haruna, commandant van de tweede divisie in Onitsha, vervangen. Kolonel Mohamed Shuwa van de eerste divisie werd vervangen door kolonel I.D. Bissala. Ook de Britse Hoge Commissaris, Sir David Hunt (die vaak in de Britse pers ervan werd beschuldigd dat hij zijn regering niet op de hoogte bracht van de realiteit van Biafra) werd in mei vervangen. Zijn opvolger is Sir Leslie Glass, plaatsvervangend permanente vertegenwoordiger bij de VN. Op 14 juni werd de BBC correspondent zonder opgaaf van redenen uit Lagos gedeporteerd. Een week later gaf Enahoro als reden, dat hij valse berichten en meldingen van radio Biafra had doorgegeven. Op 18 juli staakten in Lagos 15 000

havenarbeiders voor hoger loon en betere voorwaarden. Nadat de regering de staking onwettig had verklaard, kwam er na twee dagen een einde aan. Ojukwu, die tot dan toe militaire promotie geweigerd had, werd op 11 mei door de Consultatieve Vergadering en de *Council of Chiefs and Elders* bevorderd tot generaal. Op 19 mei kwamen nieuwe Biafraanse munten (1/- en 3d) in circulatie (sinds

december 1967 toen de munten werden ingetrokken, was de kleinste denominatie 5/-). Op 26 juli verklaarde Ojukwu (ter gelegenheid van de aanbidding van een boek over de geschiedenis van Biafra door de schrijvers A. Nwankwo en S. Ifejika) dat Biafra is 'a philosophy, the philosophy of the Black man establishing his identity'.

Biafra's tweede verjaardag

Nu het conflict tussen Nigerië en Biafra zijn derde jaar is ingegaan, lijkt de kans op een vreedzaam vergelijk verder dan ooit. Weliswaar is het aantal Afrikaanse staatslieden (en buitenlandse politici) dat pogingen onderneemt om vredesonderhandelingen op gang te brengen (of een wapenstilstand te bewerkstelligen) groter dan vorig jaar, maar van enig resultaat is niets te merken (zie ook: Paus Paulus in Afrika). Enerzijds houdt Nigerië vast aan de voorwaarde dat Biafra de secessie herroept en anderzijds handhaaft Biafra zijn eis dat eventuele onderhandelingen pas zin hebben als er geen preliminaire voorwaarden worden gesteld. Niettemin heeft Biafra er blijk van gegeven niet onverkort te willen vasthouden aan onbeperkte nationale souvereiniteit, zoals onlangs nog werd verklaard door Biafra's Kenneth Dike (zie chronologisch overzicht hierboven). Maar Nigerië heeft op deze sessie van Biafra niet gereageerd waardoor de indruk wordt gewekt, dat Lagos de Biafraanse regering eenvoudig niet wil beschouwen als een geschikte onderhandelingspartner. Volgens Tanzania's president, Julius Nyerere, worden de onderhandelingen vooral tegengehouden door Groot-Brittannië. In een interview (vermeld in *West Africa*, nr. 2712 van 24 mei 1969, p. 601) verklaarde hij van mening te zijn, dat volgens Londen de Ibo 'being very clever would get the better of discussions'. Gezien het verloop en de nasleep van de Aburi-conferentie van januari 1967 is deze interpretatie niet onredelijk. (Inderdaad was het toen Ojukwu, die de conferentie beheerste, die zich er het best op had voorbereid en die grotendeels zijn voorstellen wist door te drijven. En het was, volgens betrouwbare bronnen, juist de Britse invloed, vooral op de departementale ambtenaren, die Gowon na terugkeer uit Aburi ervan weerhield de daar genomen besluiten uit te voeren.) Nyerere heeft dan ook (o.a. aan Haile Selassie) te kennen gegeven dat Afrika niets kan doen zolang Groot-Brittannië en de Sovjet-Unie blijven vasthouden aan een militaire oplossing (zie ook Richard West: 'Biafra and the left', *Spectator*, 16 mei 1969).

In een dergelijke impasse vierde Biafra zijn tweede verjaardag. Hoewel kans op vrede door onderhandelingen steeds kleiner is geworden, bleek de algemene stemming in Biafra (volgens ooggetuigen) daar nauwelijks onder te hebben geleden. Sterker nog dan vorig jaar bleek nu de bereidheid om door te vechten – ondanks het verlies van grondgebied aan federale troepen. Een gevolg hiervan is, dat de Biafranen niet meer zo'n dringende behoefte hebben aan onderhandelingen, ondanks de nijpende voedselsituatie. Zij aanvaardden de impasse als een feit, en blijken nu bereid om met militaire middelen een oplossing te forceren. Dat wil niet zeggen, dat Biafra de hoop heeft Nigerië

militair te kunnen verslaan – een dergelijke illusie heeft Ojukwu nooit gekoesterd. Maar wel wordt gehoopt, dat met tactische aanwending van de militaire middelen, Nigerië economisch en militair tot opgeven van de strijd kan worden gedwongen. Deze tactiek die gericht is op ondermijning van Nigerië's stabiliteit, begint al vruchten af te werpen. Biafraanse troepen (en niet te vergeten de herleefde luchtmacht) hebben niet alleen in de sector van Port Harcourt, maar ook ten westen van de Niger aanvallen op olievelden uitgevoerd, die de vitale Nigeriaanse olieproductie hebben gefrustreerd. Deze militaire acties in het Midden-Westen hebben niet tot primair doel de olievelden te bezetten (Biafra heeft eigen voorraden), maar om de Nigeriaanse economie te verstoren. Verwacht was namelijk, dat de olieproductie (Nigerië's voornaamste individuele bron van inkomsten) dit jaar nog zou oplopen tot gemiddeld een miljoen vaten per dag. In april werden al 594 000 vaten per dag geproduceerd. Nu blijkt deze productie, onder invloed van de recente militaire successen van Biafra, in juni (vergeleken met april) 100 000 vaten per dag lager te zijn – een trend, die zich ook in juli sterk heeft voortgezet. Deze militaire acties bedreigen niet alleen direct, maar ook indirect de olieproductie in Nigerië. Want de dood van elf buitenlandse olietechnici en de (diplomatiek hoog opgelopen) kwestie van de achttien gevangengenomen blanken, hebben geleid tot een evacuatie van oliepersoneel uit de bedreigde gebieden (*Observer* 1 juni 1969, *Daily Telegraph* 7 augustus 1969). Stagnatie in de olieproductie zou een zware slag zijn voor Nigerië's oorlogseconomie. Want al wordt de Nigeriaanse stabiliteit geroemd, de oorlog kost dagelijks 3½ miljoen gulden en de deviezenreserves, die op 30 juni 41 miljoen pond bedroegen, worden bijna genivelleerd door de kortlopende buitenlandse schulden, die in totaal 37 miljoen pond belopen. Nu de olierevenuen veel lager zullen bijken dan de oorspronkelijk geschatte 75 miljoen pond jaarlijks, komt Nigerië, volgens Suzanne Cronjé in 'Biafrans hamper Nigeria's vital oil output' (*Times* 7 augustus 1969), in moeilijkheden met zijn wapenaankopen. Lagos zal dan nauwelijks kunnen blijven ontkennen dat deze aankopen op krediet plaatsvinden. (In dit verband is het opvallend, dat de tegenstanders van Biafra deze verbondenheid van Nigerië met Westerse oliebelangen negeren, maar Biafra hardnekkig blijven vergelijken met Katanga als een identiek voorbeeld van Westerse intriges. Zo ook Eldridge Cleaver, in een VPRO-radio-interview, opgenomen in Algiers en uitgezonden op 8 augustus jl. Voor een interessante verklaring van de anti-Biafraanse houding onder militante Afro-Amerikaanse organisaties, zie Conor Cruise O'Brien: 'Biafra revisited' in *New York Review of Books*, vol. XII, nr. 10, 22 mei 1969).

Met deze tactiek hoopt Biafra via de verwachte druk van de oliemaatschappijen op de Britse regering, dat Nigerië gedwongen zal worden, niet alleen tot onderhandelingen, maar ook tot erkenning van Biafra's recht op internationale waarborgen. (Betwijfeld kan worden of de oliemaatschappijen – die hun politiek mede laten bepalen door Arabische belangen – in staat zullen zijn om inderdaad in deze kwestie tegen het Arabische standpunt in te gaan. Dat geldt met name voor de Shell, die bereid bleek zijn belangen in Israël met verlies van de hand te doen.) Nigerië verkeert nu in een weinig benijdenswaardige positie. Enerzijds zou hierdoor de ondermijning van Nigerië's onafhankelijkheid van politiek handelen aan het licht treden, – wat moeilijk te verteren is voor het regime in Lagos, dat zich recentelijk nogal geprikkeld heeft uitgelaten over de bemoeienis van de

buitenwereld, die er te weinig rekening mee houdt dat Nigerië een mogendheid is. Anderzijds kan Nigerië vanuit zijn standpunt niet toegeven aan de Biafraanse eis, dat aan hen meer dan autonomie wordt toegekend op een gebied, dat groter is dan de Oostcentrale staat (die in de twaalf-statenstructuur aan de Ibo is toegewezen). Tezelfdertijd realiseert Lagos zich, dat een concentratie van Ibo in een semi-autonome, van de zee afgesloten Oostcentrale staat de kiem voor nieuw conflict in zich draagt. Biafra zal op zijn minst via Port Harcourt toegang tot de zee willen, Enugu als hoofdstad opeisen en herziening van de grenzen met de andere twee uit het voormalige Oost-Nigerië ontstane staten willen. Eenmaal gedwongen tot onderhandelingen zal Nigerië dus zijn twaalf-staten conceptie moeten herzien – en dat zou interne moeilijkheden geven in de rest van de federatie. Vandaar dat (nog steeds vanuit het Nigeriaanse standpunt geredeneerd) de voorkeur wordt gegeven aan een definitieve oplossing. Een militaire nederlaag zou weliswaar nog lang niet het einde van de strijd betekenen, zo wordt ook door Nigerië beseft, maar een Biafraanse regering in ballingschap (of althans verstoken van zijn buitenlandse contacten) zou de aandacht van de wereld voor een slepende guerrilla niet vast kunnen houden. In zo'n geval zou ongestoord voortgewerkt kunnen worden aan de 'pacificatie'. Nu de laatste maanden weer gebleken is, dat van een dergelijke militaire nederlaag van Biafra nog geen sprake kan zijn, hebben enkele prominenten in Nigerië (zoals Awolowo en chefstaf Hassan Katsina) zich in hun kennelijke frustratie laten verleiden tot (later betreurde) uitspraken over het gebruik van de uithongering als geoorloofd oorlogswapen. Het zal ook deels door deze ergeris over het falen van de quick-kill veroorzaakt zijn, dat het Rode Kruis geen vergunning meer kreeg om voedselvluchten op Biafra uit te voeren.

Terwijl de federale troepen de laatste maanden geen vooruitgang meer hebben kunnen boeken, zetten de Biafranen hun druk op de lange Nigeriaanse aanvoerlijnen voort. Zij bedreigen en omsingelen Nigeriaanse concentraties en in het Midden-Westen gaan zij met hun operaties verder. Officiële Nigeriaanse woordvoerders (de pers mag geen direct contact meer opnemen met de strijdkrachten) verklaren regelmatig dat het in het Midden-Westen slechts gaat om als vluchtelingen vermomde rebellen, die geen wezenlijk militair probleem vormen. Maar toch moest Lagos toegeven, dat een dorp gezuiverd moest worden omdat er teveel Biafranen verborgen waren. Bij decreet van eind juli werd het strafbaar gesteld om Biafranen te helpen, te verbergen of hun aanwezigheid te verzwijgen. Het kan dus betwijfeld worden of de federale troepen het gebied wel zo stevig onder controle hebben, als wordt beweerd.

Intussen komt er nog steeds geen wijziging in het officiële standpunt van Nigerië dat er in Biafra sprake is van een rebellenkliek, die de bevolking met angst paralyseert. Daar tegenover staan verslagen van ooggetuigen als O'Brien (a.w.), Hugh Fraser en Michael Wolfers (*Times*, 26 mei 1969), Richard West (*Spectator* 16 mei 1969 en *Sunday Times*, 1 juni 1969), Richard Kershaw (*New Statesman*, 6 juni 1969), Francis Wyndham (*Sunday Times* 27 juli 1969), E. V. Gatacre (*Guardian*, 2 juni 1969). Aan deze Britse parlementariërs en journalisten was juist het 'volkse' karakter van het verzet opgevallen evenals de afwezigheid van interne angst en onderdrukking (zo ook dr. H. Middelkoop, o.a. in de *Guardian*, 26 juli 1969). Het officiële Nigeriaanse standpunt gelooft in de rechtvaardigheid van eigen zaak, die o.a. weerspiegeld zou zijn in de gezondheid van het thuisfront.

Maar dit wordt weersproken, door de 'anti-tax riots' in het Westen, de razzia's op deserteurs in Lagos, de ontevredenheid van de boeren, de stakingen, de toegenomen werkeloosheid en de nog sterker ontwikkelde corruptie (zie John O'Callaghan: 'Learning to live with war', in de *Guardian* van 8 mei 1969). Over de discipline en vechtlust in het federale leger oordeelde de Britse militaire deskundige Fraser niet gunstig, i.v.m. het aantal deserties op tenminste drie van de vier fronten en wegens het schrikbarende gebrek aan vuurcontrole (voor een op muiterij gelijkend incident in mei, zie Richard Kershaw, a.w.). Ook blijft het officiële Nigerië volhouden dat burgerdoelen niet worden gebombardeerd, maar uit de talloze aanwijzingen van het tegendeel zou op zijn minst kunnen worden geconcludeerd dat Lagos niet altijd controle heeft over de uitvoering van zijn eigen instructies (het is niet helemaal duidelijk wie de piloten zijn: Egyptenaren, Oost-Duitsers, Britten en huurlingen worden genoemd). Nigerië stelt nog steeds als primair doel van de oorlog: handhaving van de eenheid, waarin ook voor de Ibo een rechtmatige plaats is ingeruimd. Uit de recente uitspraken over uithongering als geoorloofd oorlogsmiddel zou kunnen worden opgemaakt, dat hiermee slechts territoriale eenheid, maar niet direct nationale eenheid wordt bedoeld. Dat de Biafraanse saamhorigheid en vastberadenheid intussen sterker zijn geworden, wordt niet alleen klemmend betoogd door Biafra-sympathisanten als O'Brien, maar ook toegegeven in redactionele artikelen van het gezaghebbende, maar onmiskenbaar pro-Nigeriaanse weekblad *West Africa* (zoals bijvoorbeeld in nr. 2714 van 7 juni 1969). Ook Afrikaanse staatslieden, die Biafra niet hebben erkend, zoals Liberie's Tubman, Senegal's Senghor, Oeganda's Obote en Sierra Leone's Stevens (die overigens onder druk van parlement en pers staat om wel tot erkenning over te gaan), zien in dat samenwerking niet kan worden afgedwongen, laat staan eenheid. Hoe langer immers de oorlog duurt (en in Nigerië zelf wordt er al rekening mee gehouden dat dit jaren kan doorgaan) hoe sterker het Biafraanse bewustzijn wordt en hoe kleiner de kans op herstel van de vooroorlogse eenheid van Nigerië.

De strijd van de afgelopen twee jaar heeft intussen trouwens in Biafra het uitzicht op een vreedzaam voortbestaan van de eigen natie niet verduisterd. Zo sprak Ojukwu in zijn *Address to the Nation on Thanksgiving Day*, 1 juni 1969, uitvoerig over de beginselen van de Biafraanse revolutie en de structuur van de nieuwe maatschappij. Volgens hem is Biafra het slachtoffer van een samenzwering tussen het racisme, het arabisch-islamitische expansionisme en het blanke economische imperialisme, waarbij een ondergeschikte rol wordt gespeeld door de Sovjet-Unie, die naar een plaats onder de Afrikaanse zon zoekt. Maar de strijd is niet slechts verzet, hetgeen negatief zou zijn. Biafra heeft een positieve verplichting een gezonde, dynamische en progressieve staat op te bouwen, die de trots van de zwarte mens, waar ook ter wereld, zal zijn. (Het Biafraanse uithoudingsvermogen ondervindt nu al veel bewondering, ook in die landen die Biafra weigeren te erkennen – zie Francis Wyndham: 'Conversations in Biafra', *Sunday Times*, 27 juli 1969). Sociaal-economische rechtvaardigheid zal worden bewerkstelligd door communaliteit van de eigendom, niet zozeer in de zin van afschaffing van particulier eigendom, als wel zo, dat de staat, namens en (ten bate van) de gemeenschap, interveniëren kan in eigendomsverhoudingen. Klassebewustzijn en klassesetelingen zullen niet voorkomen, want de Biafraanse maatschappij is traditioneel

egalitair. Uitgesloten wordt de terugkeer naar het oude systeem, dat primaire produkten aan Europa verkocht werden tegen een daar vastgestelde prijs en dat afgewerkte goederen uit Europa werden ingevoerd tegen een eveneens daar vastgestelde prijs. De primaire produkten zullen voornamelijk worden gebruikt voor de behoefte van Biafra's groeiende industrieën, terwijl het land autarkisch moet zijn in de voedselvoorziening. De uitbuiting van het platteland door de stad zal actief worden bestreden, en de boeren zullen in coöperaties en communes samenwerken. Het *Committee for National Guidance* o.l.v. Chinua Achebe moet deze beginselen verder uitwerken op basis van de gedachte dat de soevereiniteit en de macht bij het volk berusten, dat de regeerders in het openbaar verantwoording moeten afleggen, dat er sociale rechtvaardigheid heerst en gelijke mogelijkheden voor allen in een gemeenschap, die het beheer heeft over alle eigendom. (Uit de waarnemingen van bovengenoemde ooggetuigen blijkt dat de noodgedwongen decentralisatie van departementen en diensten, evenals de verplaatsing daarvan uit de steden naar de dorpen, niet alleen soepel is verlopen, maar bij de betrokkenen ook actieve instemming heeft verkregen, hetgeen de reden kan zijn waarom in de Biafraanse revolutie een belangrijke plaats is ingeruimd voor wijziging van de ongunstige verhouding stad-platteland.) Deze lange toespraak van Ojukwu is in de pers vrijwel genegeerd of, zoals door Matchet (in *West Africa*, 2716 van 21 juni 1969, p. 707) becommentarieerd als onwettelijk. Zowel het een als het ander valt te betreuren, niet alleen door voorstanders van Biafra. Daarvoor is de ontwikkeling in de Biafraanse opvattingen van te grote historische waarde (zo ook Sir Louis Mbanefo in Wyndham's geciteerde artikel van 27 juli 1969). De 'onwettelijkheid' van de wellicht hier en daar utopisch aandoende blauwdruk is vergelijkbaar met de 'onwettelijkheid' van de radicale maatschappijhervormingen die tijdens de Duitse bezetting van Nederland door de ondergrondse verzetsbewegingen werden overwogen en verwacht. De vaagheid van de blauwdruk is een begrijpelijk gevolg van de gepreoccupeerdheid, die de beschikbare mankracht heeft voor de onmiddellijke en dringende taak van zelfbehoud. Maar de instelling van het landleger (ter benutting van ieder cultiveerbaar stukje grond) zou het begin van een agrarische revolutie kunnen zijn en de toenemende aandacht van de Biafranen voor hun experiment wekt verwachtingen voor verdere gedetailleerde uitwerking.

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat Biafra's tweede verjaardag ook de tegenstanders van Biafra tot de erkenning zal hebben gebracht, dat het probleem van Nigerië's eenheid onmogelijk militair kan worden opgelost. Biafra's tweede verjaardag heeft de noodzaak weer eens bevestigd dat er in Afrika gezocht wordt naar middelen om de status quo op vreedzame wijze te kunnen wijzigen. En tenslotte heeft Biafra's tweede verjaardag (wellicht ten overvloede) het ongelijk aangetoond van de argumenten, dat hier een analogie bestaat met Katanga's afscheiding en dat Biafra het gevolg zou zijn van een retrogressief of zo men wil reactionair tribalisme. **klr**

Senegal Nadat stakende studenten op 5 mei posten hadden uitgezet bij de faculteitsgebouwen, liet de politie de volgende dag de *Cité universitaire* ontruimen. De voorzitters van twee studentenverenigingen, de *Union des Etudiants de Dakar* en de

Union démocratique des Etudiants Sénégalais, zouden zijn gearresteerd.

In mei organiseerden vier vakverenigingen, die allen aangesloten waren bij de enige vakcentrale, de *Union nationale des Travailleurs du Sénégal*

(UNTS), korte, als waarschuwing bedoelde stakingen. Zij eisten betere arbeidsvoorwaarden en hogere lonen. Op 2 juni gingen de leden van de vakvereniging der bankemployees voor 10 dagen in staking. De regering verklaarde deze staking illegaal, hetgeen betekende dat de arbeidscontracten der stakers beschouwd konden worden als eenzijdig te zijn verbroken. Verschillende bankdirecteuren ontsloegen de stakers en wierven nieuw personeel aan. Toen onderhandelingen tussen werknemers en werkgevers in het bankbedrijf mislukten, deden geruchten de ronde dat de UNTS voor 11 juni een algemene staking van 48 uur zou afkondigen. President Senghor stelde op die dag de noodtoestand in. Binnen de leiding van de UNTS bestond onenigheid over het uitroepen van de algemene staking. Het schijnt dat de tegenstanders ervan in de meerderheid waren. Desondanks trad Doudou N'Gom, een van de twee algemeen secretarissen, uit de vakcentrale, uit protest tegen het politieke karakter van de voorgenomen staking. De andere algemeen secretaris, Alioune Cissé zette de staking niet door om, zoals hij zei, de eenheid van de arbeiders niet in gevaar te brengen. In zijn radio-rede van 13 juni zei president Senghor dat de acties van de UNTS een politiek karakter hadden. Een bewijs hiervoor zag hij in het feit dat enige maanden geleden een in Cuba gedrukt pamflet circuleerde, waarin voor 10 juni demonstraties werden aangekondigd in verband met het 10-jarig bestaan van de verboden orthodox-marxistische partij, de *Parti Africain de l'Indépendance*. Al eerder had de president de stakingen onredelijk en anti-nationaal genoemd. Onredelijk omdat het gegarandeerde minimumloon voor werknemers in Senegal het hoogst is van alle landen van voormalig Frans-West-Afrika.

Op 13 juni richtte vakbondsleider Doudou N'Gom een nieuwe vakcentrale, de *Confédération nationale des Travailleurs du Sénégal* (CNTS), op. Hij verklaarde dat de nieuwe centrale de eisen van het bankpersoneel steunt, maar ook dat hij wil samenwerken met de enige partij, de *Union Progressiste Sénégalaise* (UPS). Zowel UNTS als CNTS beweren het merendeel der arbeiders achter zich te hebben. De eenheid van de UNTS, die in januari 1967 door fusies was ontstaan, brokkelde nog verder af, toen

de *Confédération nationale des Travailleurs croyants du Sénégal* in juli besloot zich van de UNTS los te maken. Op 23 juni werd de noodtoestand opgeheven. Op de arbeidsbeurzen die hierna weer konden functioneren, werd de UNTS niet meer toegelaten.

De twee werkgeversorganisaties, de *Union des Groupements économique du Sénégal*, opgericht in juni 1968 en de twee maanden later opgerichte *Conseil fédéral des Groupements économique du Sénégal*, besloten 4 juli zich aaneen te sluiten in een organisatie, de *Groupement économique du Sénégal* (GES). De belangrijkste doelstellingen van de GES zijn: het bevorderen van particuliere ondernemingen in Senegal en van de africanisatie van het Senegalese bedrijfsleven. De GES verklaarde zich te scharen achter de UPS en de regering van Senghor volledig te steunen.

Na een conferentie van de UPS op 17 en 18 mei werd meegedeeld dat overeenstemming was bereikt over de voorbereiding door een commissie voor grondwetsherziening van 'wijzigingen in het huidige bewind, in de zin van een gedecentraliseerd en gerationaliseerd presidentieel regime, met een eerste minister, belast met de regeringsactiviteiten, verantwoordelijk tegenover het staatshoofd en de Nationale Assemblee en steunend op de partij'. Deze wijzigingen, die in geen geval de autoriteit van het staatshoofd mogen aantasten, zullen ter goedkeuring worden voorgelegd aan de UPS, het parlement en eventueel ook aan het volk.

In juni verleende president Senghor uit 'strik humanitaire overwegingen' gratie aan Joseph M'Bay, die een gevangenisstraf uitzat, omdat hij als minister had deelgenomen aan de mislukte, door Mamadou Dia geleide, staatsgreep van december 1962.

Op 9 juli keurde het parlement het derde economische vier-jarenplan goed. De doelstellingen van de twee vorige plannen zijn niet bereikt. Als oorzaken hiervoor wordt opgegeven: daling van de wereldmarktprijs voor aardnoten (het belangrijkste exportprodukt) en slechte klimatologische omstandigheden. Het nieuwe plan, dat de periode van 1 juli 1969 tot 30 juni 1973 bestrijkt, voorziet in een jaarlijkse groei van het bruto nationale produkt met 5½%. De hoogste prioriteit wordt

verleend aan de ontwikkeling van landbouw, vee-
teelt en visserij. Het plan vereist ongeveer f2 mld.
aan investeringen, tweederde van dit bedrag zal in
de vorm van giften of leningen uit het buitenland
moeten komen.

Tijdens het bezoek van de Nationalistisch Chinese
vice-minister van buitenlandse zaken, Yang, werd
bekend gemaakt dat Senegal en Taiwan de diplo-
matieke betrekkingen weer zullen hervatten. Senegal
erkent beide China's, maar het heeft nooit
diplomatieke vertegenwoordigers uitgewisseld met
de Volksrepubliek. In Dakar bevond zich wel een
vestiging van het communistische persbureau
'Nieuw China', dat echter tijdens de universitaire
crisis van mei 1968 op last van de Senegalese
autoriteiten werd gesloten. De diplomatieke be-
trekkingen met Taiwan werden indertijd verbroken
nadat Senegal de Chinese zaakgelastigde in sep-
tember 1964 tot *persona non grata* had verklaard.

Sierra Leone De SLPP heeft zich op 10 juni terug-
getrokken uit de nationale regering. In het 78 leden
tellende parlement wordt de oppositie nu gevormd
door tien SLPP leden, o.l.v. Salia Jusu Sherriff. Op
23 juni begon de constitutionele commissie zijn
beraadslagingen over een republikeinse grondwet.
De SLPP boycot deze commissie (die uit 28 leden
bestaat), aangezien volgens de SLPP over wijziging
van de grondwet een referendum gehouden moet
worden. Ook de kamer van koophandel heeft de
uitnodiging om deel te nemen, niet aanvaard.
Een lid van de oppositie, Robert Kombe Kajue,
werd op 9 juli gearresteerd op beschuldiging van
verraad, in verband met een samenzwering om in
1967 de regering van Stevens omver te werpen,
waarvoor hij f200 000,— zou hebben ontvangen
van ex-premier Sir Albert Margai voor aankoop
van wapens in Liberië. Tevens werd de vroegere
minister uit Margai's regering, Ella Koblo Gulama,
gearresteerd.

Het opperste gerechtshof verwierp op 30 mei een
motie van ex-brigade-generaal David Lansana, dat
hij niet kon worden veroordeeld wegens verraad,
aangezien hij vorig jaar door Liberië was uitgele-
verd wegens gevangenneming van premier Stevens.
Een adviescommissie zal in het leven worden ge-
roepen voor de afrikanisatie van handel en indu-

strie, aldus werd op 19 juli bekend gemaakt. Vol-
gens de regeringsverklaring hebben ongeveer 46
buitenlandse maatschappijen blanken tewerkge-
steld in posities, die door Afrikanen kunnen
worden bezet. De totale omvang van de salarissen
op die posities bedraagt ongeveer f25 miljoen. De
regering is ontevreden over de pogingen van die
firma's om Afrikanen op te leiden en te werk te
stellen in verantwoordelijke en leidinggevende
functies. In totaal 68 buitenlanders zijn in mei uit
Kono gedeporteerd wegens illegale diamant-win-
ning en smokkelarij. De 24 Libanezen kregen 48
uur (tot 31 mei) de tijd om het land te verlaten,
terwijl de overigen (afkomstig uit Senegal, Gambia
en Nigerië) op 28 mei werden gedetineerd.

De 40-jarige kolonel John Bangura werd op 3 mei
bevorderd tot brigade-generaal en opperbevel-
hebber van de strijdkrachten.

Premier Siaka Stevens heeft in de tweede helft van
mei bezoeken gebracht aan Liberië, de vs, Japan,
Formosa en de VAR. Op een persconferentie in
Washington verklaarde Stevens het te betreuren
dat zijn voorstel om de oorlog tussen Nigerië en
Biafra op de laatste vergadering van de premiers
van het Gemenebest te bespreken, was verworpen.
Volgens hem moet het probleem besproken wor-
den, ook al is Nigerië een soevereine staat.

Togo Bonito Herbert Olympio, zoon van de
voormalige Togolese president Sylvanus Olympio,
die op 13 januari 1963 door opstandige militairen
werd gedood (of vermoord) kreeg van de Ghanese
autoriteiten het bevel Ghana te verlaten. Volgens
een verklaring (14 mei) van de Ghanese minister
van binnenlandse zaken had Olympio zich in Accra
schuldig gemaakt aan politieke activiteiten met het
doel het Togolese bewind van generaal Etienne
Eyadema omver te werpen. Olympio wendde zich
tot het Opperste Hof van Ghana, dat eind juli het
uitwijzingsbevel ongeldig verklaarde op grond van
Olympio's Ghanese staatsburgerschap.

Het Ghanese staatshoofd, generaal Afrifa, over-
legde op 20 mei in Lomee met president Eyadema
over de betrekkingen tussen de twee landen.

Op 30 mei ontving de Togolese president in Lomee
zijn Nigeriaanse ambtgenoot, generaal Gowon. In
een communiqué verklaarden de twee staatshoof-

den dat het voor heel Afrika noodzakelijk is de eenheid van Nigerië te handhaven. Zij zeiden vastbesloten te zijn binnen het raam van een effec-

tieve samenwerking de handel tussen beide landen te bevorderen.

Midden-Afrika

Congo-Brazzaville De 34-jarige Fransman Jacques Debret is, na een rechtszitting met gesloten deuren en ontoegankelijk voor de pers, tot levenslange dwangarbeid veroordeeld op grond van spionage. Bovendien moet hij een miljoen CFA-frank boete betalen (ruim 14 000 gulden.) Debret zou hebben toegegeven dat hij was aangeworven door een organisatie voor 'spionage en actie', die haar zetel in Frankfurt had en die bekend was onder de naam 'ORA'. Deze kring zou onder leiding staan van een zekere St. Martin. Zijn verdedigers noemden het getuigenis van Debret 'ongeloofwaardig' en zagen hem als een mythomaniak die psychiatrische behandeling zou moeten ondergaan. Gelijkijdig met Debret is luitenant Pierre Kikanga veroordeeld. Hij werd bij verstek ter dood veroordeeld.

Op 13 juni heeft de regering van Congo-Brazzaville bekend gemaakt de voorlopige regering van Zuid-Vietnam te hebben erkend.

Congo-Kinshasa Oud-premier Moise Tshombe overleed op 29 juni in Algerije aan een hartaanval (zie: verder: De verschoppeling van Afrika).

Op 4 juni werden zes studenten gedood, twaalf gewond en 400 gearresteerd in een botsing met veiligheidstroepen in Kinshasa, aldus meldde radio Kinshasa (zie verder: Kinshasa - 4 juni).

Op 20 mei werd de tweede verjaardag van de regeringspartij, de MPR, gevierd in Kisangani in aanwezigheid van de presidenten Kaunda van Zambia, Obote van Oeganda, Azhari van Soedan, Micombero van Boeroendi en Tombalbaye van Tsjaad. Uit veertien andere Afrikaanse landen waren regeringsdelegaties aanwezig. Volgens waarnemers was Mobutu's bedoeling om met deze viering in Kisangani te demonstreren dat de MPR een nationaal eenheidskarakter heeft en dat Kisangani en de Oost-Provincie, waar in 1967 door

de huurlingen werd gemuit, economisch waren hersteld. De viering werd bijgewoond door 3000 afgevaardigden van de MPR.

Een Nationale Veiligheidsraad werd op 26 juli door Mobutu opgericht voor handhaving van binnenlandse en externe veiligheid. De raad, die eens per maand bijeen komt en bevoegd is een ieder op te roepen, die naar verwachting hulp en informatie kan geven, bestaat uit de president en de ministers van binnen- en buitenlandse zaken, defensie en justitie; voorts uit de opperbevelhebber van het leger, de inspecteur-generaal van politie en het hoofd van de criminele opsporingsdiensten. (Generaal Louis Bobozo is als opperbevelhebber van het leger vervangen door generaal Leopold Massiala.) Mobutu heeft bovendien besloten de grondwettelijk voorziene oprichting van een tweede politieke partij voor onbepaalde tijd te verbieden.

Mobutu heeft negen ministers en elf onderministers ontslagen, waaronder Justin M. Bomboko, die sinds de onafhankelijkheid vrijwel onafgebroken minister van buitenlandse zaken is geweest.

Bomboko, die vervangen werd door oud-premier Cyrille Adoula (ambassadeur in Washington) was kort voor zijn ontslag, van 25 tot 28 juli, op bezoek in Moskou, waar overeengekomen werd de economische handels- en culturele banden tussen beide landen te versterken.

Bomboko wordt reizend ambassadeur en persoonlijk vertegenwoordiger van Mobutu. De ontslagen ministers E. Tsisekedi, V. Nendaka, en A. Zamundu worden eveneens ambassadeur, aldus werd op 1 augustus door Mobutu per decreet bekrachtigd.

Portugese troepen zijn in de eerste helft van mei vanuit Angola 15 kilometer op Congolees grondgebied doorgedrongen in de buurt van Matadi, waar zij mijnen hadden gelegd, aldus werd op 14 mei in Kinshasa bekend gemaakt. Lissabon ontkende dit bericht en verklaarde dat de genoem-

de dorpen Loango en Soyo grensplaatsen zijn. Het Europese ontwikkelingsfonds heeft op 13 juli in Kinshasa een financiële overeenkomst gesloten voor de bouw van een hydro-electrische dam in de Congo-rivier bij Inga, die in 1972 klaar zal zijn. Tussen Katanga en Matadi zal een 1300 kilometer lange spoorweg door een consortium van firma's uit Japan, België en vK worden aangelegd ten

koste van ongeveer 150 miljoen dollar (momenteel wordt het Katangese erts via Angola geëxporteerd). Van 30 juni tot 21 juli werd in Kinshasa de eerste internationale handelsbeurs gehouden waaraan werd deelgenomen door tien landen uit Afrika, twaalf uit Europa, drie uit Azië en door Canada, de vs en Israël.

De verschoppeling van Afrika

Het overlijden van de 49-jarige Moïse Kapenda Tshombe in Algiers is officieel gedateerd op 29 juni. Als doodsoorzaak werd een hartaanval opgegeven in het overlijdensattest dat was getekend door elf artsen. Uit de autopsie, onder leiding van de patholoog Olivier van de universiteit van Marseille, bleek dat de vroegere president van Katanga in zijn slaap een natuurlijke dood was gestorven. Drie weken later stuurde Olivier een tweede rapport naar de Algerijnse regering met de resultaten van een gedetailleerd laboratoriumonderzoek (*Daily Telegraph* 7-8-1969). Dit rapport is (bij de afsluiting van deze verslagperiode) nog niet bekend gemaakt, ook niet aan Tshombe's nabestaanden. Maar de vrienden van 'de zwarte Belg', die in Belgische grond begraven werd, geloven niet dat hij een natuurlijke dood gestorven is. Per slot van rekening werd Tshombe nog steeds als een bedreiging beschouwd voor het Congo van Mobutu. Dat was al zo sinds de onafhankelijkheid op 30 juni 1960.

Onder dekking van Belgische troepen riep Tshombe (die op 10 november 1919 in Musumba in Katanga was geboren) als voorzitter van de Conakat-partij op 11 juli de onafhankelijkheid van Katanga uit. Dit door Belgische handelskringen gesteunde separatisme wordt medeverantwoordelijk geacht voor de (nog nooit helemaal opgehelderde) moord op Lumumba, waarmee Tshombe naar alle waarschijnlijkheid expliciet moet hebben ingestemd.

Door een gecombineerde troepenmacht van de Verenigde Naties werd na 2½ jaar vechten een eind gemaakt aan de zelfstandigheid van Katanga, waarna Tshombe in ballingschap ging. Door president Kasavubu werd hij in juli 1964 teruggeroepen uit zijn woonplaats Madrid en benoemd tot premier. Met steun van huurlingen wist hij toen de opstandige beweging neer te slaan, maar in oktober 1965 werd hij na een krappe verkiezingsoverwinning van zijn partij, door Kasavubu tot aftreden gedwongen. Weer vertrok hij naar Madrid, waar hij in maart 1967 moest vernemen, dat hij in Kinshasa bij verstek ter dood veroordeeld was. Drie maanden later werd Tshombe tijdens een vliegtocht gekidnapt en in Algerije gedetineerd. Hij beweerde het slachtoffer te zijn geworden van de Amerikaanse geheime dienst, de CIA. Uit vrees voor het plan-Kerilis om Tshombe weer aan de macht te brengen (Kroniek van Afrika 1967/3, pp. 162-164 en 1967/4, pp. 260-244) zou deze dienst de ontvoering eigenlijk via Tunesië hebben gepland, waarna snelle uitlevering en executie hadden moeten volgen. De ontvoering naar Algerije werd als een fout beschouwd, want hoewel het Algerijnse hooggerechtshof de uitlevering van Tshombe goedkeurde, weigerde president Boume-

diène (onder Sovjet-druk wellicht) daartoe over te gaan zolang Mobutu zijn pro-Israël houding niet wilde opgeven. In de volgende twee jaar kwam in deze impasse vrijwel geen verandering, maar de laatste tijd doken steeds weer geruchten op dat Algerije bereid zou zijn Tshombe te laten gaan mits hij uit Afrika weg zou blijven. Volgens de Londense *Daily Sketch* van 1 juli 1969 werden zelfs onderhandelingen gevoerd over een losprijs van 1,8 miljoen dollar. Een met Tshombe bevriende wapenhandelaar verklaarde, dat de uitleveringssom tien miljoen dollar bedroeg. Op 4 juli zou Tshombe zijn vrijgelaten, om zich in een niet nader genoemd Zuidamerikaans land te gaan vestigen, zo verklaarden zijn New Yorkse advocaten. De Congolese regering had vorig jaar, naar verluidt, ingestemd met Tshombe's vrijlating, mits hij inderdaad uit Afrika zou worden verdreven. Maar een levende Tshombe zou, in combinatie met huurlingen en financiers, voor Congo een bedreiging blijven. En toen de recente geruchten over Tshombe's vrijlating sterker werden, verdween plotse- de huurling Jean Schramme uit België om zich, zo meldde de *Gazet van Antwerpen* van 7 juni 1969, bij de Katangese ex-gendarmes in Angola te voegen. Ook het Belgische ministerie van buitenlandse zaken verklaarde dat Schramme onder een valse naam probeerde terug te keren naar Afrika. Hij dook tenslotte op in Madrid, een centrum van Tshombisten. Het zou dus niet verwonderlijk zijn, als er in Congolese kringen werd gevreesd voor een nieuwe poging om via een herboren plan-Kerilis de eenmaal vrijgelaten Tshombe met behulp van huurlingen en ex-gendarmes in Katanga (of zelfs in Congo) weer aan de macht te brengen. Want afgezien van de steun van zijn Belgische supporters kon Tshombe ook rekenen op de actieve sympathie van blanke Zuidafrikaanse en Rhodesische kringen, die in Tshombe als machthebber in Katanga of Kinshasa voordeel zagen voor Zuid-Afrika's uitwaartse politiek van de opening naar het Noorden.

Als de CIA of de daarmee nauw samenwerkende Congolese geheime dienst in 1967 inderdaad Tshombe's ontvoering heeft geregeld uit vrees voor het plan-Kerilis, is de conclusie niet onredelijk, dat deze diensten ook toegeslagen zouden kunnen hebben, nu het er op leek alsof nieuwe plannen werden beraamd om Tshombe een rol toe te bedelen. Bij alle twijfel over het overlijden van Tshombe mag intussen toch niet vergeten worden, dat hij al jaren niet meer in een goede fysieke toestand verkeerde (zo zou hij, volgens een verklaring van een van zijn bewakers, tijdens zijn detentie twee keer in Algerije voor een hartkwaal zijn behandeld, aldus de *Guardian* van 3 juli 1969). Maar ook al blijft het giswerk over het mysterie van zijn dood (die volgens geruchten al half juni plaatsvond, aldus de *Daily Telegraph* van 7 augustus 1969), Tshombe was nu eenmaal vaak het middelpunt van intriges en complotten. Bij een dergelijke figuur, die in Afrika ook wel het prototype werd genoemd van de verrader, de pion of de lakei, zou het overlijden, hoe natuurlijk ook, toch verdacht lijken, en iedere onweerlegbare logische verklaring zou toch zijn twijfelaars oproepen. Hoe dan ook, Mobutu, die vroeger met Tshombe heeft samengewerkt, ook in de affaire van de moord op Lumumba, zal (mede daarom) door Tshombe's dood wel opgelucht zijn. Een grote bedreiging van zijn regime en een lastige getuige uit het verleden (zie ook Kroniek van Afrika 1968/4, pp. 253 tot 256) is hiermee verdwenen. Maar een nieuwe bedreiging van Mobutu's regime, dat van 1969 het rustigste jaar in Congo's eerste decennium van politieke onafhankelijkheid leek te maken, brak baan op 4 juni in Kinshasa.

Kinshasa: 4 juni

Bij een botsing tussen de demonstrerende studenten en veiligheidstroepen werden op die dag zes studenten gedood, twaalf gewond en 400 gearresteerd. Met deze officiële cijfers wil de regering kennelijk proberen de ware omvang van de onlusten van de 4e juni geheim te houden. Zo moest de AFP-correspondent het land verlaten wegens zijn rapportage, waarin als dodental twaalf werd opgegeven. Van militaire zijde werd intussen toegegeven, dat 38 personen omgekomen waren en volgens enkele buitenlandse (medische) waarnemers was het aantal slachtoffers minstens vijftig. (andere berichten spreken zelfs van meer dan het dubbele daarvan). Aan de andere zijde werden vier zwaargewonde militairen en twee zwaargewonde politieofficieren gemeld, terwijl twee officieren werden vermist.

De studenten hadden al geruime tijd gevraagd om verhoging van de studiebeurzen – hun collega's die in België studeren, krijgen een bedrag dat vijf keer zo groot is. Bovendien wilden zij democratisering van de structuur, waarbij als niet geringe grief werd aangevoerd, dat Lovanium een niet zelfstandig verlengstuk bleek te zijn van de Belgische universiteit van Leuven. De studenten eisten tenslotte Afrikanisatie van het wetenschappelijk personeel en radicale wijziging van het leerplan, dat aangepast moet worden aan de behoeften van een ontwikkelingsland (zie verder: *Remarques Africaines*, 11e jaar, nr. 338 van 20 juni 1969). Om steun bij te zetten aan deze eisen organiseerden de studenten een demonstratie, die officieel verboden werd. Toch trokken, in de morgen van de 4e juni, de (naar schatting 2 500) demonstrerende studenten van de universiteit (twaalf kilometer buiten de stad) naar Mobutu's verblijf op Mornet Stanley, maar bij het verkeersplein van de commune Kalamu werden zij tegengehouden met de boven beschreven gevolgen. Uit de universiteiten van Kisangani en Lubumbashi kwamen sympathiebetuigingen binnen. De 400 studenten, die in de hoofdstad waren gearresteerd, werden overgebracht naar kazernes en naar het parachutistenkamp Binza. Zij zouden van plan zijn geweest de bouwwerken voor de komende handelsbeurs op te blazen. Zij zouden onder buitenlandse invloed staan, wat bewezen werd geacht uit het feit dat zij bewapend en georganiseerd waren en dat foto's van Mao-Tse-Toen werden meegedragen (zie verder: *Revue française d'études politiques africaines*, nr. 43, juli 1969, p. 12-14). Het eerste studentenproces (met 34 beklaagden) begon op 4 augustus. Zij werden ervan beschuldigd de veiligheid van de staat in gevaar te hebben gebracht; een opstandige, subversieve beweging te hebben georganiseerd en ondanks het verbod van de autoriteiten een ongeoorloofde samensholing te hebben gehouden.

De universiteit werd gesloten en op 12 juni werden alle studentenorganisaties ontbonden verklaard door het Politieke Bureau van de MPR, terwijl de voorzitters van die organisaties door veiligheidstroepen werden gearresteerd. De studentenbelangen worden sindsdien uitsluitend behartigd door de J.M.P.R., de jeugdafdeling van Congo's enig toegelaten partij, Mobutu's revolutionaire volksbeweging. De regering, die kennelijk geschrokken is van de 4e juni, kondigde verregaande hervormingen aan. Maar wat het regime van Mobutu onder hervormingen verstaat, verschilt aanzienlijk van wat de studenten motiveerde tot hun demonstratie. Volgens de nieuwe onderwijsopvatting van de regering zullen de studenten zich volledig hebben te onderwerpen aan het gezag van de

regering en universiteiten. Op de scholen waar van nu af een vlekkeloze discipline moet heersen, wordt het zogeheten Nsele-manifest van de MPR verplichte leerstof om 'de publieke geest en het patriotisme te ontwikkelen en te versterken'. Bij deze hervormingen wordt ook de verantwoordelijkheid van de ouders voor de daden van hun kinderen vergroot. En de regering liet het niet bij woorden: bij presidentieel decreet van 18 juni werden het pedagogische en het medische instituut gesloten nadat de studenten daarvan het ultimatum van de regering (om op 16 juni weer aan de studie te gaan) hadden verworpen. Voor 86 studenten van de Ecole d'Administration kwam de nieuwe geest (die enigszins doet denken aan de pedagogische opvattingen van het kolonelsbewind in Griekenland) hard aan: het is hen voor het leven verboden in binnen- en buitenland hun studies voort te zetten, aangezien zij geprobeerd hadden te verhinderen, dat hun collega's weer aan het werk zouden gaan.

De rust heet weergekeerd te zijn in Kinshasa en daarbuiten. Mobutu heeft nogmaals zijn macht gedemonstreerd en het ziet ernaar uit dat de studentenverzetbeweging gebroken is. Dat zou niettemin toch een foutieve conclusie kunnen zijn, want er is al sinds enige jaren sprake van een actieve ondergrondse studentenorganisatie, die nu in de repressieve maatregelen van Mobutu zijn rechtvaardiging vindt en daardoor niet alleen tot grotere behoedzaamheid, maar wellicht ook tot grotere activiteit kan worden geprikkeld.

En het is maar de vraag of Congo zich cultureel zo zal kunnen isoleren dat de MPR-indoctrinatie een afdoend tegenwicht zal vormen tegen uit het buitenland afkomstige ideeën. Bovendien zouden deze maatregelen ook tot radicalisering van de studenten (denk-)wereld kunnen leiden, al zullen de zichtbare tekenen daarvan (evenals in Griekenland) voorlopig noodzakelijkerwijs wel achterwege moeten blijven. Ook uit de nogal opzienbarende kabinetswijzigingen (waartoe Mobutu op 1 augustus het decreet tekende en waarbij de veteraanminister van buitenlandse zaken, Justin Bomboko tot reizend ambassadeur werd weggepromoveerd) zou kunnen worden geconcludeerd dat Mobutu zijn persoonlijke macht steeds meer consolideert (de MPR volgt trouwens uitdrukkelijk de politiek van het staatshoofd en niet omgekeerd). Overigens zijn er tekenen die erop zouden kunnen wijzen, dat binnen de strijdkrachten de veiligheidstroepen zich ontwikkelen tot een steeds zelfstandiger macht en het is misschien niet onjuist zich af te vragen in hoeverre Mobutu deze troepen zal kunnen blijven beheersen (zie ook: Colin Legum and John Drysdale: *Africa Contemporary Record, Annual Survey and Documents 1968-69*, London 1969, pp. 442-443). Het zouden ook alleen deze veiligheidstroepen zijn geweest, die schuldig waren aan de schietpartij op 4 juni: naar verluidt zouden de gewone troepen en zekere hoge officieren iedere verantwoordelijkheid daarvoor hebben afgeschoven. Helemaal duidelijk is het niet of Mobutu de machtsapparaten van de staat naar eigen believen kan manipuleren (afgezien van de vraag welke bewegingsvrijheid hij heeft binnen de Amerikaanse invloedssfeer), maar zeker is wel dat hij zich bij een belangrijk deel van de studenten niet populairder heeft gemaakt. En juist de vroegere Belgische kolonie kan het zich nauwelijks veroorloven zijn (ook voor Afrikaanse begrippen) nog kleine academische elite van zich te vervreemden.

Equatoriaal-Guinee In Bata werd op 20 mei een samenwerkingsakkoord voor handel en economie tussen Equatoriaal-Guinee en Spanje gesloten. Dit akkoord voorziet in een Spaanse hulp voor 1969 van ruim f22,5 mln. (bijna f20 mln. hiervan is bestemd voor dekking van het begrotingstekort over 1969), in de oprichting van een Guinese nationale bank, in de schepping van een Guinese munt en in het gelijk blijven van het handelsvolume tussen de twee landen.

Na de Guinees-Spaanse crisis van februari van dit jaar, die door massaal vertrek van Spanjaarden tot gevolg had dat een groot deel van de Guinese economie werd lamgelegd en dat de bevolking het vrijwel zonder medische hulp moest stellen, verzocht president Macias Nguema behalve de Verenigde Naties ook de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAU) om hulp. De waarnemend algemeen secretaris van de OAU, Mohammed Sahnoun werd op missie naar Guinee gezonden. Deze OAU-functionaris poogt hulp aan Guinee te organiseren. Hij voerde daartoe in mei besprekingen met de regeringen van Gaboen en Kameroen en in begin juni te Genève met het Wereld Voedselprogramma, de Wereld Gezondheidsorganisatie en met de Hoge Commissaris van de VN voor Vluchtelingen. Hij waarschuwde dat Guinee aan de rand van hongersnood en chaos staat. Vooral de toestand op Fernando Poo is kritiek. Volgens Sahnoun verblijven er op dit eiland 45 000 uit Nigerië afkomstige trek-arbeiders; 60% van hen zijn Ibo en beschouwen zichzelf als Biafranen en 40% zijn leden van etnische minderheidsgroepen die met Biafra sympathiseren. Sahnoun betoogt nu dat deze arbeiders – en zeker de 15 000 werklozen – beschouwd moeten worden als vluchtelingen omdat velen van hen door oorlogsgeweld of politieke omstandigheden Nigerië hebben verlaten of om dezelfde redenen er niet terug kunnen keren.

Oostelijk Afrika

Ethiopië Keizer Haile Selassie is op 16 juni na een bezoek aan Genève en tweedaagse besprekingen met Egypte's president Gamal Abdel Nasser, in

In maart van dit jaar had president Macias al een verzoek om hulp bij de VN ingediend voor de (volgens hem) 70 000 Nigeriaanse en Biafraanse vluchtelingen in zijn land.

In juni verklaarde de president in een interview met het Russische dagblad *Izvestiya* dat zijn regering overwoog het een-partijsysteem in te voeren. Deze ene partij zou worden gevormd door fusie van de vier bestaande partijen.

Tsjaad Naar aanleiding van president Tombalbaye's herverkiezing tot president (op 15 juni) zijn 63 politieke gevangenen vrij gelaten. Onder hen bevinden zich vele oud-ministers. Politieke tegenstanders, die naar de mening van de regering te veel op hun kerfstok hebben, zullen door burgerlijke rechtbanken worden berecht. De directe verkiezingen zijn eerst kortelings in Tsjaad ingevoerd. Dit was mogelijk daar in artikel 2 van de grondwet te lezen valt dat 'de soevereiniteit in het volk is gevestigd, dat zijn wil ofwel direct bij referendum kenbaar kan maken ofwel door zijn vertegenwoordigers'.

De minister van financiën en economie van Tsjaad, Abdoulaya Lamana, heeft op 3 juni gezegd dat het beëindigen van Europese hulp om de prijzen voor produkten als aardnoten, katoen en bananen hoog te houden, een ernstige situatie voor Tsjaad heeft doen ontstaan. Minister Lamana heeft dit gezegd na zijn terugkeer van de verdaagde onderhandelingen te Brussel over de verlenging van het verdrag van Jaoundee, waarbij achttien Afrikaanse landen met de Euromarkt geassocieerd werden. Minister Lamana uitte zijn teleurstelling over het feit dat blijkbaar niet was erkend door de leden der Euromarkt dat associatie-verdragen niet alleen economische betekenis hadden maar ook politieke en humanitaire doelen dienden na te streven.

Addis Abeba teruggekeerd. In de Egyptische pers is over dit bezoek vermeld dat de crisis in het Midden-Oosten, de in Belgrado te houden confe-

rentie van niet-gebonden landen en de betrekkingen tussen Egypte en Ethiopië onderwerp van gesprek zijn geweest. Keizer Haile Selassie zei in een interview met een Egyptische journalist dat de basis voor een oplossing van het probleem in het Midden-Oosten moest worden gezocht in een uitvoering van de resolutie van november '67, die door de Veiligheidsraad was aangenomen. Bij het laatste gesprek tussen keizer Haile Selassie en president Nasser was ook de Soedanese ambassadeur, Ismail El Dardiri, aanwezig. Er werd in Kairo ook aan dit feit betekenis gehecht, daar het op een poging kon wijzen, de betrekkingen tussen Ethiopië en de Arabische wereld, in het bijzonder met het nieuwe regime in Soedan, te doen verbeteren.

Kenia Op zaterdagmiddag, 5 juli, toen de minister van economische planning en ontwikkeling, Tom Mboya, uit Chani's apotheek in Nairobi kwam, waar hij een paar inkopen had gedaan, werd op hem geschoten. Mboya werd in de borst geraakt. In de ambulance op weg naar het ziekenhuis overleed hij. Spoedig verzamelde zich daar een zo grote rouwende menigte, dat de politie grote moeite had, de opdringende mensen op een afstand te houden. Op 11 juli is hij op de grond van zijn voorouders, het eiland Rusinga in het Victoria-meer, begraven. De president, Jomo Kenyatta, is bij de begrafenis niet aanwezig geweest. Oginga Odinga, de leider van de oppositionele KPU en een Luo, als Mboya, was er wel. Hij werd door zijn stamgenoten uitbundig toegejuicht (zie verder: Tom Mboya, man van het midden). Op 21 juli heeft de politie in Nairobi bekendge-

maakt dat Nahashon Isaac Njenga Njoroge was gearresteerd, beschuldigd van moord op minister Mboya. Meer werd in de bekendmaking van Nairobi's commissaris van politie, Bernard Hinga, niet meegedeeld.

Bij plaatselijke verkiezingen in het district Siaya heeft de oppositiepartij KPU met 14 193 tegen 1526 een duidelijke overwinning behaald op KANU, de regeringspartij. KPU-secretaris voor organisatie, Okello Odongo, heeft de regering achteraf bedankt voor de sportieve manier waarop de procedure was afgewikkeld. In een uitzending van radio Nairobi op 13 mei hadden KANU-functionarissen deze nederlaag 'schandelijk, walgelijk en teleurstellend' genoemd. De meeste leiders van de regeringspartij verklaarden verrast te zijn door deze gang van zaken. 'Het heeft ons de les geleerd', zei een hunner, 'ook al zijn we de meerderheidspartij, gesteund door het grootste deel van het volk, ons toch te realiseren dat de naam van onze partij geen magische naam is.'

Nederland heeft 450 000 gulden bijgedragen voor de uitbreiding van een opleidingscentrum voor de landbouw, Egerton-College in Njoro, West-Kenia. Deze gelden, onderdeel van de Nederlandse ontwikkelingshulp, zullen dienen om in een gemeenschappelijk financieringsproject met het College de capaciteit van de school op te voeren van 400 tot 500 leerlingen. Ongeveer een derde van de studenten zijn uit andere Afrikaanse ontwikkelingslanden afkomstig. Deze overeenkomst, van Nederlandse zijde door ambassadeur mr. J. C. van Beusekom getekend, voorziet in een Nederlandse bijdrage van drie landbouwexperts als leerkrachten.

Tom Mboya, man van het midden

Tom Mboya, de staatsman die op 5 juli door moordenaarshand om het leven is gekomen, was iemand met veel vrienden en veel vijanden. Hij was misschien meer geëerd dan populair, meer gevreesd om zijn rake antwoorden en snelle reacties dan geliefd. Voor vriend en vijand echter waren zijn meer dan gewone gaven buiten alle twijfel verheven. Weinig mensen konden als Mboya een situatie snel en scherp analyseren en dan nog de resultaten van die analyse zo over het voetlicht brengen, dat ook de gewone man die onthield. Toen de tweede wereldoorlog uitbrak was Tom Mboya een van de vele kinderen die opgroeiden op de sisal-onderneming van Sir William Northrup

Macmillan, die een gebied omvatte zo groot als de halve provincie Utrecht. Tom was de zoon van niet-schriftkundige ouders die tot het volk der Luo hoorden. Zijn vader werkte zoals honderden anderen op de sisal-velden voor minder dan 10 gulden per maand. Toen hij later opzichter werd van de Afrikaanse arbeiders verdiende hij 18 gulden, waardoor het hem mogelijk werd zijn zoon Tom naar de katholieke Ierse missieschool te sturen. Daar moest in die dagen een bedrag van 35 gulden per jaar voor worden neergeteld. Er wordt van Tom Mboya gezegd dat hij, zoals Churchill, geen opvallende leerling was. Vervolgonderwijs kreeg hij op een missie-school bij het Victoriameer, waar hij ook Engels leerde. Op het Holy Ghost College te Mangu kreeg hij een bescheiden begin van politieke scholing. Toen zijn vader het schoolgeld niet langer kon betalen, moest hij deze school verlaten. Hij werd toen opgeleid voor een ambtelijke betrekking bij de gemeente Nairobi. Het was in die periode dat hij onder het gehoor kwam van Jomo Kenyatta, die voor het eerst in het openbaar de vraag stelde of het juist was dat Afrikaanse beambten een vijfde verdienden van het salaris dat blanken voor precies hetzelfde werk opstrekten. Tom Mboya werd – en hij is het tot zijn dood gebleven – een volgeling van Jomo Kenyatta, toen die de spits afbeet in de strijd voor Kenia's onafhankelijkheid. In de duistere dagen van de Mau Mau-acties en de even gewelddadige Britse tegenmaatregelen hield Mboya zich op de achtergrond. Hij hoorde niet tot de meer dan 10 000 Afrikanen die, al of niet terecht, beschuldigd van terrorisme, zijn gedood door soldaten en politie als antwoord op de minder dan honderd blanken die slachtoffer zijn geworden van de panga's der Mau Mau. Misschien is het in die dagen een geluk voor Tom Mboya geweest dat hij geen Kikuyu was, want het waren de Kikuyu die aanspraak maakten op de paradijselijke White Highlands waar enkele honderden blanken in welstand leefden als producenten van marktgewassen, die overvloedig werden geoogst dankzij hun kundigheid en de arbeid der Afrikanen. Mboya maakte toen een snelle carrière door het organiseren van zijn plaatselijke vakvereniging op landelijke basis, wat resulteerde in een samengaan met de *Kenya-Federation of Labour*. In die tijd leerde Tom Mboya de voormannen der *International Confederation of Free Trade Unions* kennen wat hemzelf zowel als zijn vakvereniging veel opleverde. Omstreeks 1955 kon hij een jaar in Oxford studeren. Nog een jaar later ging hij naar Amerika om een serie lezingen te houden. Hij wist daar de zaak van Kenia's Afrikanen zo te bepleiten dat AFL-CIO aanzienlijk bijdroegen in de financiering van een nieuw hoofdkwartier in Nairobi. Toen het Britse bestuur de *Legislative Council* open stelde voor gekozen Afrikanen i.p.v. benoemde Afrikanen, kwam Mboya's grote kans. Hij was het die in Lancaster-House met de Britten en afgevaardigden van blanke inwoners van Kenia en Aziaten om de ronde tafel heeft gezeten om een blauwdruk te maken voor een onafhankelijk Kenia. Het is twijfelachtig of een ander dan Mboya zo veel eisen ineens ingewilligd had kunnen krijgen van de toenmalige Britse minister van koloniën Ian Macleod. Bij onderhandelingen was het de gewoonte van Mboya zich zo radicaal op te stellen dat een ander hem daarin moeilijk kon overtroeven en dan door een zekere souplesse bij de besprekingen een compromis te bereiken dat altijd nog een grote winst voor zijn zaak inhield.

Met de onafhankelijkheid van Kenia begon het experiment waarbij voor het eerst een betrekkelijk grote blanke bevolking, die permanent in Afrika was gevestigd, onder het regime van Afrikanen

zou moeten leven. De in Londen bereikte overeenkomst ging veel te ver voor de bewoners van de White Highlands, en lang niet ver genoeg voor wat de volgelingen van Mboya hadden verwacht. Hij had beloofd niet met minder terug te komen in Kenia dan het *One Man One Vote*. Hij aanvaardde echter in Londen stemrecht voor die Afrikanen die kunnen lezen of schrijven of die boven de 40 jaar zijn of minstens £210.— per jaar verdienen. Tom Mboya werd feestelijk door zijn landgenoten binnen gehaald.

Mboya verstond de kunst op het juiste ogenblik naar voren te komen, maar hij was intelligent en vooral loyaal genoeg om de tweede man te zijn als dat in het belang van zijn land was. Dat ogenblik kwam toen Jomo Kenyatta – na jarenlange verbanning wegens zijn mogelijke betrokkenheid bij de Mau Mau wat altijd door Mboya werd bestreden – terugkeerde naar Nairobi. Van dat ogenblik af is Mboya altijd Kenyatta's rechterhand geweest. Zijn kansen, op den duur Kenyatta's opvolger te worden, die in het afgelopen jaar waren gedaald, begonnen weer aanzienlijk toe te nemen toen de fatale schoten hem definitief uitschakelden.

Het is zinloos in een geval als dat van Mboya te speculeren over motieven voor deze moord of over groepen, die belang zouden hebben bij Mboya's dood. Van meer belang is dat de éénpartijstaat die in Kenia, niet door drastische maatregelen maar door tal van kleine detail-ingrepen aan het ontstaan is, gevaren inhoudt t.a.v. spanningen die zich nu eenmaal tussen mensen en belangengroepen in ieder politiek bestel ontwikkelen. Het uitschakelen van een groep door een verkiezingsoverwinning laat het veld open voor revanche. Het uitschakelen van een tegenstander binnen de partijstructuur van een éénpartijstaat kweekt een spanning die zich niet kan ontladen behalve door een gewelddadige ingreep. Deze ingreep kan de vorm aannemen van een revolutie, een rebellie, een politieke moord of een staatsgreep. In de dagen onmiddellijk na de schoten op Mboya heeft het er een ogenblik naar uitgezien alsof Kenia zou gaan afglijden op het hellende vlak, waarop Nigerië desintegreert. De cohesie die echter in Kenia in de jaren van vrijheid is ontstaan, mag een sterke positieve factor worden genoemd. Een blijk voor die cohesie is b.v. het verzoek van de Luo's om een onpartijdig onderzoek naar al wat met de moordaanslag samenhangt. Iedere dag zonder vijandelijkheden tussen de volken van Kenia is een grote winst.

Er is geen twijfel aan of Tom Mboya is, afgezien van Jomo Kenyatta – de voornaamste ontwerper van het moderne Kenia. Hij was betrokken bij de opstelling van de constitutie, hij was ook de motor door wiens initiatief het vijf-jarenplan van de grond kwam in de vorm die het thans heeft. Mboya noemde zichzelf socialist. Zij die een radicaler koers voorstonden zagen hem als een volgeling van de kapitalistische school, inzonderheid van het Westerse kapitalisme. Het is hier van weinig belang, een positie te kiezen in dit duel tussen Afrikaanse meningen. Veel hangt natuurlijk zoals steeds bij dergelijke disputen, af van de betekenis die men hecht aan het woord 'socialisme.' Het meest recente – en helaas ook het laatste woordgevecht van deze aard is gevoerd tussen een politicoloog van Makarere, Ahmed Mohiddin en Mboya, die beiden gebruik hebben gemaakt van de open tribune van het tijdschrift 'East Africa', waarin zich een waardige debat tussen de twee mannen heeft ontwikkeld. Mboya legt dan uit – gesteund door materiaal dat door zijn departement is verzameld – waarom zijn 'sessional paper no. 10' (een blauwdruk voor de toekomstige econo-

mische ontwikkeling), naar zijn mening wèl socialisme is en wèl Afrikaans. Een van de voornaamste punten is dat 'het doel niet is een koek die al aanwezig is, rechtvaardig te verdelen, maar om de grootte van die koek zo snel mogelijk te doen toenemen ... Daarnaast gaat het er zeker in Kenia, niet alleen om, antagonistische klassen af te schaffen, maar hun ontstaan te verhinderen.' Ook het woord 'klassen' is op verschillende wijzen te interpreteren. Mboya wees er op dat het er om gaat het ontstaan van 'antagonistische klassen' te voorkomen, meer dan alleen maar mensen van verschillende inkomensgroepen. Mboya schrijft dat hij zich niet hoeft te verontschuldigen voor het wijzen op de doorslaggevende betekenis van economische groei.

Wat zonder meer kan worden gezegd, is dat Mboya meer realist was dan ideoloog en dat hij daarom de voorkeur heeft gegeven aan een snel totstandkomende verzorgingsstaat – zondig dan maar met buitenlandse investeringen – boven een moeizame opbouw volgens socialistische grondbeginselen, zoals president Nyerere van Tanzania die voorstaat.

Allen die Mboya hebben gekend, zijn het erover eens dat hij een vurig voorstander was van een doorbreking van tribale loyaliteiten, die de vrijheid van de politicus in Afrika soms nog zo aan banden leggen. 'Mboya zei 'ja' tegen de wereld en het leven', zei een Afrikaan mij die hem heeft gekend, 'hij was een cosmopoliet en een liberaal in de goede zin, wars van geweld, afkerig van fanatisme, een tegenstander van zwart zowel als van blank racisme, kortom hij was een man van het midden. Hoe meer van dergelijke mannen Afrika zou hebben, hoe beter het ons zou gaan.' aeb

Oeganda Nederland zal het grootste deel (814 000 gulden) bijdragen in de kosten van een opleidingscentrum voor drukkers en uitgevers van in totaal een miljoen gulden. Een hiertoe strekkende overeenkomst is op 5 juni in Den Haag ondertekend. Het nieuwe centrum, dat door Milton Obote-Foundation in Kampala zal worden gebouwd, zal schoolboeken produceren. Ook zullen Oegandese jongeren worden opgeleid in typografie en uitgeverij. Deze opleiding zal deel uitmaken van Oeganda's tweede vijf-jarenplan. Dit voorziet in lager onderwijs voor 75% van de kinderen in Oeganda. In 1970 zullen meer dan 1 miljoen Oegandese kinderen naar school gaan.

Op 9 juni heeft president Milton Obote tegenover studenten van 14 landen verklaard in te stemmen met de wereldomvattende aspiraties van universitaire studenten. Hij was van mening dat de studenten hadden bewezen te vechten voor 'een orde van hoop voor de mensheid en tegen een orde van wanhoop'. De studenten onder zijn gehoor namen deel aan een seminarie, dat was georganiseerd door studenten van Oeganda's Makerere-Universiteit. O.a. waren de volgende landen hier vertegenwoor-

digd: uit Afrika: Biafra, Egypte, Zuid-Soedan, Rwanda, Tanzania, Kenia, Zambia en Liberië, en voorts de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie.

Een door de regering ingestelde commissie heeft aanbevelingen gedaan om de vakverenigingen van Oeganda, kortelings verscheurd door onderlinge twisten, een gezondere basis te geven. Voorgesteld wordt, de kleinere vakverenigingen in de grote te doen opgaan en de minister van arbeid het recht van veto te verlenen t.a.v. alle benoemingen in het *Uganda-Labour-Congress*. Toezicht van de regering op de vakbeweging, waarvan de financiën soms onduidelijk waren, wordt sterk bepleit.

Somalië Na de overwinning van de *Somali Youth League* (SYL) heeft premier Mohamed Haji Ibrahim Egal in opdracht van president Sharmarke een nieuw kabinet gevormd. Op 22 mei is dit beëdigd. Minister Egal blijft premier. De posten voor binnenlandse zaken, justitie, onderwijs, gezondheid en arbeid, transport en communicatie, community development, blijven door de zittende ministers bezet. Voor twaalf departementen zijn nieuwe ministers benoemd. De SYL bezit nu 122 van de

124 zetels in de nationale vergadering. Deze meerderheidspartij heeft bovendien premier Egal als enige kandidaat voor het ambt van hoofd der regering naar voren gebracht. Op 20 mei heeft radio Hargeisa bekend gemaakt dat de politie 10 meisjes heeft gearresteerd wegens het dragen van minirokken, een wijze van kleden 'die tegen de leerstellingen van de Islam ingaat en ongepast wordt geacht voor Somalische vrouwen'.

Zuidelijk Afrika

VN-dekolonisatiecommissie van 24 Van 5 tot 23 mei werd de zitting van de VN-dekolonisatiecommissie in Kinshasa, Loesaka en Dar es Salaam gehouden. Afwezig waren Groot-Brittannië en de vs. Madagascar trok zich op 20 mei uit de beraadslagingen terug nadat een vertegenwoordiger van het ANC in Dar es Salaam de beschuldiging had geuit, dat Madagascar's president Tsiranana onder invloed staat van Zuid-Afrika.

In een resolutie die op 24 juni in New York werd aangenomen met zestien tegen twee stemmen (VK en VS) en drie onthoudingen (Ivoorkust, Italië en Noorwegen), terwijl Ecuador en Sierra Leone afwezig waren (de 24ste zetel is vacant) werd aan Portugal gevraagd het recht van zelfbeschikking te verlenen aan de volken van Angola, Mozambique en Portugees-Guinee. De aandacht van de Veiligheidsraad werd gevestigd op de voortdurende verslechtering van de toestand in de Portugese gebieden en op de ernstige gevolgen van Portugese hulp aan het onwettige, racistische en minderheidsregime in Zuid-Rhodesië via deze gebieden. (Ivoorkust verklaarde zich van stemming te zullen onthouden over deze en soortgelijke resoluties over Zuid-Afrika, Portugal en Rhodesië, zolang de oorlog tegen Biafra voortduurt, uit protest tegen het onvermogen van Afrika en de wereld om dit probleem op te lossen.) Tijdens de vergadering werd door de vertegenwoordiger van UNITA verklaard, dat deze bevrijdingsbeweging de enige was, die zijn hoofdkwartier in Angola zelf had en dat UNITA (o.l.v. David Savimbla) gesteund werd door tweederde deel van de bevolking. De Mozambikaanse bevrijdingsbeweging COREMO werd ge-

Tanzania Barclay's Bank heeft op 4 juni bekend gemaakt tot overeenstemming te zijn gekomen met de regering over de nationalisatie van haar belangen in Tanzania. De compensatie ten bedrage van £1 300 000 zal voor 30% contant worden betaald, terwijl de rest over tien jaar zal worden gespreid. Enkele dagen later werd bekend gemaakt dat de Standard Bank een vergoeding van £ 1 400 000 zal ontvangen.

hoord, evenals de GRAE (zie hieronder OAU-Bevrijdingscomité), maar het Zuidafrikaanse PAC werd niet gehoord. De vergadering besteedde ook aandacht aan het probleem van de meer dan 10 000 vluchtelingen, die uit de naburige landen naar Zambia zijn gekomen.

Portugese gebieden De bevrijdingsbewegingen FRELIMO, MPLA en PAIGC hebben in een open brief aan de episcopale conferentie in Kampala een beroep gedaan op paus Paulus VI om het Portugese kolonialisme te veroordelen. Portugal voert, volgens hen, oorlog in Afrika met de uitdrukkelijke steun van de Portugese Katholieke kerk (zie verder: Paus Paulus in Afrika).

De Veiligheidsraad van de VN heeft op 28 juli Portugal ernstig berispt voor aanvallen tegen Zambiaans grondgebied. De motie, die aangenomen werd met 11 stemmen voor en vier onthoudingen (Groot-Brittannië, Spanje, Frankrijk en de VS) waarschuwde Portugal, dat verdere maatregelen zouden worden overwogen als de aanvallen niet onmiddellijk zouden worden beëindigd. Zambia had een klacht ingediend naar aanleiding van Portugese aanvallen op het dorp Lote in het district Katete in de oostelijke provincie van Zambia, grenzend aan Mozambique. De Portugese regering noemde de klacht onaantvaardbaar. Volgens een zagsman van het ministerie van buitenlandse zaken in Lissabon had de Veiligheidsraad een veroordeling moeten uitspreken over de 'terroristische bases' op Zambiaans grondgebied, die gebruikt werden als uitgangspunt voor aanvallen op Portugees gebied.

Volgens Portugese oorlogscommuniqués en Portugese persberichten zijn in de maanden februari, maart en april in Afrika 242 Portugese troepen en 50 leden van de militia gedood, terwijl 116 Portugese militairen en 50 leden van de militia werden gewond.

OAU-Bevrijdingscomité De bevrijdingsbewegingen kwamen van 15 tot 21 juli in Dakar bijeen onder auspiciën van het OAU-Bevrijdingscomité. Aan de OAU-ministerraad werd de aanbeveling gedaan de GRAE van Holden Roberto niet langer te erkennen. De MPLA werd de enige serieuze beweging genoemd, die effectief strijd voert. Op 9 juni was door het OAU-bevrijdingscomité bekend gemaakt, dat de geplande conferentie van militaire deskundigen uit zeventien Afrikaanse landen geen doorgang kon vinden, aangezien het quorum van tweederde ontbrak (afwezig waren Nigerië, Congo-Kinshasa, Congo-Brazzaville, Senegal, Ethiopië, Kameroen, Gaboen en Marokko).

ECOSOC De Economisch en Sociale Raad van de VN veroordeelde op 4 juni in New York de marteling van politieke gevangenen in Zuidelijk Afrika. Wegens tijdgebrek moest de overweging van maatregelen tot de volgende zitting worden uitgesteld. De resolutie, die ook de legitimiteit van het Zuidwestafrikaanse verzet tegen Zuid-Afrika bevestigde, werd aangenomen met vijftien stemmen voor en vijf onthoudingen (waaronder VS en VK). Twee dagen later besloot de ECOSOC zijn 46ste zitting, die op 12 mei begonnen was. In een resolutie over de rechten van de vakbeweging (in Zuid-Afrika, Zuidwest-Afrika, Rhodesië en de Portugese gebieden) werden de aanbevelingen van de ad hoc werkgroep van deskundigen aanvaard. Een beroep werd gedaan op Zuid-Afrika om de algemeen aanvaarde internationale standaard m.b.t. de vrijheid van vereniging aan te nemen. Zuid-Afrika werd veroordeeld wegens zijn inbreuken op de rechten van de vakbeweging. Besloten werd tot een reeks maatregelen om de vrijheid van de vakbeweging in Namibië te garanderen.

Op het VK werd een beroep gedaan verdere inbreuken op de rechten van de vakbeweging in Rhodesië tegen te gaan. De internationale vakbewegingen

werden gevraagd om de vakbonden in Zuidelijk Afrika te steunen. De ILO werd gevraagd een rapport voor te bereiden over de rechten van de vakbeweging in de Portugese gebieden. Aan de secretaris-generaal evenals aan de lidstaten werd verzocht de grootst mogelijke publiciteit te geven aan het rapport van de ad hoc werkgroep, wiens mandaat werd verlengd.

Angola De bevrijdingsbewegingen zijn naar het zuiden opgetrokken en opereren nu ongeveer 100 kilometer van de grens met Zuidwest-Afrika, aldus werd op 20 mei verklaard door twee Portugese officieren, die (ter gelegenheid van een tentoonstelling in Kaapstad over anti-guerrilla operaties) in Zuid-Afrika waren. Zij waarschuwden, dat de bevrijdingsbewegingen in Angola en Mozambique zeker hun activiteiten naar Zuidafrikaanse grondgebied zouden verleggen, als de veiligheidstroepen niet in staat meer zouden zijn deze zuidwaartse beweging een halt toe te roepen.

Een Portugees vliegtuig werd op 4 juni door drie sympathisanten van de MPLA gedwongen te landen in Pointe Noire (Congo-Brazzaville). Het toestel werd op 13 juni vrijgegeven.

De rails van de Benguela-spoorlijn werden op 2 mei door de MPLA tussen Laona en Chicala (1200 kilometer van Laona) onklaar gemaakt. Een trein ontspoorde, elf personen werden gewond en zes soldaten werden gedood. Volgens een communiqué in Loanda heeft de MPLA dynamiet geplaatst op de lijn tussen Teieira Soares en de grens met Congo, waardoor alle verkeer moest worden gestaakt. Volgens Portugese communiqués en Portugese persverslagen zijn in de maanden februari, maart en april 76 Portugese militairen en 50 leden van de militia gedood, terwijl 116 Portugese militairen en 50 leden van de militia werden gewond. In de periode tussen 4 mei en 5 juli werden 113 guerrilleros gedood en 14 gewond, terwijl aan Portugese zijde 10 militairen werden gedood en 47 gewond. In diezelfde periode werden 29 burgers gedood en 18 gewond.

Botswana In een commentaar op de uitslag van het referendum in Rhodesië verklaarde de president, Sir Seretse Khama, dat het besluit van de

blanke bevolkingsgroep in Rhodesië om de kans op vreedzame constitutionele vooruitgang voor de Afrikaanse meerderheid af te sluiten, de stabiliteit van geheel Zuidelijk Afrika bedreigt.

Dit commentaar werd bekritiseerd door Bathoen Gaseitsiwe, de voormalige Chief van de Bangwaketse, die op 16 juni ontslag nam en lid werd van het *Botswana National Front*. Deze ex-chief Bathoen, die door de president beschuldigd was van 'open disloyalty', had zich lovend uitgelaten over Zuid-Afrika en Rhodesië. Vice-president, dr. Q. K. J. Masire, noemde het BNF 'an unholy alliance of tribalists, feudalists and would-be Marxists'.

In zijn toespraak ter gelegenheid van de opening van de landbouwtentoonstelling in Gaborones op 20 juni, verklaarde Sir Seretse zich ontevreden over de lokalisatie van Botswana's economie. Hij zei er niet van overtuigd te zijn dat in de particuliere sector wel alles wordt gedaan om Botswana op te leiden voor verantwoordelijke functies.

Door geologen van de Zuidafrikaanse de Beers Trust is in het noorden een belangrijke diamantlaag ontdekt bij Orapa in de Kalahari, 150 kilometer ten westen van Francistown. Deze 'AK-L' beslaat een gebied van 280 kilometer. Volgens een bekendmaking in Gaborones op 10 mei zou de Beers meer dan \$30 miljoen investeren voor een productie in 1971.

Madagascar Op 26 juni is de nieuwe directe luchtlijn tussen Malawi en Madagascar via Mozambique ingewijd. Op deze datum viert de Republiek Madagascar haar negenjarig bestaan. Deze luchtverbinding, onderhouden door Air-Malawi en Air-Madagascar te zamen, is tot stand gekomen tijdens het overleg tussen de presidenten Tsiranana en Banda te Blantyre. Iedere 14 dagen wordt de verbinding met Malawi onderhouden.

Malawi De regering van Malawi heeft op 9 juni de secte der Jehova's getuigen onwettig verklaard. President Banda noemde haar 'gevaarlijk voor de belangen van Malawi'.

De Britse regering heeft zich op 6 juni in principe bereid verklaard een deel van de wegen langs de kust van Lake Malawi tussen Kota Kota en Nkata Bay te financieren. President Kamuzu Banda had

kritiek geoeffend op het aanbod van Groot-Brittannië een deel van dit traject voor haar rekening te nemen. 'De weg zou dan nergens naar toe leiden', zei de president. En hij was van mening dat 'als Groot-Brittannië dit hele stuk niet kon financieren, andere vrienden dat wel zouden doen'. De Britten, zo werd in een mededeling van de regering gezegd, hebben enkele voorwaarden aan het offer verbonden, waarover nog overeenstemming moet worden bereikt. Groot-Brittannië heeft reeds twee andere trajecten van de weg, die de westelijke oever van Lake Malawi zal openen voor toeristisch verkeer en agrarische ontwikkeling, gefinancierd.

Mozambique FRELIMO heeft nu meer dan ooit materiële en politieke steun van de Afrikaanse landen nodig, zo verklaarde een van de drie leiders, Marcelino dos Santos, op 19 juli in Dakar (waar het bevrijdingscomité van de OAU bijeen was). Volgens dos Santos heeft de bevrijdingsbeweging nu 10 000 man onder de wapenen en is éénvijfde deel van het gebied in hun handen. Volgens de president van FRELIMO's rivaal, COREMO (Revolutionair Comité van Mozambique) wordt de strijd tegen Portugal gehinderd door het gebrek aan steun van de OAU en door de moderne wapens van de Portugezen. Deze Paul Gumaue, die dit op 12 juli in Loesaka verklaarde, is van mening dat de betrekkingen met FRELIMO uitstekend zijn.

Volgens Portugese communiqués en persberichten zijn in de maanden februari, maart en april 57 militairen gedood. In de maanden april en mei werden 112 guerrilleros en 24 Portugese militairen gedood. Volgens FRELIMO zijn in april en mei meer dan 40 Portugese militairen in Cabo Delgado gedood en werden 38 Portugese voertuigen vernietigd, aldus werd op 3 juni in Dakar bekend gemaakt. Op 21 juni is een Portugese boot op de Zambesi omgeslagen waarbij 108 soldaten zijn verdrinken.

Zuid-Afrika en Portugal zijn tot overeenstemming gekomen over een verdrag t.a.v. de Cabora-Bassadam, aldus werd op 1 juli in Pretoria bekend gemaakt. Details ontbraken, maar verwacht wordt dat Zuid-Afrika bereid is duizend van de 1200 megawatt af te nemen, die de dam naar verwach-

kiezing van vijf leden van de *United National Independence Party* (UNIP) die in december 1968 een zetel in het parlement hadden verworven, ongeldig verklaard. De rechter besliste dat aanhangers van de regeringspartij, UNIP, zich hadden misdragen in die zin dat zij leden van de oppositionele *African National Congress* (ANC) hadden belet, hun nominatiepapieren in te leveren. Deze beslissing van het hoogerechtshof heeft geen invloed op de positie van de meerderheidspartij in het parlement, waar de partij 80 van de 110 zetels in het Huis van Afgevaardigden bezet.

De regering van Zambia heeft het plan bekendgemaakt om het land van die grootgrondbezitters in de zuidelijke, centrale en oostelijke provincies die daar niet zelf meer wonen, over te nemen. Oorspronkelijk bestond het voornemen, hiervoor een vergoeding volgens de huidige waarde te betalen. Dit zou aanzienlijke offers van de regering vergen en een drainage van de deviezen hebben betekend. In latere berichten wordt echter gezegd dat 'het land deze bedragen moeilijk kan missen' (het gaat hier om land dat in vroeger tijden door de eigenaars voor nog geen 40 cent per ha. is verworven en waarvoor de regering nu omstreeks f250, — per ha. vergoeding zou moeten betalen.)

President Kaunda uitte op 15 juni de beschuldiging dat Zuid-Afrika een bedrag van meer dan 2 miljoen pond sterling zou hebben uitgetrokken om de rangen van Zambia's leger- en politiemacht, het ambtelijke apparaat en de regeringspartij te penetreren en er verdeeldheid te zaaien. Op een massabijeenkomst, voor het nationale referendum verklaarde Kaunda: 'Zambia's vijanden zullen proberen, ons volk tegen zichzelf te verdelen. Spionnen zullen het land binnenkomen en hoewel sommigen worden gearresteerd zullen anderen hun werk kunnen doen. In de maanden die komen, tot de verkiezingen van september van het volgende jaar, zal hun invloed voelbaar zijn. Ze komen Zambia binnen om te vechten en ze zijn vastberaden. Onze partij zal het eerste doelwit zijn,' aldus de president, die verder meedeelde dat geheime instructies tegen deze subversie aan alle plaatselijke afdelingen van UNIP zullen worden verzonden.

Op 19 juni is bekendgemaakt dat president Kaunda's regering voldoende stemmen op zich had ver-

zameld om het referendum over een verandering van de constitutie te winnen. De president deed een beroep op het volk, de wet niet in eigen handen te nemen en geen chaos te veroorzaken door zich aan het eigendom van anderen te vergrijpen. Tegenover journalisten vertelde hij dat hoewel het referendum de weg geëffend had om 92 verlaten farms van absente landeigenaren over te nemen, het land niet beschikte over de middelen om zoveel deviezen uit te voeren.

Een regeringswoordvoerder heeft meegedeeld dat in de laatste weken van mei en juni 900 vluchtelingen uit Mozambique Zambia zijn binnengekomen. Zij zijn hun woongebieden ontvlucht daar Afrikaanse guerilleros hier strijd leverden met Portugese troepen. De vluchtelingen zijn ondergebracht in kamp Nyimba in de Oostprovincie van Zambia. Het totaal van de vluchtelingen hier bedraagt nu 2200.

Zuid-Afrika Het geschil tussen de verkramptes en verligtes is op een bijeenkomst van de parlementsleden van de NP bijgelegd, aldus verklaarde minister-president B. J. Vorster op 21 mei. Dr. A. Hertzog had zich, volgens Vorster, losgemaakt van diegenen, die een nieuwe rechtse oppositiepartij wilden oprichten. Samen met Louis Stofberg had hij onvoorwaardelijk de officiële partijpolitiek aanvaard. De minister van buitenlandse zaken, dr. H. Muller, bracht op uitnodiging van de Portugese regering van 16 tot 18 juni een officieel bezoek aan Portugal, gevolgd door particuliere bezoeken aan Londen (waar hij met zijn Britse ambtgenoot Michael Stewart sprak) en Frankrijk. (Zie verder: De uitwaartse politiek van Zuid-Afrika). De minister van defensie, Botha, bracht eveneens in de maand juni een bezoek aan Frankrijk, waar hij besprekingen voerde over wapenleveranties. Op 2 mei had Botha in het parlement verklaard dat in samenwerking met een Franse elektronische industrie de Cactus-luchtverdediging tegen laagvliegende supersonische luchtaanvallen was ontwikkeld, waarvoor de Franse regering officieel haar goedkeuring had gegeven. Het project wordt gedeeltelijk door de Franse regering gefinancierd.

Tijdens een militaire ceremonie in Kimberley onthulde de opperbevelhebber van de strijdkrach-

ten, generaal R. C. Hiemstra, op 17 juli, dat in de komende vijf jaar meer dan 2 240 miljoen dollar uitgegeven zullen worden voor de verbetering van de verdediging. Hij verklaarde dat de waarde van de huidige defensie-uitrusting 2 800 miljoen dollar bedraagt en dat de kosten voor de opleiding van de veiligheidsdiensten over de laatste vijf jaar 924 miljoen dollar hebben bedragen.

Op 2 juli werd het BOSS (Bureau van Staatsveiligheid) opgericht, toen de betreffende wijziging van de *Official Secrets Act* werd afgekondigd. Deze wetswijziging bepaalt o.a. dat '*Any person who has in his possession any ... information which relates to ... any military, police or security matter and who publishes it or directly or indirectly communicates it to any person in any manner or for any purpose prejudicial to the safety or interest of the Republic shall be guilty of an offence*'. Straf hiervoor kan oplopen tot maximaal f6 500,— boete en/of zeven jaar gevangenis. De informatie betreft '*any matter dealt with by the Bureau of State Security ... or relating to the relationships existing between any person and the said Bureau*'.

Artikel 29 bepaalt '*No person shall be permitted or ordered to furnish any evidence in any Court ... if a certificate purporting to be signed by the Prime Minister or any person authorised thereto by him ... is produced to the Court ... to the effect that the said evidence affects the interests of the State or public security*'.

Tegen deze wetswijziging zijn protesten gekomen van de journalistenvereniging, advocaten, rechters en hoogleraren (waaronder aanhangers van de regering), die de nieuwe wet beschouwen als een motie van wantrouwen in de rechtsspraak. Het BOSS opereert zelfstandig en in absolute geheimhouding (met een begroting van meer dan vijf miljoen dollar). Het hoofd, generaal J. H. van den Bergh, is direct verantwoordelijk aan de minister-president. Ministers zijn bevoegd voor de rechter bewijsmateriaal achter te houden als zij dit in het staatsbelang achten. Het BOSS heeft de bevoegdheid alle geheime informatie met betrekking tot binnen- en buitenlandse veiligheid van de staat te controleren en publicatie daarvan te straffen. Het BOSS kan personen detineren voor onbepaalde tijd, alle gesproken of geschreven verslagen van zijn

activiteiten verbieden en rechtbanken verhinderen na te gaan hoe verdachten worden ondervraagd. Het BOSS kan zekere getuigen verhinderen voor de rechter te verschijnen, zelfs getuigen, die in hun eigen verdediging optreden.

Krachtens een nieuwe perswet heeft de controlecommissie voor publikaties de bevoegdheid gekregen om een periodiek voorgoed te verbieden, dat een artikel publiceert, dat geacht wordt '*undesirable*' te zijn. De minister van economische zaken heeft de bevoegdheid gekregen om een fusie tussen uitgevers van periodieken te verbieden.

De hoofdredacteur van de *Rand Daily Mail*, Laurance Gandar, en de hoofdverslaggever Benjamin Poggrund, werden op 10 juli in Johannesburg schuldig bevonden aan publicatie van '*false information*' over gevangensterstanden. Het proces, dat op 1 november vorig jaar begon, eindigde op 11 juli toen Gandar werd veroordeeld tot duizend gulden boete of zes maanden gevangenis en Poggrund tot zes maanden gevangenis. Beide gevangenisstraffen werden voorwaardelijk opgelegd met een proeftijd van drie jaar. Ook de uitgever, de *South African Associated Newspapers*, werd veroordeeld tot f1500,— boete. Gandar en Poggrund maakten op 25 juli zonder verder commentaar bekend dat zij tegen dit vonnis niet in hoger beroep zullen gaan.

Na zes jaar verblijf op Robbeneiland werd Robert M. Sobukwe, president van het verboden PAC, op 13 mei naar Kimberley overgebracht. Het is hem verboden de stad (en 's nachts zijn huis) te verlaten. Hij mag geen vergaderingen bijwonen of toespreken; hij mag geen interviews toestaan of meewerken aan publikaties, zijn woorden mogen niet worden aangehaald. Dezelfde dag werd bekend gemaakt dat minstens veertien Afrikanen, waaronder Winnie Mandela, de echtgenote van de tot levenslang veroordeelde ANC-leider, Nelson Mandela, in Soweto (bij Johannesburg) gearresteerd zijn en gedetineerd worden. Volgens het hoofd van de politie, generaal J. P. Cous, was het verboden ANC weer begonnen met ondergrondse activiteiten. In juni was het aantal recentelijk gedetineerde Afrikanen opgelopen tot 40. Ook twee studenten (Britse onderdanen) werden in mei gedetineerd: de 24-jarige Philip Golding en de 21-jarige John

Schlapobersky. Op 22 juli maakte de openbare aanklager van de Transvaal bekend dat op 4 augustus tegen zes Afrikanen een proces begint op beschuldiging van sabotage. In Kaapstad werd in de eerste week van juni de Moslimleider, Imam Abdullah Haron gedetineerd.

In hoger beroep werden op 5 juni negen Afrikanen en een Kleurling in Kaapstad vrijgesproken, die op 18 november vorig jaar elk tot drie jaar gevangenis waren veroordeeld wegens subversieve activiteiten, als leden van de ondergrondse PAC-beweging, Poqo. Zij werden vrijgesproken wegens de onbetrouwbaarheid van de getuigen à charge en wegens weigering van de districtsrechter van Oudtshoorn om getuigen à décharge te horen. In Grahamstown begon op 23 juni het proces tegen 24 Afrikanen, die ervan werden beschuldigd leden van Poqo te zijn en alle blanken in Graaf-Reinet te hebben willen vermoorden. Een dam zou worden opgeblazen, telefoonraden doorgesneden, electriciteitscentrales vernield en drinkwater vergiftigd. Zij verklaarden onschuldig te zijn. Op 2 juli werden twaalf van hen vrijgesproken en de overige kregen straffen variërend van een tot zeven jaar gevangenis.

Dr. Pascal Ngakane (schoonzoon van wijlen Lutuli) werd krachtens een afkondiging in de staatscourant, op grond van de wet op de onderdrukking van het communisme, voor de tijd van vijf jaar verboden enige politieke vergadering bij te wonen. Vroeger werkzaam als arts in Durban, werd Ngakane in 1964 tot drie jaar gevangenisstraf

veroordeeld wegens een poging de ANC te doen herleven. Sinds 1967 was het hem al verboden politieke vergaderingen bij te wonen.

Nadat de salaris-schalen voor artsen op 16 mei waren opgetrokken, trokken de Afrikaanse, Indische en Kleurlingen-artsen in Natal hun eerder ingediende ontslaanvraag in. Zestig van hen waren daar twee dagen eerder al toe overgegaan, na de waarschuwing van Natal's administrateur, T. J. A. Gerdener, dat zij aan het eind van de maand ontslagen zouden worden. Uit solidariteit met de artsen-actie, diende op 16 mei een blanke vrouwelijke pathologe haar ontslag in.

Aan het universiteitscollege voor Afrikanen in Turfloop (Transvaal) hebben 354 van de 541 studenten op 7 mei een petitie aan rector F. G. Engelbrecht aangeboden, waarin zij verzoeken om toestemming voor aansluiting bij NUSAS, de voornamelijk engelstalige studentenunie.

Op 80-jarige leeftijd overleed op 31 mei Joshua François Naudé, van 1961 af president van de senaat. In 1948 werd Naudé voorzitter van de Volksraad. Tussen 1950 en 1958 was hij achtereenvolgens minister van Posterijen en Telegrafie, Gezondheid, Financiën en Binnenlandse Zaken. In 1967 was hij waarnemend staatspresident. Tot zijn opvolger werd op 6 juni unaniem gekozen de 66-jarige senator Jan de Klerk, die daarvoor ontslag nam als minister van nationaal onderwijs en culturele zaken. In die functie werd hij opgevolgd door J. van der Spuy, de huidige ambassadeur in Wenen.

De uitwaartse politiek van Zuid-Afrika

De uitslag van het Rhodesische referendum van 20 juni (zie onder Rhodesië) heeft in Zuid-Afrika positieve commentaren uitgelokt. Algemeen werd gevoeld, dat hiermee een stevig bewijs was geleverd dat de regering van Ian Smith het vertrouwen van de blanke bevolking geniet. Bovendien werd de uitslag beschouwd als een uitdrukkelijke afwijzing van de zogeheten 'imperiale factor', aangezien de grote meerderheid van de blanke Rhodesiërs politiek niets meer met Groot-Brittannië te maken wilde hebben, waaruit dus blijkt dat de Britse politiek van sancties niet geleid heeft tot de verwachte tweedracht, maar tot eenheid. Toch schreven Afrikaner-bladen als *Die Beeld* (22 juni 1969) en *Die Burger* (21 juni 1969) dat Zuid-Afrika er goed aan deed zich afzijdig te blijven houden in het conflict en Rhodesië niet *de jure* moest erkennen. *Die Transvaler* (24 juni 1969) sprak van

de noodzaak dat Rhodesië en Groot-Brittannië toch tot een schikking komen. Het is duidelijk, dat de Zuidafrikaanse regering niet onverdeeld ingenomen is met deze overweldigende meerderheidsuitslag, die (hoe het ook wordt gecamoufleerd) een uitslag is ten gunste van de invoering van apartheid in Rhodesië. Want Zuid-Afrika heeft er (evenals Portugal trouwens) weinig belang bij, dat de betrekkingen tussen Salisbury en Londen gespannen blijven. Voor Zuid-Afrika is een Rhodesië, dat op goede voet staat met Groot-Brittannië van groter belang dan een Rhodesië dat de apartheidspolitiek overneemt. Met andere woorden: Zuid-Afrika stelt weinig prijs op de export van zijn (vurig verdedigde) nationale beleid, zeker niet naar een land als Rhodesië waar de getalsverhouding tussen blank en zwart nog ongunstiger uitvalt dan voor de blanken in Zuid-Afrika. Zo waarschuwde *Die Burger* (23 juni 1969) dat de Rhodesische blanken toch uiteindelijk zelfbestuur en vrijheid zullen moeten geven aan de Afrikanen, die numeriek zestien keer zo talrijk zijn. Maar was die getalsverhouding ongeveer gelijk aan die van Zuid-Afrika, dan nog zou inlijving van Rhodesië als een soort zesde provincie (Zuidwest-Afrika is niet in rechte, maar wel in feite als de vijfde provincie geannexeerd) veel bezwaren oproepen, juist bij de meest fervente apartheidsvorstanders³. Die inlijving zou dan namelijk het anglofone (en ondanks alles cultureel nog anglofiele) blanke deel van de bevolking versterken ten nadele van de Afrikaners. En hoe sterk nog steeds die achterdocht tegen de Engelse invloed is, blijkt ook uit het (nu ogenschijnlijk bijgelegde) conflict tussen de verkrampes en verligtes binnen de Nasionale Party.

De verkrampes o.l.v. oud-minister dr. A. Hertzog, verwijten premier Vorster c.s. een te liberale politiek van toenadering tot de engelsprekende blanken in Zuid-Afrika, want – zo menen zij – daarmee wordt de fusie en samensmelting van beide blanke groepen beoogd. Dat bijvoorbeeld de oppositie in de Volksraad instemde met het buitenlandse beleid van de NP, is voor de verkrampes een aanwijzing, dat daarmee een verkeerde weg is ingeslagen. Vanuit hun standpunt bezien niet onlogisch, concluderen de verkrampes dat het uitwaartse beleid van de opening naar het Noorden, indien succesvol, tot de ondergang van het Afrikanerdom als afzonderlijke eenheid moet leiden. De verkrampes voelen weinig voor de nieuwe lijn van toenadering tot de zwart-Afrikaanse staten en zij schrikken terug voor uitlatingen als die van de minister van informatie, dr. C. P. Mulder (*Transvaler* 25 juni 1969), dat de Afrikaners bij uitstek geschikt zijn voor een roeping buiten de grenzen van het eigen volk, omdat zij in merg en been 'Afrikalanders' zijn. Volgens de *Daily News* (8 mei 1969) hebben zowel verkrampes als verligtes gelijk. Terecht zijn de laatsten van mening dat buitenlandse vriendschappelijke betrekkingen indirect helpen om het blanke gezag in Zuid-Afrika te handhaven, terwijl de verkrampes gelijk hebben want deze nieuwe vriendschappen betekenen onvermijdelijk dat traditionele opvattingen worden opgebroken.

Zuid-Afrika's diplomatie wordt geconfronteerd met de (enigszins paradoxale) situatie, dat invoering van de apartheid in Rhodesië als een morele overwinning voor haar traditionele binnenlandse politiek kan worden beschouwd, maar dat die invoering de uitwaartse politiek van een opening naar het Noorden in gevaar brengt (zoals ook het Nederlandse maandblad *Zuid-Afrika*, nr. 6 van juni 1969, p. 84 opmerkt). Deze fundamentele kloof tussen binnen- en buitenlandse politiek houdt de tegenstelling tussen verkrampes en verligtes in stand. Het is dan ook geen

wonder, dat de regering (die tot de verligtes behoort) het voorstelt alsof er met die uitwaartse politiek in wezen niets nieuws aan de hand is. De traditionele buitenlandse politiek was al sinds 1948 gericht op samenwerking met de Zwartafrikaanse staten, zo wordt herhaaldelijk verklaard. In een poging om deze opvatting te verdedigen schrijft prof. G. C. Olivier van Pretoria in zijn artikel 'Apartheid in Suid-Afrika Se Buitenlandse Beleid' (*Tydskrif vir Rasse-aangeleenthede*, jr. 20, april 1969, nr. 2, pp. 93-99 op p. 95) 'Buite- en binnelandse beleid het... 'n gemeenskaplike basis, en waar binnelandse beleid gewoonlik van deurslaggewende aard is, spreek dit vanself dat die buitelandse beleid daarby aangepas moet word'. Aangezien de NP niet kan toegeven dat zijn rassenbeleid de laatste twintig jaar ingrijpend gewijzigd is, moet Olivier wel stellen dat (p. 95) 'mense misgis hulle... as hulle dink dat ons Afrika beleid oor die afgelope twee dekades radikaal verander het'. Maar dit standpunt is bij een vergelijking van het buitenlandse beleid van de toenmalige minister van BZ, Eric Louw en van zijn opvolger, de diplomaat dr. H. Muller, niet goed vol te houden. Inderdaad werd door Louw destijds ook verklaard, dat de betrekkingen met de jonge Afrikaanse staten van vriendschappelijke aard waren, maar er was toen zeker geen sprake van 'wederzijdse vriendschap en erkenning van soevereiniteit en rechten, gecombineerd met interstatelijk contact gebaseerd op absolute gelijkheid', zoals het beleid ten opzichte van Afrika nu meestal wordt geformuleerd. De verandering kwam, toen uit de toegenomen invloed van de Afro-Aziatische landen in de Verenigde Naties bleek, dat een passieve diplomatie ten opzichte van Afrikaanse landen geen verbetering bracht in Zuid-Afrika's positie. Onder druk van het (niet openlijk erkende) isolement en uit de (nauwelijks uitgesproken) vrees voor toenemende guerrilla-activiteit in Zuidelijk Afrika, heeft de regering de buitenlandse bakens verzet: op zwart-Afrika werd een diplomatiek offensief van goede nabuurschap gericht. Maar in Olivier's opvatting blijft het binnenlandse beleid doorslaggevend, en aangezien dat niet zal veranderen (volgens hem zal de afzonderlijke ontwikkeling 'steeds 'n steen des aanstoots vir die buitewêreld... bly') moet Zuid-Afrika zijn machtspositie versterken. Olivier (a.w. p. 97) zoekt die in vergroting van de militaire stootkracht, versterking van Zuid-Afrika's economische positie en van andere 'fisiese magselmente'. Hij ontwijkt de vraag of de buitenlandse politiek van de opening naar het Noorden kan slagen, zolang het binnenlandse beleid daarmee in tegenspraak is.

De uitwaartse politiek van de opening naar het Noorden is een diplomatiek offensief uit welbegrepen eigenbelang, en ter ondermijning van het dreigende zwart nationalisme. Daarmee zijn ontegenzeggelijk successen geboekt: Malawi onder Banda, Swaziland onder Sobhuza II, Lesotho onder Jonathan en (zij het in mindere mate) Botswana onder Sir Seretse zijn satellieten, klantenstaten, buffers of invloedszones van Zuid-Afrika. Met name op Malawi richt zich het nieuwe beleid. Met dat land zijn diplomatieke betrekkingen aangeknoopt en bovendien wordt technische en financiële hulp gegeven voor de bouw van Lilongwe, Malawi's ontworpen hoofdstad. Dit levert militaire en economische voordelen op, maar ook een propagandistisch voordeel: Zuid-Afrika toont zich hiermee bereid, als rijk, technisch ontwikkeld land, de zozeer begeerde ontwikkelingshulp te geven, waar andere landen wellicht zouden weigeren. Mislukt dit cruciale experiment in Malawi, dan bestaat er een goede kans dat daarmee ook de politiek van de opening naar het Noorden als

mislukt moet worden beschouwd (*Frankfurter Allgemeine Zeitung* van 12 mei 1969). Maar naast deze hulpprogramma's aan reeds bestaande klanten-staten, richt Zuid-Afrika zijn offensief ook op staten elders in Afrika, zoals op Madagascar. (Muller verklaarde op 7 mei in de Volksraad dat bovendien rechtsstreekse contacten gelegd zijn met een aantal Afrikaanse landen, maar hij wilde die niet met name noemen).

Andere facetten van dit buitenlandse beleid zijn het verbreiden van dit nieuwe Zuidafrikaanse imago als Afrikaanse hulpverlener in de (sceptische) Westerse wereld en de toenadering tot een aantal geselecteerde Zuidamerikaanse landen als Brazilië en Argentinië en tot staten als Australië en Nieuw-Zeeland. Hierbij wordt een en de zelfde tactiek toegepast: de problematiek van Zuidelijk Afrika als geheel wordt in de ideologische sfeer getrokken. Nadruk wordt gelegd op het belang van Zuid-Afrika voor de strijd tegen het communisme. Zo pleitte de opperbevelhebber van het leger, generaal R. C. Hiemstra, op 5 juli in Pretoria voor een herziening van het Westerse beleid, nu door de Britse militaire terugtrekking ten oosten van Suez, een machtsvacuüm was ontstaan in de zeeën rondom Afrika, waar communistische oorlogsschepen waren gesignaleerd (zie ook het artikel 'Portugal en s.a.' van de Canadese hoogleraar R. Pattee in *Bulletin*, nr. 6, juli 1969, pp. 233-248, die Zuid-Afrika essentieel acht voor een 'wêrldwijde verdedigingsplan'. Dit is ook de kern van Muller's recente toespraken, zoals die in Lissabon op 16 juni tijdens zijn officiële bezoek, toen hij de gesneuvelde Portugese soldaten memoreerde, die hun levens hadden geofferd in de strijd tegen communistische subversie van Afrika. Deze benadering vindt ook in NAVO-kringen al aftrek, zoals blijkt uit een artikel van E. S. Virpsha in het blad, *NATO's Fifteen Nations*, (met instemming geciteerd in *Southern Africa* van 21 juni 1969) waarin gepleit wordt voor het opnemen van 'Southern Africa ... as the Southern flank of the NATO defence system, the Cape being the crucial link integrating the Europe-Atlantic zone with the SEATO Far Eastern defence complex'. Tot nu toe wordt door de genoemde landen in het zuidelijk halfmond (Brazilië, Argentinië, Madagascar, Nieuw-Zeeland en Australië) uitdrukkelijk ontkend, dat er sprake zou zijn van nauwere (militaire) banden met Zuid-Afrika, maar dat er pogingen in die richting worden ondernomen, is waarschijnlijk.

Een ander middel, waartoe Zuid-Afrika zijn toevlucht neemt om in de westerse wereld zijn positie te versterken, is (naast de ideologisering van het conflict) steun aan sympathiserende organisaties in het Westen. Diplomaten in Pretoria (volgens de *Economist* van 10 mei 1969) verwachten dat er steeds meer geld zal gaan vloeien naar pro-blanke organisaties als de American Southern Africa Council, de American African Affairs Association, het Anglo-Rhodesian Front en het National Front en wellicht ook naar zwarte extremistische bewegingen. Maar de kern van de uitwaartse politiek ligt toch in Afrika (Olivier, a.w. p. 98). De recente overbrenging van Sobukwe (president van het verboden Pan African Congress van Robbeneiland naar Kimberley (waar hij overigens beperkte bewegingsvrijheid geniet) zou daarmee verband houden. Ten eerste moest ieder jaar in de Volksraad gesproken worden over voortzetting van zijn detentie, hetgeen een anti-propagandistisch effect had voor de uitwaartse politiek. Maar ten tweede lijkt het erop, alsof de regering, in een poging tot appeasement van het anti-communistische deel van Afrika, de PAC-aanhangers

relatief meer ruimte wil laten. Deze hypothese vindt voedsel in een aantal recente rechtsgedingen, waarbij PAC-aanhangers aanmerkelijk lichtere straffen kregen, dan aanhangers van het (eveneens verboden) ANC, dat in Zuid-Afrika voor communistisch wordt gehouden (zie het chronologisch overzicht hierboven).

Intussen onderschatten de onafhankelijke Afrikaanse staten het mogelijke effect van deze uitwaartse politiek niet, getuige het Loesaka-manifest van 16 april jl. (zie *Kroniek van Afrika*, 1969/2, pp. 93 en 94). Weliswaar noemde Muller dit (volgens het AFP van 7 mei) in de Volksraad een bewijs voor een meer realistisch standpunt van sommige Afrikaanse staten (een opvatting die aanvanke-lijk ook gedeeld werd door de Suid Afrikaanse Uitsaai Korporasie), maar de meeste commentatoren zagen hierin toch een barricade tegen de opening naar het Noorden en een poging om op beredeneerde wijze het gebruik van geweld tegen de blanke minderheidsregeringen van Zuidelijk Afrika te verdedigen (hoezeer dit gevoeld werd in pro-blanke kringen, bewijst het Britse blad, *Southern Africa*, van 7 juni 1969 in een fel commentaar over dit 'Infamous document... a classic of doublethink of the most naieve kind'). Het manifest (dat, naar verluidt, vooral is opgesteld door Kaunda van Zambia en Nyerere van Tanzania) is een duidelijke poging om te verhinderen, dat de nieuwe uitwaartse politiek van Zuid-Afrika (om een wig te drijven in de toch al vrij machteloze OAU), zal slagen. En aangezien deze politiek een innerlijke tegenspraak vertoont met het binnenlandse beleid (gericht op steeds krachtiger onderdrukking van de buiten-parlementaire oppositie) is een belangrijke vraag of de tegenstelling tussen de verkrampes en verligtes werkelijk is overbrugd. Want mede van het antwoord daarop zal afhangen of de opening naar het Noorden kans maakt.

klr

Zuidwest-Afrika In een petitie aan de VN-dekolonisatiecommissie van 24, die van 10 tot 17 mei bijeen was in Loesaka (Zambia), verklaarde SWAPO: 'Is there any need really to point out that three United Nations missions, the last of which was the Council of Namibia dispatched to effect UN-takeover, have failed in the face of South African threats?' Volgens SWAPO hebben Zuidafrikaanse troepen in oktober 1968 uit wraak voor een guerrilla-aanval 200 burgers gedood. Meer dan 400 personen werden gearresteerd en voor detentie naar Pretoria gevlogen. Volgens SWAPO vluchtten 2000 personen naar Zambia. In de petitie wordt verklaard dat Zuid-Afrika zijn militaire kracht in de Caprivi-strook nog steeds opvoert.

Op 3 juli nam de dekolonisatiecommissie een consensus aan, waarin de Veiligheidsraad dringend wordt verzocht stappen te nemen om Zuid-Afrika te dwingen zich te houden aan vroegere uitspraken van de Veiligheidsraad en de Algemene Vergade-

ring van de VN die de intrekking van het mandaat tot onderwerp hebben. Reserves tegenover deze concensus werden aangetekend door VS, VK en Ivoorkust.

Op verzoek van de elf leden tellende raad voor Namibië kwam de Veiligheidsraad op 30 juli in spoedzitting bijeen.

Op 1 juli begon in het hooggerechtshof van Windhoek het proces tegen acht Ovambo, die krachtens de wet op het terrorisme beschuldigd werden van terroristische samenzwering. De acht verdachten, die tussen de 20 en 30 jaar oud zijn, worden er verder van beschuldigd lid te zijn van de SWAPO en in Tanzania, de Sovjet-Unie en de VAR een guerrilla-opleiding ontvangen te hebben. Zij zouden zich schuldig gemaakt hebben aan wapensmokkel en het inrichten van clandestiene kampen op Zuidwestafrikaans grondgebied als bases voor sabotage en terrorisme.

eilanden

Komoren Het hoofd van de regeringsraad, Said Mohamed Cheikh, op vakantie in Frankrijk, verklaarde op 25 juli in Parijs, na een bezoek aan president George Pompidou, dat de Franse regering volledig begrip had getoond voor de problemen van de eilandengroep, die ontstaan zijn door een verlaging van de wereldprijs voor vanille en reukplanten (de voornaamste bronnen van inkomsten) en door de weinig ontwikkelde economische en sociale uitrusting. Hij verklaarde dat deze problemen bij zijn bezoek in de herfst weer zouden worden bestudeerd.

Mauritius De pogingen om tot een coalitie-regering te komen tussen de regerende *Labour Party* en de oppositionele *Mauritius Social Democrat Party* zijn mislukt, zo werd op 2 juni door minister-president, Sir Seewoosagur Ramgoolam, bekend gemaakt. Volgens de oppositieleider, Gaetan Duval, had de regering de onaanvaardbare voorwaarde gesteld, dat de algemene verkiezingen (die op zijn laatst in 1972 moeten worden gehouden) vijf jaar zouden worden uitgesteld.

Duval, die ook burgemeester is van Port Louis, zou op 15 juni een vergadering toespreken, maar de regering verbood daags tevoren alle politieke bijeenkomsten. De desondanks bijeengekomen menigte werd door de politie met behulp van traangas verdreven.

Na zijn bezoek aan Madagascar verklaarden Sir Seewoosagur en president Tsiranana in een gezamenlijk communiqué dat zij volkomen identieke opvattingen hebben over internationale problemen en over de politieke, economische en sociale banden tussen beide staten.

Bij aankomst in Parijs op 28 juli voor een vierdaags bezoek verklaarde Sir Seewoosagur dat hij gekomen was om 'eens te meer de hoop uit te spreken voor nauwere economische, culturele en sociale samenwerking' met Frankrijk. Hij voerde besprekingen o.a. met de Franse minister-president Jacques Chaban-Delmas. Daarbij was ook ter sprake gekomen de oprichting van een associatie van Franssprekende eilanden in de Indische oceaan. Mauritius werd het 20ste lid van de Internationale raad van de Franse taal.

Een renteloos voorschot, van vijf miljoen pond sterling, terug te betalen over 25 jaar, werd door de Britse regering op 25 juli beschikbaar gesteld voor ontwikkelingsprojecten.

Seychellen De speciale dekolonisatiecommissie van 24 van de VN heeft een reeks conclusies getrokken over de Seychellen en St. Helena, die beide door Groot-Brittannië worden bestuurd. Aanbevolen werd dat stappen worden ondernomen om de macht over te dragen aan vrij gekozen vertegenwoordigers van de bevolking. Ook dient de economische kloof tussen rijk en arm te worden overbrugd en moet de infiltratie van buitenlandse economische belangen en buitenlandse kolonisten (vooral afkomstig uit Zuid-Afrika), worden voorkomen, aldus werd op 24 juni door de VN bekend gemaakt.

St. Helena zie onder Seychellen.

noten

¹ Vgl. P.M. Holt. *A modern history of the Sudan*, London 1961, p. 182.

² Het programma zette Nimeiry uiteen in een gesprek met Eric Rouleau; zie: *Le Monde* 2 augustus 1969.

³ Een ander dilemma voor Zuid-Afrika vormen de Portugese kolonies Angola en Mozambique. Hoewel Zuid-Afrika daar grote economische en militaire belangen heeft, is handhaving van Portugals onverkorte macht daar meer in het voordeel van Zuid-Afrika dan nauwere politieke banden met de plaatselijke blanke bevolking. Een eventuele (nauwelijks te verwachten) liberalisatie van Portugals Afrika beleid of een verzwakking van Portugals militaire positie, zou tot een UDI-situatie à la Rhodesië (of destijds in Algerije) kunnen leiden, waarbij de Portugese kolonisten en het leger nauwere aansluiting bij Zuid-Afrika zouden zoeken. Zo gezien zou een versterking van Zuid-Afrika's militaire en economische positie zelfs een bedreiging van het Portugese kolonialisme inhouden. Dat zou voor Zuid-Afrika (behalve verlies van satellietstaten) ook kunnen betekenen een verzwakking van de uitwaartse politiek.

some characteristics of Tanzania's second Five-Year Plan.

j. j. sterkenburg*

1 Introduction

The second Five-Year Plan of Tanzania, which will cover the period 1969-1974, has recently been announced by President Julius K. Nyerere of the United Republic. On the one hand, this new Plan is a continuation of the long-term goals as set in the first Plan, while on the other it seems to embody a number of definite changes. These changes are the result of two factors: the experience gained during the implementation of the previous Plan and the socialist policy of the country, which since 1967 has assumed a more definite and detailed character.

The most important features of the second Five-Year Plan will be discussed in their relation to these two factors although it should be added that both causes cannot always be separated. The Arusha Declaration in which the socialist policy of Tanzania was expounded, was drawn up after it became apparent that the economic development hitherto did not effect the desired social-economic situation envisaged by the leaders of the country. The increase in wealth mainly accrued to a small privileged group. Before discussing the most important features of the new Plan, it would be expedient to evaluate the performance of the first Plan and – very briefly – give the main characteristics of Tanzania's socialist policy.

2 Performance of the first Five-Year Plan

In the President's introduction to the first Plan, the most important long-term objectives of Tanzania's development policy were formulated as follows:

'By 1980-

- 1 to raise our per capita income from the present £19 6s. to £45; 1)
- 2 to be fully self-sufficient in trained manpower requirements;
- 3 to raise the expectation of life from the present 35 to 40 years to an expectation of 50 years. (*Five Year Plan*, 1964: viii).

The Plan, which has just run its course, would be the first step towards a realization of these aims. By 1970 it had to realize amongst other objectives, a 50% increase in the average per capita income. To what extent were the Tanzanians successful in implementing the objectives of the first Plan?

At present it is rather difficult to supply exact figures, since this period has only just terminated. The calculation of final figures regarding the first Plan's achievements will be hampered by the difficulty of obtaining reliable statistics, and they will in all probability not be known before late 1970.

On the basis of the information at hand, it has been estimated that investments were realized for about 90%, but that the actual achievement will be 75% of the target.

In order to achieve the desired increase in the per capita income, a growth rate of the gross domestic product of 6.7% per annum was necessary. The actual growth, however, appeared to be between 4.8 and 5.2% per annum. In addition, the population growth was much greater than

* Research-follow of the Afrika-Studiecentrum

expected at the time of drawing up the plan. Here we immediately encounter one of the causes responsible for the failure to fulfil one of the main objectives. The population census for 1967 showed a figure of 2 million over and above the total population expected, and also revealed that the annual population growth was nearer to 2.7% than the 2.2% which formed the basis for planning.² This has consequences for the target figure of the per capita income: Firstly, the assumed starting point of 386 shillings per capita per year, exceeded the actual figure considerably, since the gross national product had to be divided among a greater number of heads. Secondly, the increase was less than planned, because the annual growth of the national product had to be divided among a number increasing at a faster rate than anticipated. If the actual growth of the gross domestic product amounted to 5.2%, and the annual population increase to 2.7%, then a mere 2.5% was left for the annual increase in per capita income.

A second very important cause contributing towards the lag in achievement was the shortage of funds to finance the development plans of the Tanzanian government.

Firstly, there was a considerably lower rate of external financing than foreseen. External financing consists of foreign investments through government and private enterprise, loans, gifts and technical aid. The aim was to finance 78% of the investments under the first Five-Year Plan with money from abroad. Only 22% would have come from local sources. Tanzania's principled policy, in casu its foreign policy, caused this to be a failure.

This issue has a general and a specific aspect. Generally, one can assume that more foreign investments would have been forthcoming if the country had adopted a pro-Western line. More specific was the non-realization of promised aid, due to conflicts with important money-lending countries. The dispute with Western Germany about the opening of a consulate by the DDR in Zanzibar springs to mind. As a result the promised aid to the development of the Kilombero valley did not materialize.

Furthermore, there was the severance of diplomatic ties with Great Britain about the Rhodesian issue, which led to the freezing of an interest-free loan of £7.5 million agreed upon between the two governments³ (*Nyerere*, 1966).

Yet this issue also had its positive aspects. It resulted in Tanzania now financing 65% of her development plans from her own resources. This had a definite influence on the formulation of the concept of self-reliance, which was incorporated as a principle of the second Five-Year Plan. It also had a salutary effect on the real independence of the country.

Tanzania was thus forced to finance the development projects to a greater extent than visualized from local sources, but here too there were obstacles. The money needed for investment had to be obtained in particular from the export of Tanzanian products. Yet some important export products, e.g. sisal, added less to the coffers than expected, as a result of the sharp decline in prices on the world market.

The drop in price of sisal was dramatic. This product, until recently the most important export product of Tanzania, registered a 50% decrease in price during the period 1963-1968.

In 1963 Tanzania exported for about 453 million shillings; in 1967 this had fallen back to 201

million shillings. The unit export price for coffee also shows a continual decline since 1964. The total value of domestic export could however be maintained at the same level for this product, because of the increase in production. Cotton too showed a decrease in price per unit, but for this product the total export value has increased (with the exception of 1967).

The table below gives the unit export price indices (1960 = 100) and the value of domestic exports in the period 1962-1967 for Tanzania's principal commodities:

	Table					
	1962	1963	1964	1965	1966	1967
Export price indices						
Cotton, raw	99.9	98.7	97.9	97.3	90.9	92.6
Coffee, unroasted	87.6	89.9	114.9	105.1	103.2	91.4
Sisal, fibre	96.5	142.8	142.0	91.3	80.7	66.7
Cashew nuts	68.2	81.2	101.4	111.5	121.4	114.1
Cloves	95.3	95.3	95.4	95.2	90.8	92.5
Tea	113.5	106.6	97.4	98.3	99.4	99.4
Value of domestic exports (in mln. shs.)						
Cotton	148	214	198	244	350	251
Coffee	132	137	221	172	301	237
Sisal	315	453	437	286	235	201
Cashew nuts	47	40	66	83	100	92
Cloves	42	61	43	46	74	90
Tea	32	31	31	29	45	43

Source: *The United Republic of Tanzania: Background to the Budget, An Economic Survey, 1968-69*, Dar es Salaam, 1968, p. 18-19.

From this table, it is quite obvious that the drop in price of sisal had such an effect on the income of Tanzania that the increased export value of the other products was to a large extent, if not completely nullified.

A third factor responsible for the failure to achieve the objectives was the shortage of skilled manpower. Admittedly, of the three main aims stated for 1980, the country was most successful in manpower training.

Thus, with great satisfaction mention is made that the 'localization'⁴ of the senior and middle grade civil service posts has risen from 26.1% in 1961 to 79.3% in 1968. Yet this process does not necessarily coincide with a qualitative improvement. A passage from President Nyerere's speech when he introduced the new Five-Year Plan gives an indication of the deterioration in the quality of service: 'At the moment our public services leave very much to be desired in this respect and I think the position has got worse rather than better in recent years' (*The Standard*, May 29, 1969). Nor does

the percentage reveal anything about the type of function which was taken over by Tanzanian citizens in the period mentioned.

Particularly in a number of sectors of the economy pertinent to the development of the country, there is still a strong dependence on the services of foreign experts (technicians, soil experts and other agricultural specialists). A passage in the new Plan refers to this: 'There are weaknesses, however, in some areas. Within the overall university entry total a shortfall has occurred in science-maths. based subjects ...'. (*Second Five-Year Plan*, 1969: 22).

Finally, the failure of the 'transformation approach' in the agricultural development of the country – the settlement schemes – was an important factor in the non-realization of the aims. This transformation approach was recommended by the Mission of the International Bank for Reconstruction and Development in the report which it presented to the Tanzanian Government in 1960. 'To achieve more rapid progress, something more is required, whether through intensive campaigns in settled areas, involving a variety of co-ordinated measures, or through planned and-supervised settlement of areas which are at present un-inhabited or thinly inhabited. In fact, the Mission judges that the second of these approaches is in general the more promising in the present conditions of Tanganyika'. (*IBRD Report*, 1960: 115).

Subsequently, this report lays special emphasis on further research and experiments, before implementing this approach on a large scale. Moreover, in the first Five-Year Plan, President Nyerere emphatically states that high demands will be made on the farmers in the settlement schemes:

'I hope that nothing I have ever said on these new settlement schemes leads people to believe that these settlements are going to be comfortable and have everything they want from the beginning. They will not. They will be pioneers, and that is always hard'.

'Nevertheless, as the most important reasons for the failure are mentioned:

- lack of thorough economic studies
- insufficient efforts of the settlers
- extremely high subsidies

(*Dumont*, 1969: 135-137.)

The Tanzanian Government concluded that the settlement schemes had failed to provide the impetus to a widespread structural change in the rural areas. Consequently, in 1966 it decided to discontinue this type of development approach.

Of the main objectives for 1980, the increase in per capita income envisaged under the first Five-Year Plan, failed to materialise, while considerable success was achieved in respect of manpower training. Very few details are however available on the planned increase of the expectation of life. It is very difficult to obtain reliable information in this field.

To a large extent these data will have to be provided by the 1967 population census. Yet one can expect that of all data collected during the census, those on mortality which form the basis for calculating the life expectancy, will be among the least reliable⁵.

But more important, the growth which was in fact realized, was not distributed proportionally among the population. The urban population and the wage earners – two groups which to a large

extent coincide –, received an unequally large portion of the increased wealth. Even within the group of wage earners, the differences in income between the highest and lowest paid categories became larger. The report presented by the ILO to the Tanzanian Government in 1967 stresses this point. It does not only state that the differences in income showed a greater divergence, it also concludes that the increased wealth of the non-agricultural 10% of the working population was in actual fact paid for by the smallholders, who constitute 90% of all Tanzanians.

‘The result, however, appears to have been that the main cost of increased wages has been borne by the smallholders who comprise at least 90% of the working population’. (ILO Report, 1967: 5; see also *van de Laar*, 1968.)

Such a development is not unique for Africa, nor for the many other developing territories outside Africa. Characteristic for Tanzania, however, is the fact that it will take serious steps to bring about a change in this situation. (See *Government Paper No. 4-1967*; also *Doornbos*, 1969.)

3 The socialist policy

Even before the publication of the ILO Report, in which it was so explicitly stated that the fruits of the increasing wealth became the portion of only a small group, the Tanzanian Government had embarked on a policy to obviate too glaring differences in wealth. At a meeting of the only political party, TANU, which took place in Arusha in January 1967, the principles of the socialist policy were clearly formulated. They were laid down in the Arusha Declaration and later applied to the important sectors of education and agriculture in ‘Education for Self-Reliance’ and ‘Socialism and Rural Development’. The cardinal features of this policy can be summed up as follows:

Tanzania strives after a classless socialist society, in which the most important means of production are under the control of the peasants and workers, either through the Government or through the co-operatives. Like many other African nations the Tanzanians are engaged in a war on poverty. Hitherto, they have depended too much on money as the most potent weapon in this campaign. This was the wrong approach, since the country was poor and the money had to be collected from the pockets of the Tanzanian taxpayers. Foreign aid was one source of obtaining finances, but here Tanzania encountered the problem that the rich countries could never provide enough money to finance the development to the desired extent. Moreover, foreign aid, in whatever form, only threatens the independence of Tanzania. The conclusion is inevitable: not money, but the toil of the people must bring about the development.

Parallel with the emphasis on money is the accent on industry and as a result of it on urban development.

This must also change. The trend must be towards agriculture and rural development. Development through the toil of the people implies self-reliance. Yet for real self-reliance, control over the most important sectors of the own economy is a fundamental necessity. The nationalization of key industries in 1967 was a logical result of this.

These political principles also find their reflection in the second Five-Year Plan.

4 The main characteristics of the new Five-Year Plan

On the one hand, the new Plan entails a continuation of the course followed during the first Five-Year Plan, and on the other it shows a marked deviation. The general aims have remained unchanged. The rate of growth of the gross domestic product is fixed at 6,5% per annum, which means a more distinct growth than that under the first Plan. Yet, the aims are not so explicitly expressed in figures as was the case with the first Plan. Instead they are more vaguely clothed.

'Basically, if all Tanzanians

- i enjoy a healthy diet;
- ii are adequately clothed;
- iii enjoy acceptable housing conditions; and
- iv have access to basic education and health facilities—Tanzania will have achieved more economic success than may supposedly wealthy societies' (*Second Five-Year Plan*, 1969: 2).

This formulation is already a pointer to the way in which the country wishes to achieve these aims. The emphasis must be on 'all Tanzanians'. The most important features of the Plan can be directly related to the principles of the Arusha Declaration. Subsequently, experiences gained under the first Plan, considerably influenced many elements of the new Plan provided they were in accordance with the principles of the socialist policy.

Most prominent is the priority given to the development of the rural sector of the economy. Since under the first Plan the fruits of the increased wealth accrued mainly to the small group of wage earners and town dwellers, the second Plan consciously strives after an amelioration of the standard of living of the peasants. One of the principles mentioned in this respect is that 'rural development receives top priority as most of our latent wealth lies in our under-utilized land and in the energies of the rural people'. Subsequently, the method to develop the rural areas is set out. The aim is to have a socialist organisation of economic activities in the rural areas through the implementation of Ujamaa vijijini. Ujamaa vijijini entails that the land of the village community is cultivated collectively, in order to reach a higher level of production. It also facilitates the introduction of modern techniques. Its yield has to be distributed according to the ratio of the contribution of each member of the community.

In the implementation of Ujamaa farming, the Plan distinguishes two alternative strategies, namely the selective and the frontal. The selective strategy entails a concentration on such areas where, within a short period of time, the possibility of realizing the complete Ujamaa living seems to be feasible, i.e. the existing Ujamaa villages. However, the limited number of Ujamaa villages in existence at present led to a rejection of this strategy. It would only effect some thousand families and the net result would not be more than a small ujamaa movement of high quality within what is called 'a basically stagnant rural economy'. For this reason the Government opted for a frontal strategy, i.e. the government seeks to ensure that large segments of the society will make some movement towards socialism within the period of the present plan.

Literally the Plan states:

'All rural and urban institutions will be expected to seek out a variety of socialist institutions to the

syllabi at the primary school. The curriculum will be adapted to the principles expounded by President Nyerere in 'Education for Self-Reliance'.

Industry: the stress on rural development and agriculture will not necessarily be at the expense of industry. In general, economic development implies a decrease in the importance of agriculture in favour of the industrial and service sector. This implies an increase in the labour force of the last two sectors and a relative decline of the working population in agriculture, so that in this way a domestic consumer market is created for the own agricultural products. In quantitative terms, the Tanzanian development policy directs itself to a sevenfold increase of the contribution of industry to the gross domestic product in the period 1968-1985. Yet even such an extension cannot supply enough employment for the 100 000 adults who will have to be absorbed in the production process during the period of the second Plan. Even under the most favourable circumstances only a small fraction will find work in the urban areas. Therefore, concentration on the development of the rural areas does not testify to an unrealistic ideology but is an economic and social necessity.

Concerning the type of industry, the tendency will be to produce consumer goods, for which only limited technological progress is required and for which a market exists in East Africa, also local processing of primary products, the manufacturing of building materials and industries which are bent on supplying agriculture.

Equally important is the geographical decentralization which will be aimed at in the further industrial development. Under the first Plan the industries were largely concentrated in the capital Dar es Salaam. The Government wishes to avoid timely a further concentration, and has, therefore, selected some ten development nuclei in various parts of the country. This policy aims at combatting a striding geographical income inequality, since now the rural area around each of the urban nuclei will be able to profit of the employment opportunities and the demand for food.

It is obvious that after the nationalization of the most important industries which followed the Arusha Declaration the investments in industry will be to the account of the parastatal organisations. This will make it easier for the government to control that the development of industries takes place according to its criteria.

Investments: the investments under the second Five-Year Plan are characterized by: the high degree of self-financing, the important role of the government and the parastatal organisations and the fact that of the total investments the largest share will not go to agriculture but to communications. The high degree of self-financing enforced by sheer necessity under the previous Plan, is now interpreted as a logical conclusion of the principle of self-reliance. The central government expenditure will be financed to the amount of 1400 million shillings from external sources, excluding 200 million shillings commodity credits For the parastatal it will amount to about 850 million shillings (35-40% of their total investments). In this way external sources will contribute almost 28% of the total investments.

However the continually high degree of self-financing has not led to a decrease in the level of investments.

Between 1963 and 1967 the share of gross investment in gross domestic product was already raised from 14.5% to 22.9%. During the second Five-Year Plan, it will be increased further to about 25%. This means that the total investments will be raised from 1300 million shillings in 1969/70 to 1900 million shillings in 1973/74. Moreover, the investments of the public sector, comprising the central government, parastatal organisations and co-operatives and the East African Community as well, will increase at a much more rapid rate than those of the private sector. The total investments under the second Plan of about 8085 million shillings is derived from these organisation as follows:

- Central Government 37,7%
- Parastatal organisations and Co-operatives 28,4%
- East African Community 7,1%
- Private sector 26,6%

The stress on rural development does not imply that the Ministry of Agriculture, Food and Co-operatives is apportioned the largest share of the investments by the central government; nor do the investments of the parastatal and the private sector go primarily to agriculture. Of all ministries Communications and Works tops the list with 30% of the total central government investments. Not yet included in this is the Tanzanian share in the construction of the Tanzam Railway, which alone covers 10% of the total investments of the central government. Second on the list is Agriculture with 21%. The large contribution of Communications is however the result of special circumstances.

Firstly, the distribution of the population over the country makes communication a very costly affair. Of the total Tanzanian population more than 65% lives on only 10% of the total land area. This 10% consists of some six islands, areas with a high population density in a sparsely populated country. In addition, these islands are situated on the periphery of the country. The essential communications between them run across big distances through relatively empty areas and this makes the construction of a road system very expensive.

Secondly, special circumstances regarding contacts with Zambia resulted from Rhodesia's Unilateral Declaration of Independence. Zambia has for some time been busy cutting itself loose from the other Central African countries e.g. Malawi and Rhodesia, and forging a link with East Africa. It now seeks entry into the East African Community and directs its imports and exports as far as possible through East Africa, i.e. through Tanzania. For the unimpeded flow of Zambia's main export product – copper – and the import of petroleum products and other goods for consumption, big investments in the infrastructure of Tanzania are imperative. An important milestone was the construction of an oil pipeline from Dar es Salaam to Ndola in the Copper Belt, but this is but a small portion of the total infrastructural activities. Furthermore, the programme contains the improvement of the road from Dar es Salaam to Zambia and an extension of the capacity of the port of Dar es Salaam and most important of all, the construction of the much disputed Tanzam

Railway. Most of the investments for these facilities will take place during the first few years of the new Plan.

Thereafter the biggest share will go to agriculture. It should be noted, however, that the investments in the highway to Zambia and especially in the Tanzam Railway are also of great significance for the agricultural development of Tanzania. It will facilitate the opening up of the Kilombero valley and the Southern Highlands, two potentially rich agricultural areas, both predominantly sparsely populated, both contending with the problem of high transport cost in marketing their agricultural output. From a recent study of the Economic Research Bureau, Dar es Salaam, it appeared, that for the marketing of a number of Tanzanian agricultural products in Zambia, the construction of a railroad is an absolute necessity. (*Raikes*, 1968).

A second big project resorting under Communications and Works, is the construction of Kilimanjaro Airport. This would give the country another big international airport, which would be a much needed stimulus to the rapidly expanding tourist industry. The prospects of developing tourism must rightly be rated high. The country's income which is adversely affected by the decline in prices of the most important export products on the world market, will be considerably compensated for by the flow of tourists. The 'product' Tanzania has to offer, e.g. the game parks, the coast, good weather conditions, can easily compete with that of other countries.

The Tanzanian Government regards its tourist industry at present as being too much of an appendix of that in Kenya. Usually, tourists start their African safari in Kenya, spend the greatest part there and enter Tanzania only periodically. The construction of Kilimanjaro Airport and the considerable expansion of the hotel capacity – chiefly the task of the parastatal organisations, which devote 10% of their total investments to it – will have to turn the north of Tanzania into a tourist circuit capable of offering its own safari.

Summary: The recent history of Tanzania has highlighted the strong points and the weaknesses in its endeavours to bring about economic development.

It has also shown, that a continuation of the old policy, causes the slight improvement in wealth to accrue to a small privileged group. The Tanzanian Government has considered this an undesirable process. In 1967 the principles of its socialist policy were clearly formulated and stated in the Arusha Declaration.

In the second Five-Year Plan Tanzania has been consistent in the implementation of this line. The lessons learnt during the first Plan and the principles of its socialist policy have left a clear impress on the new Plan.

notes:

¹ After the 1968 devaluation of the £, 1 Tanz. sh = 1,19 English sh. or Dfl. 0,506.

² These population figures were taken from the 1957 census. It appeared that the reliability of a number of data obtained during this census, leave

much to be desired.

³ President Nyerere has published a detailed account of the effects the political course pursued had on the development of the country.

⁴ Localization is the replacement of expatriate staff by Tanzanian citizens.

⁵ Personal communication from K.de Jonge, who made an evaluation of the 1967 census in the Rungwe District of Tanzania.

⁶ However, the dividing line between persuasion and force is sometimes very tenuous. In any case, persuasion is combined with a system of positive sanctions: the participants in the Ujamaa villages can more readily rely on the facilities of the authorities than the non-participants.

According to two MP's of West Lake Region, force was used by the Regional Commissioner during the introduction of the Ujamaa villages in that region.

A commission of enquiry of TANU denounced this accusation. This incident led to the expulsion of both MP's from the Party. They, consequently, lost their seats in Parliament. Nevertheless, a few months later, the Regional Commissioner in question was removed from his post. See also *Thoden van Velzen and Sterkenburg*, 1969: 68-73.

Bibliography

- Doornbos, M. R., 1969. Waarom is Tanzania belangrijk? *Internationale Spectator*, xxiii, Nr. 10, p. 922-936.
- Dumont, René et Marcel Mazoyer, 1969. *Développement et socialismes*, Editions Du Seuil, Paris.
- IBRD, 1960. *The Economic Development of Tanganyika*, The International Bank for Reconstruction and Development, mimeo.
- ILO, 1967. *Report to the Government of the United Republic of Tanzania on Wages, Incomes and Price Policy*, International Labour Office, United Nations Development Programme, Technical Assistance Sector, Government Printer, Dar es Salaam. Government Paper No. 3-1967.
- Laar, A.J.M. van de, 1968. Groei en inkomensverdeling in Tanzania sinds de onafhankelijkheid, *Internationale Spectator*, xxii, Nr. 11, p. 828-853.
- Nyerere, J. K., 1966. Principles and Development, *Mbioni*, Vol. III, No. VI, p. 4-32.
- Nyerere, J. K., 1967. *The Arusha Declaration*, Publicity Section, TANU, Dar es Salaam.
- Nyerere, J. K., 1967. Education for Self-Reliance.
- Nyerere, J. K., 1967. *Socialism and Rural Development*, Government Printer, Dar es Salaam.
- Raikes, Philip, 1968. *Prospects for Exports of Tanzanian Agricultural Produce to Zambia*, ERB Paper, 68.12, University College, Dar es Salaam.
- The United Republic of Tanganyika and Zanzibar, 1964. *Tanganyika Five-Year Plan for Economic and Social Development*, Government Printer, Dar es Salaam.
- The United Republic of Tanzania, 1967. Wages, Incomes, Rural Development, Investment and Price Policy, *Government Paper* No. 4-1967, Government Printer, Dar es Salaam.
- The United Republic of Tanzania, 1968. *Background to the Budget, An Economic Survey, 1968-69*, Government Printer, Dar es Salaam.
- The United Republic of Tanzania, 1969. *Tanzania Second Five-Year Plan for Economic and Social Development*, Government Printer Dar es Salaam.
- Thoden van Velzen, H. U. E. and J.J. Sterkenburg, 1969. The Party Supreme, *Kroniek van Afrika*, 1969/1, p. 65-88.

demografie van afrika

van "fiction" tot "science".

kl. de jonge*

De laatste tien jaren is de demografische kennis van de bevolkingen van Tropisch-Afrika aanzienlijk toegenomen. Alleen in Ehtiopië is tot dusver nog nooit een behoorlijke volkstelling of demografisch steekproef-onderzoek gehouden. De demografische gegevens waarover we vroeger beschikten, waren in veel gevallen te onbetrouwbaar om op grond daarvan iets te kunnen zeggen over de groei van de bevolkingen van Tropisch-Afrika. Toch zijn dergelijke gegevens onmisbaar voor het opstellen van allerlei sociale en economische plannen. Planning zonder feiten is onmogelijk. Vandaar dat vrijwel alle Afrikaanse regeringen tegenwoordig onderzoek laten verrichten naar de huidige en de te verwachten demografische situatie.

Wat de gevolgen kunnen zijn als men zich bij planning baseert op onbetrouwbare statistieken, blijkt wel uit het voorbeeld van Tanzania, waar, bij het opstellen van het eerste vijf-jarenplan, een aanzienlijke onderschatting plaats vond van zowel de bevolkingsgrootte als van de toename, zodat de groei van het inkomen per hoofd der bevolking achter is gebleven bij de verwachtingen (zie hierover verder Sterkenburg's bijdrage in dit *Kroniek*-nummer).

Er is echter een geldig excuus, daar het opzetten van moderne volkstellingen en steekproefonderzoeken op nationaal niveau lang niet eenvoudig is in dit soort gebieden: men heeft te kampen met onvoldoende financiële middelen, er is een groot tekort aan experts (statistici, demografen, computerdeskundigen etc.), men heeft in het algemeen weinig ervaring met het organiseren van dergelijke grootscheepse ondernemingen en er is een nijpend gebrek aan behoorlijk geschoolde enquêteurs en controleurs. Daarbij komt nog dat het grootste deel van de geënquêteerden ongeletterd is en meestal niet op de hoogte van leeftijden en duidelijk afgebakende tijdsperiodes.

Als er aan een dergelijke onderneming niet voldoende publiciteit wordt gegeven, stuit men vaak op wantrouwen van de bevolking die vragen moet beantwoorden waarvan vermoed wordt, dat ze wel eens iets te maken kunnen hebben met dienstplicht, belasting of andere onprettige zaken.

In Tanzania werd mij wel eens gevraagd: waarom wil de regering toch weten hoeveel kinderen we gehad hebben en hoeveel er gestorven zijn; wat doet de regering met onze gestorven kinderen? Sommige enquêteurs trachtten dit soort vragen op te vangen door een uitleg te geven die het wantrouwen deed verminderen. Zo zeiden zij bijvoorbeeld dat de regering een census hield om vast te kunnen stellen waar scholen gebouwd moesten worden of waar ziekenhuizen zouden worden opgericht. Dergelijke toelichtingen wekten echter verwachtingen die indien ze niet gerealiseerd worden, weinig zullen bijdragen tot de populariteit van de regering.

Gezien al deze problemen, is het geen wonder dat het bij volkstellingen verzamelde materiaal, hoewel van betere kwaliteit dan dat van voorafgaande tellingen, toch nog vele tekortkomingen blijft vertonen. Deze tekortkomingen zijn echter voor een aantal demografen een uitdaging gebleken. De laatste jaren zijn er dan ook een groot aantal nieuwe methoden en technieken ontwikkeld, waardoor het mogelijk is geworden op basis van dit soort onvolledige gegevens toch een vrij goed beeld te krijgen van de demografische situatie. De beste en meest recente publicaties betreffende de demografie van de niet-Westerse gebieden, zijn geschreven door demografen die werken met Afrikaans materiaal (zie bijvoorbeeld: United Nations, *Population Studies no. 42*,

* Wetenschappelijk medewerker aan het Afrika Studiecentrum.

Manual IV Methods of estimating basic demographic measures from incomplete data, 1967). Naast de Verenigde Naties (ECA) moeten vooral het 'Office of Population Research' van de universiteit van Princeton en de statistische en demografische instituten, INSEE en INED te Parijs, in dit verband genoemd worden als instellingen die de demografie van Afrika uit de sfeer van 'science fiction' gehaald hebben.

Bij afwezigheid van een burgerlijke stand, wordt het demografisch materiaal in Tropisch-Afrika verzameld of door middel van een telling van de totale bevolking, of door middel van een demografisch onderzoek onder een deel der bevolking (5 tot 20%) dat representatief wordt geacht voor het geheel (het 'sample survey').

Het sample survey dat vooral is toegepast in Franssprekend-Afrika, blijkt meestal goedkoper te zijn dan een nationale census, en bovendien beter materiaal op te leveren betreffende de structuur en groei van de bevolking, omdat men hierbij meer aandacht kan schenken aan de opleiding van de enquêteurs dan bij een volkstelling.

Het nadeel ervan is, dat men op deze wijze vaak geen juist beeld krijgt van de totale bevolking van het land. Vandaar dat men tegenwoordig meer voelt voor een combinatie van beide methoden. Dit is onlangs in Tanzania gebeurd, waar in 1967 een opname werd gemaakt van de totale bevolking naar leeftijd en sexe, terwijl aan 20% van de inwoners aanvullende vragen werden gesteld betreffende geboorte, sterfte, migratie en een aantal sociale en economische kenmerken.

Tot nu toe zijn de demografische onderzoeken in Franssprekend-Afrika de beste gebleken. Hoewel het Franse instituut INSEE reeds vanaf 1956 studies publiceert van goede demografische onderzoeken blijkt er echter weinig van door te dringen tot sommige deskundigen van de Verenigde Naties die elders in Afrika volkstellingen moeten organiseren.

Als voorbeeld kan de Tanzaniaanse volkstelling en sample survey van 1967 dienen, waarin bij de vraag naar de huwelijks staat, in tegenstelling tot de suggesties gedaan in de Franse studies, geen onderscheid gemaakt is tussen monogame en polygame huwelijken. Toch had dit zonder enige moeite kunnen gebeuren door de categorie 'gehuwd' op te splitsen naar het aantal echtgenotes (resp. co-vrouwen). Daar polygamie in vele gebieden van Tanzania een rol speelt, zou een dergelijk onderscheid zeker relevant zijn geweest, vooral omdat uit de Franse onderzoeken gebleken is, dat vrouwen in monogame huwelijken vruchtbaarder zijn dan die in polygame. Ook met het oog op het te verwachten fertiliteitsniveau is zo'n onderscheid dus van belang, daar het betekent dat een eventuele afname van de polygamie naar alle waarschijnlijkheid gevolgd zal worden door een verhoging van het geboortecijfer. Dat andere te verwachten ontwikkelingen (zoals een verhoging van de huwelijksleeftijd van vrouwen) een tegengesteld effect teweeg kunnen brengen, doet hier weinig ter zake. Hieruit blijkt bovendien dat voor het opzetten van een demografisch onderzoek enige voorkennis van de sociale structuur en cultuur van de te bestuderen bevolkingsgroepen gewenst is. Dit bleek niet het geval te zijn in Tanzania waar men werkte met een aantal goede experts, maar die nauwelijks iets van de sociale situatie in dat land afwisten.

Dit is één van de redenen waarom getracht wordt de opleiding van Afrikaanse demografen te bevorderen. Als studierichting aan Afrikaanse universiteiten komt de demografie echter slechts

langzaam op gang. Een gunstige uitzondering vormt o.a. de 'Demographic Unit' van de Universiteit van Ghana die een opleiding in de demografie verzorgt en die bijzonder goede studies verricht (o.a. Gaisie).

Het is te hopen dat de voor 1970 geplande reeks van Afrikaanse volkstellingen en surveys stimulerend zal werken op de belangstelling voor dit vak, zoals dit in Ghana gebeurde na de census van 1960.

Buiten de universiteiten moet nog het demografische opleidings- en onderzoekssentrum te Kairo genoemd worden dat gesteund wordt door de Verenigde Naties en de *Population Council*. Hoewel men in de literatuur nog wel eens de namen van andere demografische instellingen en opleidingen in Afrika aantreft, blijkt een aantal daarvan er nooit geweest te zijn of niet meer te bestaan (te Dakar en Dar es Salaam o.a.).

1966-1968: een congres en twee standaardwerken

1966 is een belangrijke datum voor de demografie van Afrika, daar toen te Ibadan het eerste Afrikaanse bevolkingscongres werd gehouden waardoor o.a. de communicatie tussen de demografen uit verschillende landen bevorderd werd, hoewel er maar weinig Franssprekenden aanwezig waren. De papers van dit congres zijn, voorzien van een uitstekende inleiding van de hand van Caldwell, in 1968 verschenen onder de titel: 'The population of Tropical Africa'.

Behalve een uitvoerige beschrijving van de huidige demografische situatie in Afrika en een kort overzicht van de diverse technieken, geeft deze publikatie in een serie artikelen het verband aan tussen de bevolkingsgroei en de economische ontwikkeling, waarbij o.a. de family-planning aan de orde komt. Dit boek is uitermate geschikt voor degenen, afkomstig uit verschillende disciplines, die een globale belangstelling hebben voor de demografie van Afrika.

Veel technischer van aard is het in 1968 te Princeton verschenen standaardwerk 'The demography of Tropical Africa' waarin men behalve vijf zeer goede demografische case-studies (Van Congo-Kinshasa, Franssprekend-Afrika, de Portugese gebieden, Soedan en Nigerië) een aantal theoretische artikelen aantreft van een bijzonder hoog gehalte. Hierin worden namelijk nieuwe analytische methoden uiteengezet en toegepast op het weerbarstige Afrikaanse materiaal.

Voor sociologen en antropologen is hoofdstuk v dat handelt over huwelijksdata zoals die naar voren komen uit volkstellingen en surveys wellicht het interessantst, daar hiermee een algemeen kader wordt geboden voor verdere detailstudies op dit terrein. Naast het reeds genoemde Manual IV van de United Nations lijkt dit boek mij uiterst geschikt als verplichte literatuur bij een opleiding in de demografie van niet-Westerse gebieden.

Een derde werk, dat in 1967 op de markt kwam, is het twee delen tellende 'Démographie Comparée: Afrique Noire, Madagascar, Comores' waarin op basis van zestien demografische onderzoeken die van 1955 tot 1965 in Franssprekend-Afrika hebben plaatsgevonden, een vergelijkende studie werd samengesteld. Hier heeft men naast een gedetailleerd en kwantitatief overzicht van de demografische resultaten betreffende de leeftijdsopbouw, geboorte en sterfte, ook aandacht geschonken

aan sociale, economische en medische factoren die het sterfte- en geboorteniveau beïnvloeden, aan de migratie (een onderwerp dat op nationaal niveau nog bijzonder weinig bestudeerd is) en aan de demografische situatie die kenmerkend is voor de stedelijke centra.

Als alleen dit was aangeboden, dan zou deze bijdrage al geen geringe verdiensten hebben, maar de groep van onderzoekers (die afkomstig was uit verschillende disciplines: demografie, statistiek, etnologie, medische en economische wetenschappen) deed meer: gezamenlijk hebben ze een kritische evaluatie gegeven van de gebruikte methoden van materiaalverzameling en van de kwaliteit van deze verzamelde gegevens. Daarmee heeft deze Franse werkgroep, evenals die van Princeton, een belangrijke bijdrage geleverd tot de demografie in het algemeen en de toepassing ervan op Afrika in het bijzonder.

Leeftijd, geboorte en sterfte

Eén van de kernproblemen bij het verzamelen van het materiaal is het schatten van leeftijden. Kennis omtrent de leeftijdsopbouw is van kardinaal belang voor het opstellen van bevolkingsprognoses en het berekenen van groeicijfers. In de Franse steekproefonderzoekingen trachtte men dit probleem te ondervangen door zo gedetailleerd mogelijke kalenders samen te stellen van historische gebeurtenissen die de bevolking (althans de manlijke) kent. Daarnaast stelde men ook jaarkalenders samen op basis van seizoens-wijzigingen of gebeurtenissen in de landbouw. Noch het samenstellen van dergelijke kalenders, noch de hantering ervan is erg eenvoudig. Soms moet voor elk dorp een kalender gemaakt worden, daar de sterfte van een bepaalde notabele, het doden van een aantal leeuwen etc. in het ene dorp bij iedereen bekend is, maar 10 km. verder in het geheel niet meer. Om de leeftijd van een informant vast te stellen, vraagt de enquêteur of deze persoon zich een bepaalde gebeurtenis kan herinneren, of hij ervoor of daarna geboren is. Vaak zullen (oudere) burens en familieleden bij moeten springen om op dergelijke vragen antwoord te geven zodat, zoals ik tijdens een demografisch onderzoekje in Tanzania gemerkt heb, men met een groot gezelschap eindeloos bezig kan zijn met deze voor demografen zo belangrijke kwestie.

Ook het censuspersoneel in Tanzania gebruikte een kalender (met voor het gehele land slechts tien jaartallen), maar daarin stonden een aantal gebeurtenissen die de bevolking op het platteland vaak weinig zei. Het jaar dat de nationalistische partij (TANU) gesticht was en zelfs het jaar van de onafhankelijkheid, bleken op de plattelandsbevolking weinig indruk gemaakt te hebben. De gevonden leeftijdsopbouw van de Tanzaniaanse bevolking vertoont dan ook grote onregelmatigheden. Door vergelijking met een theoretisch model (o.a. de in Princeton samengestelde 'model stable populations') kan men dan uiteindelijk toch nog tot een correctie van het ruwe materiaal komen.

Fouten in de leeftijdsschatting of in de afbakening van een bepaalde tijdsperiode (meestal 12 maanden) hebben ook invloed op het geschatte sterfte- en vruchtbaarheidsniveau, daar specifieke geboorte- en sterftecijfers berekend worden uit de gegevens betreffende het totale aantal levendgeboren en nog in leven zijnde kinderen van vrouwen uit een bepaalde leeftijdsgroep en uit informatie over geboorten en sterfgevallen in het jaar voorafgaande aan de opname.

Behalve dat de fertilititeit en de sterfte vertekend worden door foutieve leeftijdsschattingen, geeft de vraag naar het aantal kinderen zelf ook allerlei mogelijkheden tot het maken van fouten: vooral oudere vrouwen blijken namelijk nog al eens de neiging te hebben levend geboren kinderen die direct na de geboorte stierven, te vergeten.

Brass (o.a. in de Princeton publikatie hoofdstuk III) heeft echter methoden ontwikkeld om door combinatie van verschillende soorten vruchtbaarheidsgegevens (die uit de laatste 12 maanden en die gebaseerd op de reproductieve geschiedenis van de vrouwelijke informanten) dit soort vertekeningen te corrigeren. Ook voor de analyse van de sterftedata heeft deze zelfde Brass een aantal zeer nuttige standaardmodellen ontwikkeld.

Om meer inzicht te krijgen in de aard van de hierboven aangestipte problemen, wordt op verschillende plaatsen in Afrika materiaal verzameld door middel van dieptestudies: kleine onderzoeken, waarin men op bepaalde zaken verder in gaat dan bij een volkstelling of een nationaal opgezet steekproefonderzoek het geval kan zijn. Vooral op het terrein van de fertilititeit en de mogelijkheden tot family-planning zijn er onderzoeken gaande, die in vele gevallen zijn opgezet door instellingen (meestal Westerse) die verontrust zijn door de snelle groei van Afrika's bevolking. Naar mijn mening zou men echter veel meer gebaat zijn bij dieptestudies die gericht zijn op de evaluatie en verbetering van technieken die worden gebruikt bij het verzamelen van demografisch materiaal (zoals bijv. het uittesten van de diverse technieken van leeftijdsschatting).

Enkele gegevens en conclusies

Uit onderstaande gegevens blijkt dat Afrika behoort tot één van de dunst bevolkte, minst geurbaniseerde en armste continenten (hoge sterfte, laag inkomen per hoofd der bevolking en een hoog percentage 'afhankelijken' = kinderen + ouden van dagen).

Afrika 1969: demografische situatie

bevolkingsgrootte in miljoenen	aantal personen per km ²		leeftijdopbouw (in %)		
	van de totale oppervl.	van de oppervl. bebouwbare grond	j. dan 15	15-60	60+
344	9	99	43	51	6

geboorte- en sterftcijfers per 1000	jaarl. groei (in %)	tijd nodig voor verdubbeling bevolking (in jaren)	% der be- volking wonen- de in steden (bo- ven 20.000 inw.)	bruto natio- naal prod. per hoofd der be- volking (in \$.)
46	22	2,4	9	140

Zowel deze geboorte- als sterftcijfers zijn hoger dan in de rest van de Derde Wereld. Daar de sterfte dalende is, kunnen we in de nabije toekomst (1980) een bevolkingstoename van 3% of meer verwachten. Dat deze groei een extra inspanning zal vereisen om de economische en sociale ontwikkeling op gang te brengen of aan de gang te houden, spreekt vanzelf. Het is echter niet even vanzelfsprekend dat de onderontwikkelde door maatregelen op het demografische vlak (in de vorm van een politiek van geboortebeperving) overwonnen kan worden, zoals een aantal demografen schijnt te menen.

Literatuurlijst: Afrikaanse demografie

Standaardwerken:

- 1 *Démographie Comparée: Afrique Noire, Madagascar, Comores*; par: Blayo, Cantrelle, Cohen, Nadot, Raulin et Roussel, INSEE/INED, 2 tomes, Paris 1967.
 - 2 *The Demography of Tropical Africa*; by Brass, Coale, Demeny, Heisel, Lorimer, Romaniuk and van de Walle, Princeton 1968.
 - 3 *The Population of Tropical Africa*; edited by Caldwell and Okonjo, London 1968.
- Selectie uit andere relevante publikaties die hier niet aan de orde zijn gekomen daar ze of een beperkt terrein bestrijken of al van oudere datum zijn:
- 1 J. Boute SI, *La démographie de la branche Indo-Pakistanaise d'Afrique*, Louvain/Paris 1965.
 - 2 J. C. Caldwell, *Population growth and family change in Africa: the new urban elite in Ghana*, Canberra 1968.
 - 3 S. K. Gaisie, *Dynamics of population growth in Ghana*, Ghana population studies no. 1. Legon 1969.
 - 4 B. Lacombe, *Fakao (Sénégal): Dépouillement de registres paroissiaux et enquête démographique rétrospective*, ORSTOM, Dakar 1968.
 5. F. Lorimer, W. Brass and E. van de Walle, Demography; in: R. A. Lystad ed. *The African World, a survey of social research*, London 1965, pp. 271-303.
 - 6 S. H. Ominde, *Land & Population Movements in Kenya*, London/Nairobi 1969.
 - 7 A. Romaniuk, *La fécondité des populations Congolaises*, Paris/La Haye 1967.
 - 8 T. E. Smith & J. G. C. Blacker, *Population Characteristics of the Commonwealth Countries of Tropical Africa*, London 1963.
 - 9 R. F. Stevenson, *Population and political systems in Tropical Africa*, New York/London 1968.

boekbespreking

Bouman, F.J.A., *Het Nederlandse vrijwilligersprogramma*. Bijlage VII van het rapport van de Werkgroep Evaluatie Ontwikkelingshulp, getiteld 'Evaluatie van de Nederlandse Ontwikkelingshulp'. Tilburg 1969. (107 + 64 blz.)

Het is toe te juichen dat de Nederlandse regering aan een wetenschappelijke commissie opdracht heeft gegeven een onderdeel van haar beleid te beoordelen. Het is jammer dat die beoordeling niet volledig mocht zijn omdat de hulp aan Suriname en de Antillen, (25% van het budget) er niet in mocht worden betrokken en omdat zaken, die bij de hulpverlening een grote rol spelen maar niet tot 'publieke hulpverlening in strikte zin' worden gerekend, zoals de handelspolitiek en de structuur van de Nederlandse economie, door de opdrachtgever van beoordeling waren uitgesloten. Evaluatie van hulpverlening is dikwijls een hachelijke zaak, zeker wanneer het gaat om technische hulp, zoals het vrijwilligersprogramma. Immers, een beoordeling van de resultaten aan de hand van de doelstellingen veronderstelt, dat die doelstellingen duidelijk omschreven zijn, dat de uitgangssituatie bekend is, dat de eindsituatie bekend is en dat er een mogelijkheid is om te vergelijken met een overigens gelijke situatie waarin de hulp niet werd verleend. Een dergelijke ideale onderzoeksituatie bestaat natuurlijk nergens, zodat het gebrek aan vergelijkbare feiten goed moet worden gemaakt door het inzicht van de onderzoeker. Daar komt nog bij dat zulk een ideaal evaluatieonderzoek zo duur zou worden dat het waarschijnlijk zelf de toets van een efficiënt gebruik van beschikbare gelden niet zou kunnen doorstaan.

Men kan het de rapporteur dan ook niet kwalijk nemen dat hij geen uitgebreid vergelijkend onderzoek in het veld heeft gedaan. Minder duidelijk is, waarom hij bij zijn onderzoek in zulk een grote mate 'binnenshuis' is gebleven, d.w.z. binnen het SNV. (Stichting Nederlandse Vrijwilligers) apparaat heeft gewerkt. Waarschijnlijk komt deze werkwijze voort uit het uitgangspunt van de evaluatiecommissie, dat het belang van het ontvangende land (dat volgens de regeringsopdracht criterium behoorde te zijn bij de beoordeling) tot uiting komt

in het door dat land gevoerde beleid, d.w.z. in de meer-jarenplannen. Naar mijn mening is de evaluatiecommissie hier op een te hoog niveau blijven steken en had na moeten gaan aan wie de verleende hulp werkelijk ten goede komt.

Bouman heeft in zijn case study over Kameroen (waarover straks meer) wel enkele stappen in die richting gedaan, maar zijn onderzoek bleef beperkt tot Nederlandse en Kameroense functionarissen, terwijl een onderzoek onder de dorpelingen, waarvoor de hulp uiteindelijk bestemd was, niet werd verricht.

Het is ook jammer dat de rapporteur zich kennelijk tot een case-study moest beperken. Het Kameroense vrouwenprogramma is weliswaar het oudste, maar zeker niet illustratief voor het gehele vrijwilligerswerk en beslist uitzonderlijk in de grote mate waarin het in het Kameroense vijf-jarenplan is geïntegreerd.

In het rapport komen wel vermeldingen voor van andere vrijwilligersactiviteiten, maar deze worden niet afzonderlijk besproken. Een mededeling (blz. 104) dat het experiment van onderwijzers in een suikerproject in Kenya niet voor herhaling vatbaar lijkt, is, zonder nadere toelichting of argumentatie, weinig zinvol.

Het gedeelte van het rapport dat over het Nederlandse vrijwilligersbeleid en de organisatie daarvan gaat is uitvoeriger en geeft een goede indruk van dat beleid, dat overigens niet constant is gebleven, wat de evaluatie bemoeilijkt. Voortgekomen uit de, veronderstelde, beschikbaarheid van een middel (de vrijwilligers) gaat de organisatie langzamerhand streven naar een doel: het beschikbaar stellen van middenkader. Hierbij wordt de aanvankelijke vrijwilligersconceptie verlaten of althans gewijzigd. De mening van de rapporteur dat het vervullen van vacatures in de ontwikkelingslanden meer aandacht moet krijgen en dat er, in het kader van het vrijwilligersprogramma, niet zo veel nadruk op de kennisoverdracht moet worden gelegd, zal wel niet door alle SNV-stafleden worden gedeeld, maar wordt door Uw recensent van harte toegejuicht.

Men mist in dit gedeelte van het rapport een meer gedetailleerde beoordeling van het SNV-apparaat,

vooral wat de selectie en de opleiding betreft. Wel maakt Bouman melding van de klacht van het selectie-bureau dat men niet weet waarvoor men eigenlijk moet selecteren, maar aan een afzonderlijke bespreking van de selectie komt hij niet toe, wat verbazing wekt omdat het aantal 'spijtvrijwilligers' (zij die voortijdig hun contract beëindigen) nogal groot is.

De spijratio en de heruitzending na beëindiging van het contract zijn voor Bouman indicaties voor de bruikbaarheid van het 'middel' vrijwilligershulp. Hoe kleiner de spijratio en hoe meer heruitzendingen, hoe groter de bruikbaarheid zou zijn. Hier-tegen zijn verschillend bezwaren te maken. Allereerst ontbreekt de mogelijkheid met andere 'middelen' te vergelijken. Verder worden beide indicaties waarschijnlijk door factoren beïnvloed die niets met de bruikbaarheid uitstaande hebben. Men kan zich heel goed voorstellen dat de spijratio lager wordt als de salariëring stijgt en het aantal heruitzendingen daalt als de criteria voor vrijstellingen van militaire dienstplicht zouden veranderen. Ook dient men onderscheid te maken naar de aard van de werkzaamheden waarvoor de vrijwilliger bruikbaar is. Illustratief is het geval dat Bouman noemt van een meisje dat aanvankelijk bijna als onbruikbaar teruggezonden was, maar na overplaatsing zelfs heruitgezonden werd. Ook vergelijking met andere vrijwilligersprogramma's als het *Peace Corps* gaat om deze reden niet op. Wil men de bruikbaarheid van de vrijwilligers onderzoeken dan moet men categorieën werkzaamheden onderscheiden en deze in verband brengen met de verschillende kenmerken van de vrijwilliger, zoals leeftijd, ongehuwd zijn, kort contract, buitenlander zijn, bezoldiging, werk in teamverband en eventuele andere kenmerken.

Wat de kosten van het programma betreft blijkt het Nederlandse het duurste vrijwilligersprogramma ter wereld te zijn. De oorzaak is de relatief grote staf in Den Haag en te velde, en het hoge verzorgingsniveau. Het rapport pleit dan ook voor een verlaging van het verzorgingsniveau, vooral wat het transport betreft, en voert aan dat het *Peace Corps* in Afrika niet over auto's beschikt en de *SNV*-vrijwilligers wel. Hij houdt daarbij echter geen rekening met het feit dat de meeste *Peace*

Corps-leden in het onderwijs werken en aan scholen verbonden zijn, waar mobiliteit geen noodzaak is.

De vraag welke mij het meest interessant voorkomt is die naar het effect (en de betekenis) van de ontwikkelingshulp, i.c. het vrijwilligerswerk. Het rapport concludeert op dit punt dat er in het beleid van de ontwikkelingslanden plaats is voor het Nederlandse programma, dat het programma de laatste jaren beter aansluit op het behoeftenpatroon van die landen en dat het in zijn gewijzigde vorm effectiever blijkt dan in het verleden.

In het tweede gedeelte van zijn rapport behandelt Bouman het vrijwilligerswerk in Kameroen, waarbinnen hij zich beperkt tot het programma van huishoudelijke voorlichting aan dorpsvrouwen, het zgn. vrouwenprogramma. Hij rechtvaardigt deze keuze door er op te wijzen dat dit programma het grootste aantal vrijwilligers omvat, van meer dan lokale betekenis is en voor een groot deel onder Nederlandse leiding staat. Gezien vanuit de ter gelegenheid van de evaluatie opgestelde doeleinden is dit programma een groot succes. Het past in het Kameroense vijf-jarenplan, waarin de Nederlandse vrijwilligers zelfs worden genoemd. In het budget van het *Community Development Department*, waaronder dit programma sinds enkele jaren weer valt, na enige tijd onder het Ministerie van Onderwijs te hebben geressorteed, eist het vrouwenprogramma 8 van de 28 miljoen frank op. Het vijf-jarenplan streeft er naar om in 1970 vijftig *Home Improvement Demonstrators* (HID's) in dienst te hebben, een getal dat waarschijnlijk wel gerealiseerd zal worden. De veertien Nederlandse vrijwilligsters zijn belast met de opleiding van de HID's en met het toezicht op hun werkzaamheden. Bouman constateert dat hun aantal voor deze taak te groot is en dat met de helft zou kunnen worden volstaan. Bovendien hebben niet alle vrijwilligsters de benodigde vakbekwaamheid.

De doelstellingen van het vrouwenprogramma zijn niet duidelijk omschreven. Bouman citeert er verschillende, waarvan 'het tot ontwikkeling brengen van verschillende aspecten van het dorpsleven' nog de minst vage is. Middel om deze doelstellingen te bereiken zijn cursussen die gedurende twee jaren aan vrouwen worden gegeven en die de volgende

vakken omvatten: persoonlijke hygiëne, voeding en koken, zorg voor moeder en kind, naaien, zorg voor het huishouden en aanleg van groentetuinen. Het blijft voor mij een vraag of dergelijke cursussen werkelijk tot ontwikkeling bijdragen. Het bakken van cake en het zetten van thee, waarin een vrijwilligster, zoals ik eens in een rapport las, had lesgegeven, lijken me niet te zijn gericht op de eerste levensbehoeften van de dorpsbevolking.

Om na te gaan in hoeverre de, vage, doelstellingen van het vrouwenprogramma werden bereikt herformuleert Bouman ze als volgt:

a. De opbouw van een adequate organisatie van het vrouwenwerk. Hier komt Bouman tot de reeds vermelde conclusie dat er te veel vrijwilligsters zijn en dat hun vakbekwaamheid te gering is.

b. Steunverlening aan de noodzakelijk gebleken vrouwenemancipatie door opvoeding van de plattelandsvrouwen plus voorlichting aan de mannen. Het bleken vooral de jonge, gehuwde, betrekkelijk welvarende vrouwen te zijn waarvan de man een vast geldinkomen had, die de cursussen volgden. Het is een bovenlaag die niet op de verbouw van voedselgewassen voor eigen gebruik is aangewezen. In de traditionele landbouw heeft de vrouw haar eerste taak in de verbouw van het voedsel, waarop de cursus niet is ingesteld. Bovendien eist het opvolgen van de adviezen die op de cursus worden gegeven dat de vrouw meer tijd voor het huishouden beschikbaar heeft. Die heeft zij alleen als haar man een deel van haar landbouwtaak overneemt. Het is niet geconstateerd dat een man dit alleen doet als gevolg van een cursus of voorlichtingsbijeenkomst. Wanneer een man op het land gaat werken betekent dit dat hij *cash crops* gaat verbouwen, wat een ingrijpende wijziging betekent. Het *Community Development Department* wil dan ook het vrouwenprogramma integreren in haar andere activiteiten, waarin zij aan de HIDs een ruimere rol willen toewijzen dan alleen de cursussen voor vrouwen.

c. De opvang van het generatieconflict door het programma van huishoudelijke voorlichting van de school naar de dorpen te verplaatsen. Hierin is geen onderzoek verricht. Bouman verwacht dat de cursussen dit conflict inderdaad kunnen verzachten. Maar dan moeten de dorpsvrouwen de cur-

sussen natuurlijk wel volgen.

d. Complementariteit t.a.v. andere ontwikkelingsactiviteiten. Hiervan kan in hoge mate sprake zijn dank zij het feit dat het vrouwenprogramma onderdeel uitmaakt van het *Community Development Department*, dat vele activiteiten coördineert.

e. Het direct betrekken van de lokale bestuursorganen bij het vrouwenwerk. Dit is in hoge mate het geval omdat de HIDs door de *Local Councils* worden betaald.

Bouman wijdt ook enige bladzijden aan een beoordeling van de mentaliteit van de vrijwilligsters in Kameroen en steunt daarbij op eigen ervaring en op de rapporten van mej. Feenstra van het Instituut voor de Tropen en van de teamleider. Deze beoordeling valt ongunstig uit. Als oorzaak van de ongunstige mentaliteit, die o.a. tot uiting zou komen in gebrek aan interesse, geringe werklust en onjuiste houding t.o.v. de HIDs, noemt hij gebrek aan deskundigheid en ervaring. Zolang hij echter niet de mentaliteit van staf en veldleiding en de verhouding tussen vrijwilligers, veldleiding en staf in dit speciale geval in zijn onderzoek betreft komt een dergelijk oordeel over de mentaliteit mij onrechtvaardig voor.

Bouman heeft niet kunnen constateren dat een hoog verzorgingsniveau en een intensieve veldbegeleiding de bruikbaarheid van de vrijwilliger verhogen. Over het tegengestelde spreekt hij helemaal niet. Toch zal, indien het accent van het vrijwilligerswerk wordt verschoven naar het uitzenden van deskundigen op middelbaar niveau het verzorgingsniveau niet geringer kunnen worden.

Het is jammer dat veel van het vrijwilligerswerk ook na het lezen van dit rapport voor de lezer verborgen blijft. Met name een gedetailleerde beschrijving van een aantal gevallen waarin de vrijwilliger zelfstandig afgeronde taken vervulde zou gewenst zijn. Het feit dat een project uitsluitend lokale betekenis heeft wil nog niet zeggen dat er in het vrijwilligersbeleid geen plaats voor behoort te zijn.

Het is uitermate moeilijk een oordeel te vormen over het gehele vrijwilligersbeleid, vooral doordat het zoveel elementen bevat die nauwelijks te evalueren zijn. Wanneer men zich zulk een oordeel wil

vormen kan het hier besproken rapport nuttige diensten bewijzen. Men diene echter wel te bedenken dat een aantal aspecten van het beleid niet in het rapport worden behandeld, omdat de opdracht dit niet inhield, of omdat er geen tijd, geld

of gelegenheid voor was.

Het rapport is kennelijk in haast geschreven en gereproduceerd: het wemelt van herhalingen en storende drukfouten.

A. Kater

landen van afrika

staat	opp. in km ²	inwonertal	onafhankelijk sinds	regeringsleider/ staatschef
noordelijk afrika				
Algerije	2 381 741	12 000 000	4- 7-1962	Haouri Boumediène
Libië	1 759 540	1 600 000	24-12-1951	Idris el Mahdi es Senussi
Marokko	443 680	11 625 000	2- 3-1956	Hassan II
Mauretanië	1 085 805	1 100 000	28-11-1960	Moktar Ould Daddah
Soedan	2 505 823	12 800 000	1- 1-1956	Jaafar Mohammed Nimeiry
Spaanse Sahara	262 920	19 000	Spaans	
Tunesië	164 000	4 458 000	20- 3-1956	Habib Bourguiba
VAR (Egypte)	1 000 000	30 800 000	28- 2-1922	Gamal Abdel Nasser
westelijk afrika				
Boven-Volta	275 000	4 550 000	5- 8-1960	Sangoulé Lamizana
Dahomey	115 762	2 300 000	1- 8-1960	Emile Derlin Zinsou
Gambia	10 369	326 000	18-12-1965	Sir Dawda Jawara
Ghana	237 873	7 945 000	6- 3-1957	A. A. Afrifa
Guinee	245 857	3 700 000	2-10-1958	Sékou Touré
Guinee (Port.)	36 125	608 000	Portugees	
Ivoorkust	322 463	3 700 000	7- 8-1960	Félix Houphouët-Boigny
Liberië	111 370	1 100 000	26- 7-1847	William V.S. Tubman
Mali	1 204 021	4 307 000	20- 6-1960	Moussa Traoré
Niger	1 188 794	3 100 000	3- 8-1960	Diori Hamani
Nigerië	923 317	55 653 000	1-10-1960	Yakubu Gowon
Senegal	197 161	3 400 000	20- 6-1960	Léopold Sédar Senghor
Sierra Leone	73 326	2 800 000	27- 4-1961	Siaka P. Stevens
Togo	57 000	1 600 000	27- 4-1960	Etienne Eyadema
midden-afrika				
Centraalafrikaanse Rep.	617 000	1 140 000	13- 8-1960	Jean Bedel Bokassa
Congo (Brazzaville)	342 000	900 000	15- 8-1960	Marien Ngouabi
Congo (Kinshasa)	2 344 932	15 400 000	30- 6-1960	Joseph Mobutu
Gaboen	267 000	600 000	17- 8-1960	Bernard-Albert Bongo
Guinee (Equatoriaal)	28 000	270 000	12-10-1968	Francisco Macias Nguem
Kameroen	475 000	5 150 000	1-10-1961	Ahmadou Ahidjo
Tsjaad	1 284 000	2 750 000	11- 8-1960	François Tombalbaye